

บทที่ 4

วิเคราะห์แนวความคิดของรุสโซ

เราทราบมาแล้วว่า สภาพความเป็นอยู่ ประสบการณ์ชีวิตที่รุสโซได้รับมา ประกอบกับ บริบททางการเมืองและสังคมของประเทศฝรั่งเศสในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นมีอิทธิพลอย่างมาก ต่อการก่อตัวแนวความคิดของรุสโซ รุสโซพยายามเข้าสู่ระบบอภิสิทธิ์อันหมายความว่าต้องการมี อภิสิทธิ์เหมือนบรรดาขุนนาง- พระ หรือบรรดาผู้มีอภิสิทธิ์ชนทั้งหลายแต่ไม่ประสบความสำเร็จ เมื่อไม่ประสบความสำเร็จ การได้รับการยอมรับจากบรรดาบุคคลมีอภิสิทธิ์ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาอยู่ แต่ก็ล้มเหลวอีก เมื่อไม่ได้ในสิ่งที่ต้องการ ทำให้เขาเริ่มโจมตีและต้องการล้มล้างมัน แนวความคิดของรุสโซจึงมีเป้าหมายที่จะทำอย่างไรจึงจะทำให้เกิดเสรีภาพและความเสมอภาคใน สังคม ล้มล้างระบบอภิสิทธิ์ชน และทำให้เกิดความยุติธรรมระหว่างมนุษย์ ผู้ปกครองควรจะได้รับ การยินยอมจากประชาชน บทความเริ่มต้นในหนังสือสัญญาประชาคมอันลือเลื่องซึ่งทำให้รุสโซ เป็นที่รู้จักต่อบุคคลทั่วไป อันสะท้อนความไม่มีเสรีภาพและความไม่เสมอภาคในสังคมหรือบริบท ของฝรั่งเศสในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ได้อย่างดี และยังแสดงถึงความมุ่งมั่นของรุสโซที่เสนอตัวจะ แก้ไขปัญหานี้ได้คือ

“มนุษย์เกิดมาเสรี แต่ทุกหนทุกแห่ง เขาอยู่ในเครื่องพันธนาการ ใครคิดว่าตนเป็นนายคนอื่นย่อมไม่วายกลับเป็นทาสยิ่งกว่า ความฉันทประเพณีเกิดขึ้นได้อย่างไร ข้าพเจ้าไม่ทราบ อะไรเล่าที่จะทำให้ความฉันทประเพณีนั้นกลายเป็นสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมาย ชื่อนี้ข้าพเจ้าคิดว่าตอบปัญหาได้” (สัญญาประชาคม ตอนที่ 1 บทที่ 1)¹

จากบทความนี้รุสโซได้เสียดสีสังคม กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนล้วนมีเสรีภาพโดยกำเนิด แต่เกิดมายังไม่ทันไรก็ถูกโชตรวนจองจำทำให้สิ้นเสรีภาพเสียแล้ว โชตรวนที่กล่าวถึงนี้แน่นอนทีเดียวคงหมายถึงอำนาจเผด็จการในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชอันไม่ได้มาจากความต้องการของประชาชน ประชาชนไม่สามารถจะทำอะไรได้ตามความต้องการได้ เนื่องจากต้องอยู่ภายใต้การปกครองและการใช้อำนาจอันไม่ชอบธรรมรวมทั้งการใช้อภิสิทธิ์ที่ไม่ถูกต้องของขุนนาง ความไม่

¹ Jean Jacque Rousseau, “สัญญาประชาคม”.จินดา จินตนเสรี,แปล เรียบเรียง,(เนบพิทจก.,กรุงเทพฯ,2517),ตอนที่ 1 บทที่ 1 หน้า 20

เสมอภาคเกิดขึ้นอย่างชัดเจนว่า มนุษย์เกิดมาแล้วมีความไม่เท่าเทียมกัน เหตุใดมนุษย์คนหนึ่งจึงมีอำนาจเหนือมนุษย์อีกคนหนึ่ง เสรีภาพและความเสมอภาคจึงเป็นประเด็นหลักที่รูสโซเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ควรได้รับการแก้ไข ในเรื่องเสรีภาพของประชาชนและนักคิดในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองหรือความเป็นไปในสังคมขณะนั้นคงจะมีค่าเท่ากับศูนย์ เนื่องจากนักคิดต่าง ๆ ที่เผยแพร่ผลงานของตนเองในลักษณะอ้อมค้อมหรือเสียดสีการปฏิบัติงานของพวกเขาหรือพยายามเรียกร้องให้มีการปฏิรูประบบการปกครองต่างก็ต้องได้รับโทษจำคุกหลายท่านด้วยกัน เช่น วอลแตร์ หรือ ดิเดโร ซึ่งทั้งสองท่านนี้เป็นที่รู้จักดีของรูสโซ หรือแม้แต่ผลงานของรูสโซเองซึ่งเกี่ยวกับการปฏิรูประบบการศึกษาเรื่อง อีมิต (Emite) ก็ถูกศาสนจักรต่อต้านจนกระทั่งต้องหนีไปอยู่ที่ปารีสเป็นเวลาถึง 5 ปี แสดงให้เห็นว่าเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนถูกจำกัดโดยรัฐอย่างสิ้นเชิง เมื่อความคิดของประชาชนถูกปิดกั้น แนวนอนการปกครองที่เป็นอยู่ในขณะนั้นคงไม่ใช่การปกครองที่ดีอย่างแน่แท้ รูสโซให้ความสำคัญต่อเสรีภาพมากและจะว่าไปแล้วเสรีภาพคือสารัตถะอันสำคัญของแนวปรัชญาของเขา เพราะเขาก็เชื่อมั่นคือส่วนสำคัญของมนุษย์ จากบทความตอนหนึ่งที่เขาเขียนในหนังสือสัญญาประชาคมว่า

“เมื่อมีใครถือสิทธิ์เข้าแย่งชิงเสรีภาพไปจากราษฎร ราษฎรก็ย่อมจะมีสิทธิ์เช่นกันที่จะแย่งเสรีภาพกลับคืนมา แต่ไม่มีใครจะมีสิทธิ์ชิงเอาเสรีภาพไปจากราษฎร”²

“สละเสรีภาพประจำตัว ก็คือสละความเป็นมนุษย์ เท่ากับสละสิทธิของมนุษยชาติ จะถือว่าเป็นการละทิ้งหน้าที่ของมนุษย์ก็ได้ การสละยอมอดสมบัตินี้ไม่มีสิ่งใดจะมาชดใช้ได้ จัดเป็นการสละที่ผิดธรรมชาติมนุษย์โดยแท้”³

เรียงงานเขียนของรูสโซทั้งชิ้นแรก (The First Discourse) และชิ้นที่สอง (The Second Discourse) รูสโซแสดงให้เห็นอย่างแจ่มชัดว่า อารยธรรมสมัยใหม่ได้ลดทอนเสรีภาพ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของ

² Jean Jacques Rousseau, “สัญญาประชาคม”. อังแล้ว. ตอนที่ 1 บทที่ 1 หน้า 20

³ Jean Jacques Rousseau, “สัญญาประชาคม”. อังแล้ว. ตอนที่ 1 บทที่ 1 หน้า 31

ความเป็นมนุษย์ ทำให้มนุษย์รักความเป็นทาสนของตัวเอง ความสันติและความเสมอภาคซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของสภาวะธรรมชาติ (state of nature) นั้นได้สูญหายไปอย่างไม่มีการกลับคืน ซึ่งมีอันตรายข้ามกับความเข้าใจของมนุษย์ในขณะนั้นว่า ศิลปะและวิทยาการทำให้มนุษย์ลดความทุกข์ทรมานลง หากแต่ความชั่วช้าและความไร้ศีลธรรมต่างหากที่เป็นผลพลอยได้ของมัน ลักษณะจิตตามธรรมชาติของมนุษย์ถูกเปลี่ยนไปเป็นสัตว์ป่าที่เสื่อมทรามลง แม้ว่ามนุษย์ในสังคมจะชื่นชมพึงพอใจกับเสรีภาพของตน แต่ในทางจิตวิทยาและทางศีลธรรมแล้ว เขาอยู่ในเครื่องพันธนาการอันเป็นการฆาตกรรมเสรีภาพเลยทีเดียว รุสโซยังกล่าวอีกว่าศิลปะและวิทยาการทั้งหลายนั้นเป็นต้นกำเนิดแห่งความชั่วร้ายของมนุษย์⁴ คนที่ฝึกพูดเพื่อที่จะให้พูดเก่งก็มีความทะเยอทะยานอยากเป็นนักการเมือง อยากเป็นใหญ่มีอำนาจเหนือคนอื่น เราคาดเดามีกำเนิดมาจากความโลภของมนุษย์โดยมาจากชาวอียิปต์ที่ใช้วิชานี้สำหรับการแบ่งสันที่ดิน การรู้เรื่องฟิสิกส์ไม่มีประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์ สิ่งฟุ่มเฟือยที่เกิดขึ้นก็เพิ่มค่าใช้จ่ายที่ตามมา วิทยาศาสตร์ทำให้มนุษย์อยากได้ในสิ่งที่เกินความจำเป็น จะเห็นว่าความเจริญวิทยาการล้วนทำให้มนุษย์มีคุณค่าที่เสื่อมลง เสื่อมทั้งศีลธรรมและค่านิยม เช่นจากการสู้รบคนขี่ขลาดมีปืนสามารถฆ่านักดาบมีฝีมือที่กล้าหาญได้ ซึ่งทำให้ขาดคุณธรรมแห่งความกล้าหาญไป นอกจากนั้นความเจริญทางวิทยาศาสตร์ทำให้คนเกิดความไม่เท่าเทียมกัน และทำให้เกิดการมีกิเลสอีกด้วย

เราจะเห็นว่า ความคิดของรุสโซเกี่ยวกับฐานะภาพของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันซึ่งคือสังคมที่เขาอาศัยและมีชีวิตอยู่ในขณะนั้นไม่ได้เป็นภาพที่สวยงามเลย ศิลปะวิทยาการทำลายเสรีภาพและความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ มนุษย์ต้องใช้ชีวิตอยู่ในห้วงแห่งความคิดเห็นของคนอื่น มาตรฐานในการวัด ความสุข ความสำเร็จ ชีวิตที่ดี และจุดมุ่งหมายอื่นๆ ของชีวิตมนุษย์นั้นล้วนได้ถูกกำหนดโดยสังคม และคนอื่นซึ่งมิใช่ตัวเราเองเลย มนุษย์ถูกขีดสาดไปในทิศทางและกระแส

⁴ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “ว่าด้วยเสรีภาพ บทวิเคราะห์หลักการว่าด้วยเสรีภาพในลักษณะที่เป็นแก่นความคิดในปรัชญาการเมืองของรุสโซ”, ในรัฐศาสตร์สารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520) หน้า 99-101

* สมบัติ จันทรวงศ์, คำบรรยายวิชาปรัชญาการเมือง, หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต นอกเวลาราชการ ,ภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อ 24 ม.ค.2538

คลื่นแห่งความรู้สึก ความเห็น และความเชื่อของคนหมู่มาก มนุษย์ได้สูญเสียความเป็นตัวของตัวเองให้กับสังคมไปแล้ว⁵

งานเขียนของนักคิดทั้งหลายนอกเหนือจากรุสโซที่ออกสู่สาธารณชนในขณะนั้น แม้ว่าจะมีลักษณะเรียกร้องความถูกต้อง และต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือปรับปรุงการปกครองใหม่ อันจะนำมาซึ่งเสรีภาพความเสมอภาคและความสุขที่แท้จริงของประชาชนเหมือนกันอยู่บ้าง แต่ก็ไม่มีผู้ใดที่แสดงความคิดทางการเมืองในลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยเลย ส่วนมากต้องการให้มีความเป็นเผด็จการน้อยลงบ้างเท่านั้น หรืออย่างดีที่สุดก็ต้องการให้มีกษัตริย์ที่ดีกว่าเดิม มีความรักต่อประชาชนและเข้าใจความทุกข์ยากประชาชนมาปกครองประชาชนตามหลักกฎธรรมชาติที่บรรดานักคิดเข้าใจกัน หาได้มีใครเสนอความคิดแก้ปัญหาเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองหรือคิดแบบครบวงจรไม่

รุสโซเป็นนักคิดที่มองปัญหาแบบเบ็ดเสร็จและครบวงจร และเสนอทางแก้ไขปัญหาการเมืองแบบถึงรากถึงโคน ความคิดของเขาแตกต่างไปจากนักคิดผู้ขึ้นเพราะเขาเสนอให้สร้างสังคมขึ้นมาใหม่โดยใช้การปกครองแบบใหม่ด้วย ผลงานอันแสดงการแก้ไขระบบทางการเมืองเพื่อนำมาซึ่งสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในสังคมได้แก่หนังสือ "สัญญาประชาคม" (The social contract) ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1762 การแก้ปัญหาสังคมด้วยระบบการเมืองการปกครองแบบเบ็ดเสร็จเป็นอย่างไรและมีรูปแบบอย่างไร? สามารถแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งเสรีภาพและความเสมอภาคของสังคมได้หรือไม่ อะไรเป็นปัจจัยหลักหรือหัวใจในแนวความคิดของเขา และที่สำคัญแนวความคิดนี้สามารถนำไปปฏิบัติได้หรือไม่ หรือเป็นเพียงอุดมคติ เหล่านี้ล้วนเป็นคำถามที่น่าสนใจมาก ซึ่งรายละเอียดจะปรากฏในบทความต่อไป

การแก้ปัญหาต่อสังคมที่มีลักษณะแบบเบ็ดเสร็จของรุสโซนั้น คือ การที่รุสโซได้เสนอวิธีการสร้างสังคมการเมืองขึ้นมาใหม่ เมื่อเป็นสังคมใหม่แล้วรุสโซยังบอกถึงวิธีการที่จะทำให้สังคมนั้นอยู่รอดโดยการบอกขั้นตอนของการออกกฎระเบียบในสังคม วิธีการดำเนินชีวิตและฐานะของประชาชนในสังคม ผู้ปกครองควรประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร และอยู่ในฐานะอะไร เท่ากับว่ารุสโซได้เขียนตำราเป็นลักษณะคู่มือในการเป็นรัฐนั่นเอง

⁵ สุรินทร์ พิศสุวรรณ , อ้างแล้ว, หน้า 107

สภาวะธรรมชาติของมนุษย์

แต่ก่อนที่มนุษย์จะรวมกันเป็นสังคมนั้น รุสโซบอกวามมนุษย์อยู่ในสภาวะธรรมชาติมาก่อน สภาวะธรรมชาติที่รุสโซบรรยายนั้นเป็นสภาวะแห่งความดีเลิศ เป็นจุดมุ่งหมายของผู้อ่านหนังสือของเขาจะต้องปรับสังคมให้เป็นเช่นนั้น รุสโซตำหนินักปราชญ์โบราณที่อธิบายธรรมชาติของมนุษย์ว่าเป็นมนุษย์ป่า ซึ่งเป็นการทำที่ผิดพลาด และเขาต้องทำลายความเข้าใจผิดนี้โดยการเอาสภาวะธรรมชาติที่แท้จริงมาอธิบายให้กระจ่างแจ้ง⁶

ในงานเขียนชิ้นที่สองของเขา (The Second Discourse) รุสโซอธิบายว่ามนุษย์ในสภาวะธรรมชาตินั้นมีความเท่าเทียมกันและเสมอภาคกัน แต่ในประชาคมการเมืองนั้นมนุษย์ไม่มีความเท่าเทียมกันเนื่องจากเป็นสภาวะที่ไม่สอดคล้องต่อธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ เขากล่าวว่าการที่ฮอบส์ (Thomas Hobbes, 1588-1679) และล๊อค (Locke, 1632-1704) ได้พิจารณามนุษย์ในสภาวะธรรมชาติก่อนนั้นเป็นเรื่องที่ถูกต้องแล้ว แต่ผิดพลาดตรงที่ว่ามนุษย์ในสภาวะธรรมชาตินักปรัชญาทั้งสองบรรยายนั้นไม่ใช่มนุษย์ในธรรมชาติที่แท้จริง ที่ทั้งสองอธิบายมานั้นเป็นสภาวะของมนุษย์ในสังคมการเมืองไม่ใช่สภาวะธรรมชาติ ธรรมชาติของรุสโซนั้นแตกต่างจากนักปรัชญาทั้งสองท่านตรงที่ธรรมชาติของรุสโซมีลักษณะที่เป็นมาตรฐานในทางบวก⁷ การกลับไปหาสภาวะธรรมชาติที่แท้จริงนั้นเป็นไปได้ที่จะรู้อย่างชัดเจนว่ามีสภาพที่แท้จริงเป็นอย่างไร แต่มีสิ่งบอกเหตุอยู่อย่างหนึ่งเกี่ยวกับสภาวะธรรมชาติของมนุษย์นั่นคือ ความเป็นอยู่ของพวกเขาป่า ซึ่งรุสโซคิดว่าใกล้ธรรมชาติมากที่สุด รุสโซใช้วิธีการมนุษย์วิทยาเพื่อศึกษาพฤติกรรมคนเหล่านี้เพื่อนำมาซึ่งสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ที่แท้จริง ซึ่งรุสโซได้เอาส่วนของสังคมปัจจุบันออกไปโดยให้เหลือสิ่งที่เป็มนุษย์จริงๆ มากที่สุด

⁶ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, อ่างแก้ว, หน้า 110

⁷ สมบัติ จันทรวงศ์, “สัญญาประชาคมของรุสโซ”, ในปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2521) หน้า 177

* สมบัติ จันทรวงศ์, คำบรรยายวิชาปรัชญาการเมือง, หลักสูตรรัฐศาสตร์มหาบัณฑิต นอกเวลาราชการ, ภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 24 ม.ค. 2538

เขากล่าวว่ามนุษย์ในธรรมชาตินั้นอยู่ตามลำพัง ไม่มีครอบครัว มีความต้องการน้อยและเป็นความต้องการทางด้านร่างกายเท่านั้น มนุษย์จึงมีชีวิตที่เรียบง่าย มนุษย์ในสภาพนี้สามารถตอบสนองความต้องการของตัวเองได้โดยง่าย สติปัญญาไม่มีประโยชน์มาก ไม่มีเหตุผล สิ่งที่มนุษย์ในสภาพนี้กังวลคือเรื่องร่างกายของตนเอง มีความต้องการที่จะพิทักษ์รักษาตนเอง สิ่งที่พวกเขารู้จักมีน้อยมาก มีเพียง อาหาร การพักผ่อนนอนหลับ และสิ่งที่พวกเขากลัวมากที่สุดคือ ความเจ็บปวดและความหิว มนุษย์ในสภาพนี้มีกิเลสน้อยมาก แต่แตกต่างจากสัตว์ตรงที่มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองได้มากกว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ตีแต่ใจ มีความรู้สึกอยู่ 2 อย่างเท่านั้นคือ รักตัวกลัวตาย และความรู้สึกสงสาร ไม่อยากเห็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเจ็บปวดหรือตายจากไป พวกเขาไม่มีความคิดซับซ้อนที่จะแก้แค้น เพียงแต่ใครมารังแกก็ป้องกันตัวเท่านั้น ความสัมพันธ์ต่อมนุษย์ด้วยกันไม่มี ไม่สามารถแยกดีและชั่วได้ ไม่มีเหตุผล ชายหญิงสมสู่กันเป็นเพียงสภาพทางกายเท่านั้น ไม่มีศีลธรรมมาเกี่ยวข้อง เขากล่าวว่าหญิงและชายสมสู่กันโดยบังเอิญ ขึ้นอยู่กับการพบปะ โอกาสและความต้องการ โดยปราศจากภาษาเป็นล่ามที่จำเป็นสำหรับความรู้สึกที่เขาทั้งสองมีต่อกัน แล้วเขาก็จากกันด้วยความง่ายตายเหมือนกับที่เขาพบกัน⁸

รุสโซอธิบายในหนังสือสัญญาประชาคมของเขาว่า ธรรมชาติเท่านั้นที่เป็นตัวการในการอยู่ดำรงของสัตว์ แต่มนุษย์ได้เพิ่มคุณค่าของการดำรงอยู่ของตนเองด้วยการเป็นผู้ที่มีเสรีภาพ⁹ มนุษย์ไม่ได้ถูกกำหนดหรือถูกเรียกขานให้เป็นไปตามสัญชาตญาณเท่านั้น แต่มนุษย์มีเสรีภาพ เพราะเขาไม่ได้ถูกปกครองด้วยอำนาจของอารมณ์เพียงอย่างเดียว ธรรมชาติได้มอบหมายเสรีภาพให้มนุษย์ได้วิวัฒนาการออกไปนอกเหนือจากการบังคับควบคุมของมันเอง ผิดกับสัตว์ที่ต้องยอมสยบอยู่แทบเท้าและภายในอุ้งอำนาจธรรมชาติอย่างเด็ดขาด รุสโซกล่าวในอีมิล (Emile) งานเขียนของเขาว่า “มนุษย์ในสภาวะธรรมชาตินี้มีเสรีภาพ เพราะเขามีความสมบูรณ์พอเพียงในตัวเอง” เสรีภาพที่เกิดขึ้นเป็นเสรีภาพจากรูปแบบทุกชนิดขององค์กรแห่งสังคมและการเมืองของมนุษย์ที่ตีวไลซ์ ทั้งนี้เพราะสภาวะธรรมชาตินั้นมนุษย์มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย โดดเดี่ยว เมื่อ

* สมบัติ จันทรวงศ์,คำบรรยายวิชาปรัชญาการเมือง,หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต นอกเวลาราชการ,ภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วันที่ 24 มกราคม 2538

⁸ สุรินทร์ พิศสุวรรณ,อ้างแล้ว,หน้า 115

⁹ สุรินทร์ พิศสุวรรณ,อ้างแล้ว,หน้า 111

เขาไม่มีความต้องการพึ่งใครอื่น ความสัมพันธ์กันก็ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ เขากล่าวต่ออีกว่า ทุกคนต้องตระหนักว่า ในเมื่อเยื่อใยของความเป็นทาสถูกสร้างขึ้นมาเพียงเพราะความต้องการพึ่งพาอาศัยกันของมนุษย์ มันเป็นไปได้ที่จะบีบบังคับให้มนุษย์เป็นทาสโดยที่ไม่ทำให้เขาต้องตกอยู่ในฐานะที่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นเสียก่อน สภาวะการณ์เช่นนั้นไม่เกิดขึ้นในสภาวะธรรมชาติ มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติจึงเป็นเสรีอย่างสมบูรณ์จากแอกในรูปใดๆ¹⁰

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่ามนุษย์ในธรรมชาติย่อมดีกว่ามนุษย์ในสภาวะสังคม ทั้งนี้เพราะมนุษย์ในสภาวะธรรมชาตินั้น ไม่มีโอกาสที่จะมีความอยากในสิ่งต่าง ๆ หรือคิดต่อสู้เพื่อจะได้มาซึ่งความได้เปรียบในผลประโยชน์ มนุษย์ทุกคนในสภาวะนี้ใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยว ต่างคนต่างอยู่ จึงไม่มีความสัมพันธ์ทางจิตใจหรือพันธะอันแน่นชั้ดต่อกัน คนย่อมไม่มีดีและเลว ศีลธรรมก็ดี คุณธรรมก็ดี ความดีและความเลวก็ดี คำเหล่านี้จะมีความหมายก็เฉพาะตราบเท่าที่นำมาใช้กับความสัมพันธ์ของมนุษย์เท่านั้น มนุษย์ในธรรมชาติไม่ใช่สัตว์ป่าระรานตามที่ชอบส่วาตไว้ คนค่อนข้างฉลาดและกลัว มักจะแสวงหามากกว่าการสู้รบ ต้องการสงวนรักษาตนเอง ไม่พยายามประทุษร้ายต่อกัน รุสโซ่กล่าวว่า การที่มนุษย์มีความสงสาร และความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนี้เองที่ช่วยส่งเสริมการสงวนรักษามนุษยชาติมาจนถึงทุกวันนี้ และเป็นการผ่อนคลายความรักตัวเองให้มีความรุนแรงน้อยลง และด้วยเหตุผลนี้มนุษย์จึงหลุดพ้นจากคัมภีร์อันเลวร้าย¹¹

ลักษณะและความผาสุกของมนุษย์ในสภาวะธรรมชาติของรุสโซ่ได้สะท้อนอย่างเห็นชัดเจนขึ้นในบทความเรื่องที่สองของเขา คือ “ต้นกำเนิดแห่งความไม่เสมอภาคของมนุษย์” (Essay on the Origin of Inequality) ซึ่งบทความดังกล่าวแม้จะไม่ได้วางลักษณะเลิศเหมือนบทความอันแรก แต่ก็ยังเป็นผลงานที่เป็นพื้นฐานความคิดในสภาวะธรรมชาติและทางการเมืองของเขาได้ดี ตอนหนึ่งของบทความเรื่องนี้เมื่ออ่านแล้วรู้สึกว่ มนุษย์ใน สภาวะธรรมชาตินั้นมีความเรียบง่ายและมีความสุขจริงๆ ได้แก่

¹⁰ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, อ่างแล้ว, หน้า 118

¹¹ เอ็ม.เจ. ฮาร์มอน, “รุสโซ่”, ใน “ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน” เสน่ห์ จาม

“ฉันเห็นมนุษย์นั่งอยู่ได้ร่มไม้อย่างมีความสุข ลงไปแช่ตัว
อยู่ในลำธาร ที่นอนของเขาอยู่ใต้ต้นไม้ซึ่งเป็นที่ให้อาหารแก่เขานั้น
เอง ความสุขเดียวที่เขารู้จักในโลกคืออาหาร สัตว์โลกเพศหญิงและ
การพักผ่อน ความทุกข์เดียวที่เขากลัวคือ ความเจ็บปวดและความ
หิว เขาไม่จำเป็นต้องที่จะต้องพึ่งพาอาศัยเพื่อนร่วมโลกและก็ไม่รู้จัก
ใครเป็นการส่วนตัว”¹²

สภาวะธรรมชาติของมนุษย์ไม่ได้จบเพียงแค่นี้ รุสโซยังกล่าวถึงสภาวะธรรมชาติของ
มนุษย์ในช่วงที่สองด้วยคือ การมีครอบครัวอันเกิดจากความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อกัน เนื่องจาก
สภาพแวดล้อมที่เป็นใจ ความสัมพันธ์ของมนุษย์ลักษณะนี้ เป็นความสัมพันธ์ที่ต่างคนต่างยังมี
ความเป็นอิสระเสรีที่สมบูรณ์อยู่ มนุษย์เริ่มเข้าถึงความรู้สึกบางอย่างที่ดั่งใจ สะดวกสบายขึ้น ดัง
นั้นมนุษย์ในสภาวะนี้จึงมีความสุขยิ่งกว่าช่วงแรก แม้ว่าในช่วงที่สองนี้จะทำให้มนุษย์มีความอด
ทนน้อยลงไป และมีความเมตตาปราณีมากขึ้น แต่ก็ยังเป็นสภาวะที่มนุษย์มีความสุขและมั่นคงถาวร
มากที่สุด เป็นสภาวะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความรู้สึกไม่ยินดีร้ายแห่งสภาวะแรก กับความรู้สึก
ตื่นตัวในความเป็นอยู่ของตนเอง¹³

มีคำถามที่น่าสนใจเกิดขึ้นคือ เหตุใดรุสโซจึงคิดว่ามนุษย์ในธรรมชาตินั้นดี และ
สังคมหรืออารยธรรมทำให้เขาเสื่อม อีกประการหนึ่งในเมื่อมนุษย์ในสภาวะธรรมชาติดี
แล้วมนุษย์มาเข้าสู่สังคมกันทำไม อยู่ในสภาวะธรรมชาติไม่ดีกว่าหรือ?

วิเคราะห์ได้ว่า ที่รุสโซคิดว่ามนุษย์ในธรรมชาติดีเนื่องจากรุสโซคิดเข้าข้างตัวเอง เพราะ
ตามประวัติของรุสโซที่กล่าวมานั้น จะเห็นว่า รุสโซเกิดในตระกูลดีไม่ใช่ตระกูลยากจนอย่างที่เข้า
ใจกัน ซึ่งเราเรียกว่า ภาวะภูมิพิศอกับ เมื่อรุสโซโตขึ้นในสังคมการดำเนินชีวิตของเขากลับไม่ประสบ
ความสำเร็จ พบแต่สิ่งที่ไม่ดี เคยแม้กระทั่งลักขโมยและเป็นชายชู้ ประกอบกับอิทธิพลจากคำสอน
ศีลธรรมอันเคร่งครัดในแนวทางของศาสนาที่ปลูกฝังในวัยเด็ก จึงทำให้รุสโซคิดว่า เมื่อเขาเกิดมา

¹² พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, “เสรีภาพกับสัญญาประชาคม” ,ใน “ปรัชญาการเมือง” (ฝ่ายการ
พิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช กรุงเทพฯ 2527) หน้า 367

¹³ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาภัย, อ่างแล้ว, หน้า 368

นั่นดี เป็นถึงชนชั้นกรรมพี แต่แล้วเวลาผ่านไปชีวิตในสังคมของเขาก็กลับเสื่อมลงไปเรื่อย รุสโซไม่สามารถโทษใครได้ ไม่ว่าจะเป็นบิดาและมารดาของเขาเอง และที่สำคัญยอมไม่โทษตัวเองแน่นอน จึงทำให้เขาโทษสังคมนั้นแหละที่ทำให้เขาเลว ส่วนอิทธิพลทางด้านศาสนานั้นก็ทำให้รุสโซคิดว่า เริ่มต้นแห่งมนุษย์นั้นคือภาวะแห่งบริสุทธิ์ สุดท้ายจบลงด้วยภาวะแห่งความเสื่อม¹⁴ ซึ่งผู้ที่เคร่งในศาสนานั้นมักจะมองโลกแตกต่างไปจากพวกนิยมในด้านวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ ศาสนามักจะมองโลกเป็นรูปแบบวงกลมหรือเป็นวัฏจักร ในที่สุดโลกจะเสื่อมลงเพราะกฎแห่งกรรม แต่พวกนิยมวิทยาศาสตร์จะมองโลกเป็นลักษณะของเส้นตรงคือ โลกของวิทยาศาสตร์จะมีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป¹⁵ รุสโซนั้นได้รับการอบรมทางศีลธรรมอย่างเคร่งครัดตามแนวทางของศาสนา ในวัยเด็กดังที่ทราบมาแล้ว อิทธิพลของแนวความคิดนี้ย่อมจะกลม่อมเกล้า (socialized) ความคิดหรือมุมมองของรุสโซโดยที่เขาไม่รู้ตัว แม้ว่าเขาจะแสดงออกถึงการไม่เชื่อฟังต่อศาสนจักรในขณะนั้นก็ตาม

มาถึงการตอบคำถามว่าเมื่อสภาวะธรรมชาติเป็นสิ่งดีเลิศแล้ว มนุษย์ออกจากสภาวะธรรมชาติเข้าสู่สังคมการเมืองทำไม ?

รุสโซกล่าวว่ามนุษย์หลุดพ้นออกจากสภาวะธรรมชาติโดยความบังเอิญ มีเหตุบางอย่างเกิดขึ้นที่ทำให้มนุษย์ต้องอยู่รวมกันเป็นครอบครัว (สภาวะธรรมชาติช่วงที่สอง) ไม่ว่าจะเป็นภัยธรรมชาติหรือสิ่งใดก็ตาม การอยู่ร่วมกันทำให้เกิดการขยายเป็นชุมชน การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนทำให้มนุษย์เกิดการเปรียบเทียบ ซึ่งไม่เหมือนกับสภาวะธรรมชาติที่อะไรก็ได้ แต่เมื่ออยู่รวมกันแล้วก็เริ่มที่จะมีการเลือกในสิ่งที่ดีกว่า สวยกว่า เด่นกว่า จึงทำให้มีการแข่งขัน อิจฉาริษยากัน ความชั่วอื่น ๆ เริ่มตามมาก็คือความไม่เสมอภาค มีกิเลส ความรู้สึกสงสารในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เริ่มที่จะจางหายไป เริ่มมีการแสดงความเป็นเจ้าของ ในบทความแห่งความไม่เสมอภาครุสโซกล่าวว่า “คนแรกที่ปิดกั้นที่ดินแล้วคิดถึงตัวเองที่จะพูดว่า นี่เป็นของฉัน และมีคนเฝ้าพอที่จะเชื่อเขานั้นแหละเป็นผู้ก่อตั้งที่แท้จริงของสังคมการเมือง” สังคมยุคแรกนั้นเป็นเรื่องการจัดตั้งทรัพย์สินมีความชั่วเกิดขึ้นก็จริงอยู่ แต่ก็มีความดีเกิดขึ้นตามมาด้วยเช่นเดียวกัน เช่น ความรักในครอบครัว

¹⁴ เอ็ม.เจ.ฮาร์มอน, อังแล้ว, หน้า 424

¹⁵ บุค ศรีอรชยะ, “โลกาวิภคิตี คำพยากรณ์โลกอนาคตฯ” .ในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการฉบับวันจันทร์ที่ 25 ธ.ค.38 (สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, กรุงเทพฯ) หน้า 14

มนุษย์เริ่มมีความเสถียรน้อยลง มีการพัฒนาสติปัญญา มีภาษาพูด มีความแตกต่างระหว่างมนุษย์ด้วยกันมากขึ้น อยากให้คนอื่นมองตัวเองอย่างที่ตัวเองต้องการ เมื่อมีการกระทบกระทั่งกันก็ไม่เมินเฉยเหมือนแต่ก่อนแล้ว

การหลุดออกจากสภาวะธรรมชาติและเข้าสู่สังคมที่มนุษย์ก่อตั้งเริ่มแรกหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสภาวะธรรมชาติช่วงที่สองตามที่กล่าวไปนั้นความจริงก็ไม่เลวร้ายมากนัก เพราะมีสภาพภาพสูงกว่าสัตว์ป่า แต่ยังไม่สูงเท่าคนเมือง มนุษย์ในสังคมระยะแรกจึงอยู่ระหว่างสัตว์ป่าและคนเมือง อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีความสุขอยู่บ้าง และมีความเป็นอิสระต่อกัน เนื่องจากมนุษย์ในสังคมระยะแรกเริ่มมีการพัฒนาสติปัญญา จึงทำให้เริ่มมีการรู้จักประดิษฐ์คิดค้นการใช้โลหะและเกษตรกรรม ศิลปะทั้งสองนี้ก่อให้เกิดการเอาที่ดินมาเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล และนำมาซึ่งความไม่เสมอภาค¹⁶ และการยอมรับในกรรมสิทธิ์ ความขัดแย้งเริ่มมีมากขึ้น แต่เดิมมนุษย์ในสภาวะธรรมชาติไม่มีนาย ไม่มีบ่าว แต่เมื่อมีการลงทุน เริ่มมีคนที่มาทีหลัง แต่ต้องการทรัพยากรชนิดเดียวกันจึงต้องมีการแก่งแย่งกัน

สังคมการเมืองระยะที่สองเกิดขึ้นพร้อมกับเกิดสงครามพร้อมกันไปด้วย ถึงจุดหนึ่งกรรมสิทธิ์เริ่มมีความไม่แน่นอน ทุกคนต้องมีอาวุธเพื่อป้องกันตนเอง ทรัพย์สินกลายเป็นภาระ และมีคนคนหนึ่งเสนอให้มีกติกา เพื่อสร้างความปลอดภัยและความถูกต้อง รุสโซกล่าวไว้ว่า คนที่เริ่มเสนอความนั้นนั้น เป็นคนที่ฉลาดมาก ทุกคนในขณะนั้นฉลาดพอที่จะยอมรับกติกา แต่ไม่ฉลาดพอที่จะทราบผลในภายภาคหน้าว่า การเกิดกติกาขึ้นมาก็คือการสร้างโซ่ตรวนให้กับคนอ่อนแอ และเสริมกำลังให้กับคนแข็งแรง กฎหมายถูกสร้างขึ้นมาเพื่อรักษาและรับรองความไม่เสมอภาค และความไม่เสมอภาคกลายเป็นสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมาย

ในบทความเรื่องที่สองของเขายังได้กล่าวถึงความไม่เสมอภาคของมนุษย์ซึ่งรุสโซจำแนกออกมาเป็นสองรูปแบบ รูปแบบแรกเป็นความไม่เสมอภาคตามธรรมชาติอันเกิดจากความแตกต่างของร่างกายเช่น พละกำลัง ความฉลาด และสติปัญญา รูปแบบที่สองเป็นความไม่เสมอภาคที่มาจากสภาวะสังคม อันได้แก่ ความรวย ความจน ซึ่งความไม่เสมอภาคในรูปแบบที่สองนี้ รุสโซ

* สมบัติ จันทรวงศ์,คำบรรยายวิชาปรัชญาการเมือง,อ้างแล้ว

¹⁶ เอ็ม.เจ.ฮาร์มอน,อ้างแล้ว, หน้า 368

บอกว่าเกิดจากระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนบุคคล การแย่งชิงอำนาจถูกทำให้เป็นสิทธิทางการเมือง ความทะเยอทะยานของมนุษย์เพียงไม่กี่คนทำให้มนุษย์ต้องมีทาส และทำงานหนักตลอดชีวิต เกิดการยอมรับในกรรมสิทธิ์ การตกลงง่ายกว่าที่จะมีการปฏิบัติตามข้อตกลง เกิดผู้ปกครองที่บังคับให้คนปฏิบัติตามข้อตกลง ทรัพย์สินที่ไม่เท่ากันจึงทำให้เกิดช่องว่างระหว่างความมั่งคั่งและความยากจน เกิดการแก่งแย่งชิงดีกัน มีความทะเยอทะยานและใจร้ายมากขึ้น เมื่อกลับไปสู่ภาวะธรรมชาติเดิมไม่ได้ จึงเข้าทำลายล้างกันเพื่อแย่งทรัพย์สินและทรัพย์สินสมบัติด้วยความโลภ สภาวะธรรมชาติจึงได้สิ้นสุดลง

ในเรียงความชิ้นแรกเรื่อง “ความเจริญก้าวหน้าของศิลปะและศาสตร์ต่างๆ ได้ทำให้มนุษย์ดีขึ้นและมีความสุขมากขึ้นจริงหรือไม่” ได้สะท้อนความคิดเกี่ยวกับเรื่องมนุษย์โดยธรรมชาติและสังคมการเมืองซึ่งเป็นความคิดมูลฐานของเขาว่า “มนุษย์เกิดมาดี แต่สังคมทำให้มนุษย์ดูร้าย”¹⁷ นั้นหมายความว่ามนุษย์แรกเริ่มตามสภาวะธรรมชาตินั้นดี แต่ต่อมาสังคมการเมืองทำให้มนุษย์เสีย และกลายเป็นคนไม่ดี รุสโซ่นั้นไม่แตกต่างอะไรกับฮอบส์และล๊อคคอร์ทที่เห็นกรอบระเบียบทางสังคมนั้นเป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามกับธรรมชาติ และรุสโซ่ก็มีความเชื่อที่ตรงกันข้ามกับอริสโตเติลว่ามนุษย์ไม่ใช่สัตว์การเมืองโดยธรรมชาติ สังคมการเมืองไม่ใช่เรื่องตามธรรมชาติ เพราะฉะนั้นธรรมชาติจึงไม่อาจเป็นพื้นฐานของสังคมการเมืองได้¹⁸

เหตุที่รุสโซ่ได้ยกเอาสภาวะมนุษย์โดยธรรมชาติมาอธิบายหรือกล่าวถึงก่อนเข้าสู่สังคมการเมืองนั้น รุสโซ่คงจะต้องการให้ผู้อ่านผลงานของเขาเข้าใจพื้นฐานของมนุษย์ที่แท้จริงเสียก่อนว่า จริงๆ แล้วมนุษย์ดั้งเดิมมีพฤติกรรมเช่นไรและมีความต้องการอะไร การแก้ปัญหาของมนุษย์จะต้องกลับไปดูปรัชญาพื้นฐานของมนุษย์ก่อน รุสโซ่เชื่อว่าชีวิตที่ดีก็คือชีวิตที่ใกล้เคียงกับสภาวะธรรมชาติ ซึ่งเขากล่าวในงานชิ้นแรกของเขาว่า “มนุษย์ที่ดีที่สุดและมีความสุขมากที่สุดได้แก่มนุษย์ที่อยู่ใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุด”¹⁹ อีกประการหนึ่งเพื่อใช้สภาวะธรรมชาติเป็นตัวตั้งใน

¹⁷ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทักษ์, อังแล้ว, หน้า 360

¹⁸ สมบัติ จันทรวงศ์, “สัญญาประชาคมของรุสโซ่”, ใน ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ 2521) หน้า 173

¹⁹ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทักษ์, อังแล้ว, หน้า 360

การเปรียบเทียบว่า สังคมในปัจจุบันนี้เสื่อมทรามลงโดยลำดับ ซึ่งจะเข้าข้อสรุปที่ว่า ถึงเวลาแล้ว ที่ควรจะต้องหาทางแก้ไข จุดนี้เป็นความสามารถของรุสโซอย่างหนึ่งที่ทำให้คนอ่านติดตามและอยากรู้ว่า เขาจะแก้ไขปัญหาได้อย่างไร แน่นนอนที่สุดวิธีการแก้ไขสังคมนั้นต้องออกมาในแง่ดีโดยใช้สภาวะธรรมชาติเป็นตัวตั้งในการเปรียบเทียบอีกเช่นกัน ดังนั้น สภาวะธรรมชาติจึงเป็นจุดหลักที่ใช้ในการเปรียบเทียบสภาวะสังคมในขณะที่รุสโซมีชีวิตอยู่ซึ่งมีคำตอบว่า เลวร้ายกว่าสภาวะธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ และใช้เปรียบเทียบสภาวะสังคมในแนวความคิดของรุสโซ อันเป็นการเน้นย้ำว่าแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาสังคมของเขานั้นเป็นวิธีการที่ถูกต้องและดีที่สุดเนื่องจากมนุษย์จะมีความใกล้เคียงกับสภาวะธรรมชาติ

เมื่อเข้าใจสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ตามที่รุสโซได้กล่าวแล้ว ก็เท่ากับได้เข้าใจถึงจุดหลักที่รุสโซใช้เป็นตัวตั้งในการแก้ไขปัญหาสังคมตามแนวคิดของเขา แต่ก็มีคำถามเกิดขึ้นอย่างฉับพลันว่า สภาวะธรรมชาติที่รุสโซได้กล่าวถึงนี้รุสโซทราบได้อย่างไร ? เป็นประวัติศาสตร์ของมวลมนุษย์ใช่หรือไม่ เป็นที่น่าเสียดายเหลือเกินว่า สภาวะธรรมชาติที่รุสโซพรรณนาถึงจนผู้อ่านหลายคนเคลิบเคลิ้มนั้น เป็นเพียงสิ่งสมมติเท่านั้น และรุสโซเองก็ยอมรับโดยสดุดีว่ามันคือสิ่งที่เขาสมมติขึ้น จากบทความตอนหนึ่งในหนังสือสัญญาประชาคมว่า

“ข้าพเจ้าใคร่ลองสมมติว่า เมื่อมนุษย์ได้ดำเนินชีวิตมาในสภาวะธรรมชาติแบบต่างคนต่างอยู่โดยอิสระ และอยู่กันอย่างง่าย ๆ แบบธรรมชาติมาจนกระทั่งถึงวาระที่สภาพเหตุการณ์บังคับแต่ละคนให้จำต้องเลิกความเป็นอยู่แบบนั้น ในวาระเช่นนั้นสภาวะธรรมชาติอันเป็นสถานะดั้งเดิม ย่อมมีอาจดำรงอยู่ต่อไปได้ และมนุษย์จะถึงซึ่งความพินาศ หากมนุษย์ไม่รีบเปลี่ยนวิถีดำเนินชีวิตใหม่”²⁰

ในจุดนี้ทำให้แนวความคิดของรุสโซลดความน่าเชื่อถือลงไปอย่างมาก เพราะสิ่งที่รุสโซเจตนาที่จะใช้เป็นหลักหรือตัวตั้งในการเปรียบเทียบนั้นไม่ได้มีขึ้นจริง เป็นเพียงสิ่งที่เขาสมมติและจินตนาการมันขึ้นมาเองด้วยความรู้สึกของเขา และยังไปกว่านั้นตัวรุสโซเองก็ยังไม่เชื่อด้วยว่าสภาวะ

20

Jean Jacque Rousseau, “สัญญาประชาคม” อ่างแก้ว, ตอนที่ 1 บทที่ 1 หน้า 40

ธรรมชาติที่เขาพรรณานหรือจินตนาการมานี้มีจริงเพราะเขาได้เขียนความตอนหนึ่งในบทความว่าด้วยความไม่เสมอภาคของเข่าว่า “ภาวะธรรมชาติ ไม่มีอยู่อีกต่อไปแล้ว บางทีคงจะไม่เคยมีอยู่เลย และก็คงจะไม่มีวันได้มีด้วย”²¹

นี่คือความไม่สอดคล้องในแนวความคิดของรุสโซ เขาพยายามพรรณาสภาวะธรรมชาติของมนุษย์เพื่อที่จะสร้างบรรยากาศในการอ่านและในการคิดว่ามนุษย์ในสังคมปัจจุบันหรือสังคมที่เขาใช้ชีวิตอยู่นั้นถึงจุดเสื่อมแล้ว เพื่อที่จะโยนให้ผู้อ่านคล้อยตามความคิดของเขาอันนำไปสู่หนทางแก้ไขที่เขาคิด หากอยู่ดี ๆ เขาบอกว่าสังคมปัจจุบันเสื่อมแล้วคงไม่มีน้ำหนักในคำกล่าวแต่อย่างใดเนื่องจากไม่มีสิ่งเปรียบเทียบ และบางทีอาจจะมีความกำกวมเกิดขึ้นว่าที่เสื่อมลงนั้นเสื่อมลงอย่างไร เอาอะไรเป็นตัวชี้วัด เขาจึงจินตนาการสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ว่ามนุษย์มีความเรียบง่ายและมีความสุขราวกับว่ามันคือประวัติศาสตร์ของมวลมนุษย์ที่เคยเกิดขึ้นจริง ตรงนี้สะท้อนความเป็นศิลปินในการใช้โวหารและความสามารถของรุสโซในการเขียนหนังสือได้อย่างดี เขาเข้าใจที่จะสมมติในสภาวะธรรมชาติว่าเป็นสิ่งดีเลิศ เพื่อแสดงให้เห็นว่าสังคมที่เขาใช้ชีวิตอยู่นั้นเสื่อมทราม และเขาก็ใช้สภาวะธรรมชาติที่เขาสมมติอีกนั้นแหละเป็นจุดที่จะต้องปรับเปลี่ยนสังคมหรือรูปแบบการปกครองให้ดีขึ้นตามแนวความคิดของเขา หากจะคิดว่าจุดนี้เป็นจุดบกพร่องในงานเขียนหรือแนวคิดของเขาแล้วก็สามารถเป็นได้ เพราะในเมื่อจุดเริ่มต้นเรื่องเป็นเรื่องสมมติแล้วความคิดที่ตามมาทั้งปวงจะมีความน่าเชื่อถือได้อย่างไร

ขอเน้นย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าในเรื่องสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ที่กล่าวมาทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็ นพฤติกรรมของมนุษย์ ความเป็นอยู่ ความต้องการ หรือแม้กระทั่งการสิ้นสุดของสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ที่ไม่สามารถกลับไปอีกได้ ล้วนเป็นสิ่งที่รุสโซจินตนาการขึ้นมาทั้งสิ้น แต่เมื่อเป็นจินตนาการแล้วก็เชื่อว่าจะทำให้ความคิดที่ตามมาของรุสโซไม่น่าสนใจ เพราะอย่าลืมว่ารุสโซคือนักปรัชญาคนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการปฏิวัติในฝรั่งเศส และก็มีอิทธิพลต่อแนวความคิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอยู่นั่นเองทีเดียว ที่สำคัญน่าจะติดตามว่าสังคมแบบใหม่ตามแนวความคิดของเขานั้นจะมีรูปแบบการปกครองอย่างไรที่เขาคิดว่าใกล้เคียงกับสภาวะธรรมชาติมากที่สุด

²¹ เอ็ม.เจ.ฮาร์มอน, อังแล้ว, หน้า 427

สภาวะธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความเสรีสมบูรณ์ตามที่กล่าวมาแล้วจริงอยู่ แต่ก็มีปัญหาอยู่ มากสำหรับเสรีภาพที่สมบูรณ์อย่างนี้ เพราะว่าในสภาวะเช่นนี้เป็นสภาวะที่ปราศจากซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สถานะภาพที่จำเป็นที่เชื่อมอำนาจต่อการแสดงออกซึ่ง ศิลธรรมและจรรยา ของมนุษย์ก็ต้องไม่มีหรือเกิดขึ้นไม่ได้ด้วยเหมือนกัน เวทีสำหรับความดีและความชั่วก็ไม่มีด้วย รุสโซกล่าวในหนังสือสัญญาประชาคมของเขาว่า มนุษย์ในสภาวะธรรมชาตินั้นไม่ชั่วและไม่ดี เพราะพวกเขาไม่มีความสัมพันธ์ทางศีลธรรมและหน้าที่ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันเลย พวกเขาไม่มีทั้ง ความเลวทรามและคุณธรรม สภาวะธรรมชาติแท้ที่จริงแล้วไม่เหมาะและไม่เกื้อกูลสำหรับมนุษย์ที่ จะวิวัฒนาการไปสู่จุดสมบูรณ์ ไม่ว่าจะมันเป็นสภาวะที่มนุษย์พบกับความสุข สันติภาพและ เสรีภาพอย่างที่สุดก็ตาม ในสภาวะเช่นนี้มนุษย์ไม่สามารถที่จะบรรลุถึงฐานะเลิศแห่งมนุษย์ธรรม มนุษย์เปรียบพร้อมไปด้วยลักษณะที่ดีในสภาวะธรรมชาติ เพราะว่ามนุษย์ยังไม่เรียนรู้ที่จะกระทำ ความชั่ว เสรีภาพที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ไม่มีคุณค่าทางศีลธรรมร่วมอยู่เลย มนุษย์ในสภาวะ ธรรมชาติจึงมีคุณค่าความดีไม่ได้ เพราะในสภาวะนั้นความชั่วยังไม่เกิดขึ้น

นี่คือจุดสำคัญของปัญหานักที่รุสโซต้องเผชิญในการคิดสร้างทฤษฎีการเมืองของเขา เขาต้องสร้างระบบการเมืองและสังคมขึ้นมาใหม่เพื่อให้เสรีภาพในธรรมชาติไม่ถูกทำลายไป แต่ กลับถูกเกื้อกูลและเสริมแต่งให้สมบูรณ์ขึ้น ความมีเสรีภาพและความเสมอภาคในธรรมชาติคือ แบบอย่างสำหรับสังคมใหม่ที่เขาสร้าง²² จากการสิ้นสุดของสภาวะธรรมชาติด้วยการนำนั้น ทำลายล้างกันเพื่อแย่งทรัพย์สินเป็นของตนเองและทำให้เกิดสภาวะสังคมที่เลวร้าย นำมาซึ่ง ความทุกข์ของมนุษย์โดยทั่วไปตามที่กล่าวมาแล้วนั้น สังคมที่วุ่นก็เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งก็คือสังคมที่รุสโซกำลังอาศัยอยู่นั่นเอง สังคมรูปแบบใหม่ที่เขาคิดค้นขึ้นนั้น เป็นสังคมที่เขาเชื่อว่าจะสามารถ นำความสุขมาสู่มวลมนุษย์อย่างสมบูรณ์ ที่สำคัญมนุษย์ในสังคมแบบใหม่จะเต็มไปด้วย เสรีภาพและความเสมอภาคที่เหมือนกับธรรมชาติ อันแตกต่างจากสังคมที่เขาอาศัยอยู่อย่างสิ้น เเชิง ระบบการเมืองและสังคมแบบใหม่ของเขาจะเป็นอย่างไร จะนำมาซึ่งเสรีภาพและความเสมอ ภาคเหมือนกับสภาวะธรรมชาติได้หรือไม่จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ

²² สุรินทร์ พิศสุวรรณ, “ว่าด้วยเสรีภาพ บทวิเคราะห์หลักการว่าด้วยเสรีภาพในลักษณะที่เป็นแก่นความคิดในปรัชญาการเมืองของรุสโซ” .ในรัฐศาสตร์สาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ 2520) หน้า 118-119

ขอตั้งคำถามเป็นแนวทางก่อนจะอ่านรายละเอียดต่อไปเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนว่า วิถีชีวิตของประชาชนในสังคมการเมืองแบบใหม่ซึ่งเป็นแนวความคิดเพื่อแก้ปัญหาของรัสเซียจะเป็นอย่างไร ? องค์อธิปัตย์ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดของรัฐเป็นใคร ? เสรีภาพและความเสมอภาคที่รัสเซียคิดว่าทุกคนในสังคมแบบใหม่มีอย่างสมบูรณ์นั้นจะเหมือนเสรีภาพและความเสมอภาคในสภาวะธรรมชาติหรือไม่ ? สังคมใหม่ตามแนวความคิดของรัสเซียจะดีกว่าหรือเลวกว่าสังคมเดิม ? คำถามเหล่านี้ล้วนน่าติดตามอย่างยิ่ง แต่ท่านจะได้คำตอบจากรายละเอียดดังต่อไปนี้

ในการอธิบายสังคมรูปแบบใหม่ พร้อมด้วยระบบการเมืองการปกครองในสังคมนั้น รัสเซียจะนำเสนอส่วนใหญ่ในหนังสือสัญญาประชาคม ก่อนที่จะอธิบายรายละเอียดในแนวความคิดนี้ เห็นควรทบทวนลำดับความคิดของเขาเพื่อความเข้าใจในรายละเอียดต่อไปดังต่อไปนี้

1. รัสเซียมีความเชื่อว่าสังคมที่เขาอาศัยอยู่ในขณะนั้น เป็นสังคมที่เสื่อมทรามอันเกิดมาจากการแก่งแย่งชิงดีกัน การทำลายล้างซึ่งกันและกันเพื่อเข้าครอบครองทรัพย์สิน ผลทำให้คนจนต้องตกเป็นเครื่องมือของคนรวย กฎหมายหรือระเบียบในสังคมต่าง ๆ ล้วนเป็นอุบายของคนรวยเพื่อที่จะป้องกันและรักษาทรัพย์สินของตนเองทั้งสิ้น ผู้ปกครองหรือผู้บังคับใช้กฎหมายจึงไม่ได้มาจากการยอมรับของประชาชนโดยทั่วไป ความเสมอภาคในหมู่มนุษย์ไม่มีอีกต่อไป เสรีภาพซึ่ง รัสเซียเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดสูญสิ้นไป ความยุติธรรมไม่มี

2. เหตุผลที่รัสเซียหามาสนับสนุนข้อหนึ่งนั้น คือ การที่รัสเซียได้ยกเอาสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ที่เขาสมมติและจินตนาการขึ้นมาอธิบาย โดยบอกว่า ก่อนที่มนุษย์จะเข้าสู่สังคมอันเสื่อมทรามตามข้อแรกนั้น มนุษย์อยู่ในสภาวะธรรมชาติมาก่อน ซึ่งสภาวะนี้มีแต่ความผาสุกมีเสรีภาพและความเสมอภาคอย่างสมบูรณ์ ความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสภาวะนี้ง่ายและไม่ซับซ้อน ความสัมพันธ์ที่มนุษย์พึงจะมีนั้นก็ก็เป็นความสัมพันธ์แบบครอบครัวอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่เป็นใจ แต่แล้วระบบกรรมสิทธิ์ประกอบกับการประดิษฐ์คิดค้นอุปกรณ์หรือโลหะที่ใช้ทุนแรงงานการเกษตรนี้เองที่ทำให้มนุษย์เริ่มที่จะสะสมทรัพย์สินและเกิดความไม่เสมอภาคจนนำมาซึ่งสังคมแบบข้อหนึ่งในที่สุด ที่สำคัญมนุษย์ไม่สามารถกลับไปใช้ชีวิตแบบในสภาวะธรรมชาติได้อีกแล้ว เพราะเขาบอกว่ามนุษย์ได้ผ่านจุดกลับคืนไปแล้ว มนุษย์ได้รับเอาคุณลักษณะใหม่ เขาได้เรียนรู้จากความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันว่า ความสุขนั้นต้องขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์และความรู้สึกส่วนรวม และความรู้สึกนึกคิดของเราก็มิได้ถูกกำหนดโดยตัวเราเองอีกต่อไป ความสมบูรณ์ที่เกิดขึ้นได้เปิดโอกาสให้เขาเลือกทำได้ทั้งความดีและความชั่ว ปัญหาจึงไม่ได้อยู่ที่ว่ามนุษย์จะต้องหาทางกลับไปสู่สภาวะธรรมชาติ แต่อยู่ที่ว่าจะวางรูปแบบของสังคม และการเมืองอย่างไรจึงให้มนุษย์มีความสุขที่สมบูรณ์เท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้รัสเซียจึงได้พยายามหาทางที่จะสร้างระบบสังคมแบบใหม่ โดยบอกว่าถ้ามนุษย์ทุกคนพร้อมใจและรวมพลังกันสร้างสังคมแบบ

ใหม่ตามที่เขาคิดแล้ว มนุษย์ทุกคนจะมีความสุข และที่สำคัญจะมีเสรีภาพและความเสมอภาคที่แท้จริง ซึ่งเป็นเสรีภาพซึ่งประกอบไปด้วยคุณค่าทางศีลธรรม

สังคมแบบใหม่ของรูสโซ

ในหนังสือสัญญาประชาคมบทที่ 6 ตอนที่ 1 มีบทความที่น่าสนใจเกี่ยวกับสังคมการเมืองตามแนวคิดของเขา คือ

“เมื่อเหตุการณ์บังคับมิให้มนุษย์ดำเนินชีวิตแบบธรรมชาติอีกต่อไป มนุษย์จึงตกอยู่ในฐานะจำเป็นจะต้องเอาพลังมารวมกันเข้าเพื่อเอาชนะสภาพเหตุการณ์ที่ว่า แล้วร่วมกันใช้พลังนั้นไปในทางที่ตนปรารถนา พลังรวมที่กล่าวนี้จะเกิดขึ้นโดยอาศัยความร่วมมือของคนจำนวนมาก แต่โดยที่พลังและเสรีภาพของแต่ละคนย่อมเป็นเครื่องมือสำคัญในการพิทักษ์รักษาตัวเอง จึงเกิดปัญหาขึ้นมาว่าการเอาพลังมารวมกันเข้าเช่นนี้จะไม่ทำให้แต่ละคนต้องเดือดร้อนและทำให้ย่อหย่อนต่อการพิทักษ์รักษาตัวเองไปหรือ ไฉน ปัญหาข้อนี้จะต้องคิดแก้ไขในลักษณะนี้คือ จะต้องคิดตั้งสมาคมขึ้นมารูปหนึ่งเพื่อให้ใช้พลังของสมาคมไปในทางพิทักษ์รักษานุคคลที่เข้าเป็นสมาชิกรวมทั้งทรัพย์สินของเขาด้วย ทั้งต้องให้เป็นสมาคมซึ่งสมาชิกแต่ละคนทั้ง ๆ ที่มีความผูกพันต่อเพื่อนสมาชิกในส่วนรวมก็ยังคงมีเสรีภาพอยู่เช่นเดิม”²³

บทความนี้ยืนยันว่า สังคมแบบใหม่ของรูสโซนั้นเกิดจากการที่ประชาชนทุกคนในสังคมร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหา โดยการเอาพลังความคิดที่เสรีของแต่ละคนมารวมกันแล้วใช้ไปในทางที่ทุกคนต้องการ ทุกคนต้องมอบหมายตัวเอง สิทธิทั้งหมดและอำนาจทั้งสิ้นให้กับสังคมการเมือง

²³

Jean Jacques Rousseau , “สัญญาประชาคม” ,อ้างแล้ว, ตอนที่ 1 บทที่ 6 หน้า 40

ทุกเจตนาธรรมจะรวมกันเข้าเป็นเจตนาธรรมเดียว ความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกทุกคนในสังคม ยึดอยู่กันได้เนื่องมาจากสัญญาที่ทุกคนมีต่อกัน ฟูโซเรียกมันว่า “สัญญาประชาคม” (social contract)

สัญญานี้แม้จะไม่ประกาศออกมาตรงๆ หรือเป็นลายลักษณ์อักษร แต่มันก็เป็นข้อความที่มนุษย์ในสังคมได้ยอมรับและรับรองมาแล้ว หากมีการละเมิดสัญญาที่มีต่อกันเมื่อใด บุคคลที่ร่วมสัญญาก็จะกลับเข้าสู่ฐานะเดิม กล่าวคือ จะกลับมีเสรีภาพตามธรรมชาติ ไม่มีสิทธิและหน้าที่ตามสัญญานั้นอีกต่อไป ดังนั้น ผู้เข้าร่วมสัญญาแต่ละคนจะต้องสละสิทธิของตนทั้งหมดให้แก่สังคม เมื่อทุกคนต้องมอบตัวให้แก่สังคมเหมือนกันหมดแล้ว ก็ไม่มีใครมีฐานะดีกว่ากัน ทุกคนจะเท่าเทียมกันหมด ไม่มีใครได้ประโยชน์จากการทำให้คนอื่น ๆ เดือดร้อน ถ้าหากในการทำสัญญาประชาคมนั้น ผู้ร่วมสัญญายังสงวนสิทธิส่วนตัวบางอย่างไว้ เมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับสิทธิขึ้น ก็จะไม่มีส่วนร่วมสัญญาคนใดมีอำนาจมากพอที่จะวินิจฉัยชี้ขาดได้ ผู้มีส่วนได้เสียจะตั้งตนเป็นผู้ชี้ขาดเสียเอง แล้วต่อไปไม่ช้าก็จะกำเริบถึงกับตั้งตนเป็นผู้ชี้ขาดในปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดแก่ผู้ร่วมสัญญาทั้งหมด เมื่อกรณีเป็นดังนี้ก็หมายความว่าสถานะทางธรรมชาติยังไม่หมดไป แล้วสังคมนั้นก็กลายเป็นสังคมทรราชหรือไร้ประโยชน์²⁴

องค์อธิปัตย์ผู้ใช้พลังร่วม

พลังร่วมนี้จะต้องนำไปในทางที่ประชาชนภายในสังคมต้องการ แล้วใครที่จะทราบความต้องการของประชาชนทุกคนได้ตลอดเวลา ถ้าคน ๆ นั้นไม่ใช่ประชาชนในสังคมนั่นเอง ดังนั้น องค์กรหรือสมาคมที่เกิดขึ้นเพื่อที่จะใช้พลังนี้ (ตามข้อความในหนังสือสัญญาประชาคมที่ได้ยกตัวอย่างข้างต้น) ต้องเป็นองค์กรที่ประกอบด้วยประชาชนในสังคมนั่นเอง และองค์กรที่ว่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ?

องค์กรนี้เกิดขึ้นพร้อมกับการที่ประชาชนทุกคนพร้อมใจกันสละสิทธิเสรีภาพทั้งหมดเพื่อสร้างสังคมตั้งแต่เริ่มแรกแล้ว แต่มิได้เป็นรูปแบบสถาบันหรือโครงสร้างที่เห็นอย่างชัดเจนเหมือนกับสถาบันปกครองอย่างสถาบันกษัตริย์หรือสถาบันขุนนางอย่างที่ผ่านมา การที่ทุกคนพร้อมใจกันหรือรวมพลังกันเพื่อสร้างสังคมขึ้นมาใหม่ โดยทุกคนต้องสละสิทธิและมอบตัวเองทั้งหมดเพื่อ

²⁴

Jean Jacques Rousseau , “สัญญาประชาคม” ,อ้างแล้ว, ตอนที่ 1 บทที่ 6 หน้า 42

สังคมนั้นเป็นการทำให้ทุกคนมีค่าเท่ากับศูนย์ เพื่อให้เกิดความเสมอภาคก่อน เมื่อทุกคนเท่ากันแล้วในสังคมก็ย่อมไม่มีใครเหนือใคร สิทธิเสรีภาพทั้งหมดที่ประชาชนในสังคมสละมานั้นจะหลอมหลอมเป็นองค์กรด้วยตัวของมันเอง และมีพลังอำนาจที่มีความถ่วงดุลย์ในตัวเองด้วย เป็นพลังของสาธารณะที่ทุกคนไม่อาจจะปฏิเสธได้ เพราะไม่มีใครต้องการมีความแปลกแยกไปจากสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ตรงนี้จึงเป็นความชาญฉลาดของรัฐไซท์ที่ใช้ส่วนรวมบังคับทิศทางของสังคม

ผู้เขียนใคร่ขอยกตัวอย่างเพื่อให้เกิดความเข้าใจดังนี้ สมมติว่าสิทธิเสรีภาพทั้งหมดของประชาชนแต่ละคนคือ ลูกแก้วลูกหนึ่งที่มีศักยภาพเท่ากัน เนื่องจากสิทธิตามธรรมชาติของคนย่อมเท่ากันตามที่รัฐไซท์อ้างไว้ แต่ละคนจึงย่อมมีลูกแก้วเป็นของตนเองคนละหนึ่งลูกอันเป็นสิ่งประจำตัวที่จะขาดเสียมิได้ เพราะถ้าขาดซึ่งลูกแก้วนี้แล้ว ก็เท่ากับว่าคนคนนั้นจะเป็นมนุษย์ที่ผิดปกติและไม่สมบูรณ์ (รัฐไซท์เชื่อว่าการขาดซึ่งเสรีภาพก็คือการขาดซึ่งความเป็นมนุษย์) กล่าวคือเกิดมาไม่มีเสรีภาพและไม่มีสิทธิอะไรเลย ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ลูกแก้วลูกนี้จะเป็นลูกแก้วที่ธรรมดาเมื่ออยู่กับเรา แต่ถ้าเราสละลูกแก้วของแต่ละคนให้เป็นของส่วนรวมโดยไม่มีใครเป็นเจ้าของ โดยนำลูกแก้วทั้งหมดที่สละมานั้นเอาไปหลอมหลอมเป็นลูกแก้วใบใหม่ นั่นคือ เราจะได้ลูกแก้วที่ใหญ่และมีน้ำหนักมากกว่าเดิมจำนวนหนึ่งลูก เปรียบได้กับองค์กรใหม่ที่เกิดขึ้นซึ่งมาจากการสละสิทธิเสรีภาพและมอบตัวเองให้กับสังคมของประชาชนแต่ละคน ทุกคนล้วนมีสิทธิเป็น เจ้าของและเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรใหม่นี้ อันไม่สามารถแยกออกเป็นส่วน ๆ ได้ เพราะลูกแก้วใบใหม่หรือองค์กรใหม่กลายเป็นเนื้อเดียวกันจนไม่สามารถมองเห็นได้ว่าส่วนไหนเป็นของใครได้อีกต่อไป รัฐไซท์กล่าวอีกว่าองค์กรใหม่เป็นเหมือนบุคคลใหม่ที่เกิดขึ้น เป็นบุคคลร่วม (เนื่องจากมาจากประชาชนหลายคนรวมกัน) ที่มีชีวิตจิตใจเหมือนกับบุคคลคนหนึ่ง และบุคคลร่วมนี้แหละจะเป็นผู้ใช้พลังร่วมที่เกิดขึ้น รัฐไซท์เรียกบุคคลร่วมนี้ว่า "องค์อธิปัตย์" ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในสังคมการเมืองของเขา

จะเห็นว่าองค์อธิปัตย์ในแนวความคิดทางการเมืองของรัฐไซท์นั้น มิใช่ผู้หนึ่งผู้ใดหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด แต่เป็นประชาชนทุกคนในสังคม ดังนั้น ประชาชนในรัฐจึงมีสองสถานภาพ สถานภาพแรกเป็นผู้มีส่วนในอำนาจอธิปไตยหรือบางครั้งอาจจะเรียกว่าผู้ทรงอำนาจอธิปไตยก็ได้ ส่วนอีกสถานภาพหนึ่งก็คือ เป็นราษฎรที่อยู่ภายใต้การปกครองขององค์อธิปัตย์ พุทธอีกนัยหนึ่งก็คือ อยู่ภายใต้การปกครองของตัวเอง หากกล่าวกันในปัจจุบันก็ต้องกล่าวว่า ภายในคนหนึ่งคนมีหมวกสวมสองใบ ใบแรกทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง ส่วนอีกใบที่สองเป็นผู้ได้ปกครอง

การที่คน ๆ หนึ่งต้องทำหน้าที่สองอย่างภายในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นหน้าที่ที่แตกต่างกันอย่างมากรั้น จะมีความสัมฤทธิ์ผลได้เพียงใด เพราะเหมือนกับว่าเขาต้องมีสองคนหรือสองจิตใจในร่างเดียวกัน ซึ่งเป็นไปไม่ได้และผิดธรรมชาติ ในการร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของประเทศไทยซึ่งเพิ่งจะประกาศใช้ไปนั้น ได้พยายามกำจัดสภาวะการณ์ที่ว่านี้ คือ พยายามกำจัดการทำหน้าที่สองอย่างในคน ๆ เดียวให้หมดไป เพราะมีความเชื่อว่า มนุษย์ไม่สามารถแยกแยะการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ ตัวอย่างเช่น การเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติซึ่งมีหน้าที่ในการพิจารณาออกกฎหมายในขณะที่เดียวกันก็มาทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหารซึ่งมีหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายด้วยนั้นทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมและผิดหลักของการออกกฎหมายอย่างสิ้นเชิง ฉะนั้น หากต้องการเป็นฝ่ายบริหารก็ต้องลาออกจากการเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ ซึ่งได้ข้อสรุปว่า ประสิทธิภาพจะเกิดสูงสุดเมื่อมนุษย์มีสถานภาพเดียวเท่านั้น

มาถึงตรงนี้เราจะเห็นว่า สังคมในแนวความคิดของรูสโซเริ่มที่จะมี ผู้ปกครองขึ้นมาแล้ว คือ องค์อธิปัตย์ ซึ่งก็คือประชาชนทุกคนในรัฐ และมีผู้ใต้ปกครองคือราษฎรทุกคน ซึ่งก็คือประชาชนทั้งหมดอีกนั่นแหละ อำนาจขององค์อธิปัตย์ก็คือ พลังอำนาจร่วมของประชาชนที่สละให้แก่สังคมเมื่อตอนเริ่มสร้างสังคมใหม่ ในเมื่อองค์อธิปัตย์ถือว่าเป็นบุคคลหนึ่งซึ่งมีชีวิต และเป็นถึงผู้ปกครองรัฐ หากผู้ปกครองไร้ซึ่งนโยบายและความคิดแล้ว ก็ย่อมที่จะเป็นผู้ปกครองที่ดีไม่ได้

ที่มาของแนวความคิดและหลักที่จะใช้ในการปกครองขององค์อธิปัตย์

เราทราบมาแล้วว่าองค์อธิปัตย์เป็นบุคคลร่วมที่เกิดจากประชาชนทุกคนสละสิทธิเสรีภาพและมอบตัวเองทั้งหมดมารวมกันเป็นหนึ่งเดียว ดังนั้น แนวความคิดขององค์อธิปัตย์ย่อมไม่สามารถมาจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ แต่ต้องมาจากความคิดของประชาชนทุกคนที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์อธิปัตย์นั่นเอง รูสโซกล่าวแล้วว่าองค์อธิปัตย์มีสภาพเปรียบเสมือนบุคคลร่วมคนหนึ่งที่มีชีวิตจิตใจ ดังนั้นเมื่อองค์อธิปัตย์ในฐานะผู้ปกครองรัฐถือว่าเป็นบุคคลคนเดียว ความคิดขององค์อธิปัตย์ที่จะใช้เป็นนโยบายในการปกครองก็ย่อมต้องมีเพียงความคิดเดียวด้วย พิจารณาจากจุดนี้ จะเห็นว่ามีลักษณะไม่สอดคล้องกันคือ เราต้องการความคิดเพียงความคิดเดียวเพื่อเป็นแนวความคิดหลักในการปฏิบัติการ แต่ที่มาของความคิดแทนที่จะมาจากคนคนเดียวกลับต้องมาจากประชาชนทุกคนในรัฐ ฉะนั้น จะมีความเป็นไปได้หรือที่ประชาชนทุกคนจะเห็นพ้องต้องกันอย่างเอกฉันท์ในทุก ๆ เรื่อง แน่ช่นยอมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ดังนั้น จะมีวิธีการอย่างไรที่ทำให้ความคิดเห็นและความต้องการอันแตกต่างกันของประชาชนนั้นเหลือเพียงความคิดเห็นเดียวที่ทุกคน

เห็นดีร่วมกัน และความคิดนั้นยังประโยชน์ต่อทุกคน ซึ่งความคิดเดียวที่ได้มานี้ถือว่าเป็นความคิดขององค์อธิปัตย์และรุสโซเรียกความคิดนี้ว่า “เจตน์จำนงร่วม” (general will)

รุสโซกล่าวว่า เจตน์จำนงร่วมนั้นไม่มีวันผิดพลาด มีความเที่ยงตรงและมุ่งหาประโยชน์ส่วนรวมเสมอ การกระทำใดๆ ของรัฐก็แล้วแต่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการออกกฎหมาย หรือการกำหนดทิศทางนโยบายของรัฐจะเป็นไปในแนวทางใด จะต้องสอดคล้องกับเจตน์จำนงร่วมเสมอ เจตน์จำนงร่วมได้มาจากการแสดงเจตน์จำนงของประชาชนในรัฐในฐานะผู้ทรงอำนาจอธิปไตยที่มีอิสระเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ รุสโซได้กล่าวถึงการได้มาของเจตน์จำนงร่วมในหนังสือสัญญาประชาคมของเขาดังนี้

“เมื่อราษฎรที่มีความรู้เพียงพอ มีความจำเป็นจะต้องพิจารณาทำความเข้าใจในปัญหาเรื่องใด แม้ในเบื้องต้นราษฎรจะมีความเห็นแตกต่างกัน แต่ไป ๆ ในที่สุดราษฎรส่วนใหญ่ก็ต้องมีความเห็นตรงกัน ความเห็นนี้มักจะถูกต้องเสมอและกลายเป็นเจตน์จำนงร่วมขึ้น”²⁵

จากข้อความนี้ รุสโซเองก็ดูเหมือนจะยอมรับเหมือนกันว่า ความคิดของมนุษย์นั้นไม่ได้สอดคล้องกันทุกคนเสมอ ต่างคนก็ต่างความคิด แต่หากพิจารณาในข้อความนี้ให้ลึกซึ้งแล้ว จะพบว่าก่อนที่จะได้เจตน์จำนงร่วมหรือความเห็นสุดท้ายซึ่งทุกคนเห็นพ้องต้องกันนั้น ต้องมีการต่อรองหรือกระทำกรอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างแน่นนอนเพื่อให้ได้มาซึ่งความเห็นสุดท้ายหรือที่เรียกมันว่าเจตน์จำนงร่วม ความเป็นเอกฉันท์ทางความคิดมนุษย์นั้นรุสโซกล่าวว่ามีเพียงกฎหมายฉบับเดียวเท่านั้นที่ต้องการความเป็นเอกฉันท์นั้นคือ สัญญาประชาคม²⁶

ในเมื่อเจตน์จำนงร่วมโดยส่วนใหญ่มักไม่มีความเป็นเอกฉันท์ เพราะมีหลายความคิดและมากความเห็น แม้ว่าจะมีการถกเถียงกันมากอย่างไรก็ตามรุสโซเชื่อว่าต้องมีข้อยุติ เพียงแต่

²⁵ Jean Jacques Rousseau, อ้างแล้ว, ตอนที่ 2 บทที่ 3 หน้า 68

²⁶ Jean Jacques Rousseau, อ้างแล้ว, ตอนที่ 4 บทที่ 2 หน้า 226

ว่าข้อยุตินั้นจะใช้วิธีการอะไรอันนำมาซึ่งข้อยุติ ในหนังสือสัญญาประชาคมกำหนดข้อยุติของเจตนาร่วมร่วมไว้ว่า

“ลักษณะทุกอย่างของเจตนาร่วมร่วมนั้นมีอยู่ในคนจำนวนมากที่สุดเสมอ”

“เสียงของราษฎรฝ่ายข้างมากไม่ว่าในเรื่องใดย่อมจะมีผลบังคับเสียงฝ่ายข้างน้อยเสมอไป”

“จากการคำนวณเสียงที่ราษฎรเปล่งออกมานั้น ย่อมทำให้ทราบได้ว่า ความเห็นของราษฎรเป็นเจตนาร่วมหรือมิใช่ ถ้าหากความเห็นที่ตรงข้ามกับความเห็นของบุคคลคนหนึ่งนั้น เป็นความเห็นที่มาจากคนส่วนใหญ่ นั่นก็ย่อมแสดงว่าความเห็นของบุคคลคนเดียวนั้นผิด และสิ่งที่บุคคลนั้นเคยคิดว่าเป็นเจตนาร่วมก็ทำให้เป็นเจตนาร่วมไม่”²⁷

คงจะเป็นที่สรุปอย่างชัดเจนแล้วว่า เจตนาร่วมของรัฐไซอันเป็นเครื่องมือหรือแนวความคิดขององค์อธิปัตย์นั้นมีข้อยุติในการได้มานั้นคือ การตัดสินของเสียงส่วนใหญ่ในสังคมนั้น และเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ราษฎรในสังคมการเมืองออกเสียงโดยไม่เป็นอิสระ ซึ่งรัฐไซเกรงว่าอาจมีบางคนหรือบางกลุ่มคิดไม่ซื่อรวมตัวกันเป็นชมรมหรือกลุ่มอิทธิพลอันมีเสียงส่วนใหญ่ในรัฐนั้น เมื่อมีการออกเสียงเพื่อให้ได้มาซึ่งเจตนาร่วมเมื่อใด แนวความคิดของกลุ่มอิทธิพลนี้จะชนะโดยตลอดเนื่องจากมีสมาชิกส่วนใหญ่ภายในรัฐสังกัดอยู่ มีผลทำให้เจตนาร่วมที่ได้ไม่ใช่เจตนาร่วมที่แท้จริง เนื่องจากคนในชมรมหรือกลุ่มมิได้แสดงเจตนาร่วมอย่างเป็นอิสระเพราะต้องดำเนินการตามความคิดของกลุ่มหรือถูกกลุ่มบังคับและครอบงำ มันจึงเป็นเพียงเจตนาร่วมของกลุ่มที่นำมาบังคับใช้ประชาชนทุกคนในรัฐ ด้วยเหตุนี้สังคมการเมืองภายใต้ทฤษฎีของรัฐไซจึงต่อต้านการรวมกลุ่มหรือชมรมเป็นที่สุด แต่รัฐไซก็ทราบดีว่าเป็นไปไม่ได้ที่ป้องกันเหตุการณ์เช่นนี้ จึงกล่าวว่าหากมีกลุ่ม หรือชมรมย่อยแล้ว ก็อย่ามีกลุ่มหนึ่งใดที่ผูกขาดสมาชิกส่วนใหญ่ ให้มีกลุ่มหรือชมรมย่อยที่หลากหลายไปเลย

27

Jean Jacques Rousseau ,อ้างแล้ว,ตอนที่ 4 บทที่ 2 หน้า 228

พิจารณาในจุดนี้ ในความเป็นจริงแล้วจะเป็นไปได้หรือ เพราะปัจจุบันกลุ่มที่มนุษย์สร้าง ขึ้นมานั้นก็มักจะมีความคิดที่จะขยายแนวความคิดของกลุ่มตัวเองให้แพร่หลายและครอบงำแนว ความคิดของกลุ่มอื่นในสังคมโดยตลอด จะสังเกตได้จากพรรคการเมืองอันเป็นบทสะท้อนได้ดี อย่างหนึ่งของการเกิดกลุ่ม ซึ่งก็พยายามใช้พลังและแนวความคิดของของกลุ่มของตนเองเข้า ครอบงำชวนเชื่อคนอื่นให้เชื่อกลุ่มตนเอง และโจมตีแนวความคิดของกลุ่มอื่นว่าไม่ถูกต้องและไม่ เหมาะสม สรุปอย่างง่ายก็คือ ความพยายามที่จะจำกัดความขยายตัวของกลุ่มนั้นเป็นไปได้ยาก ในสังคม เพราะทุกกลุ่มแนวความคิดก็พยายามที่จะขยายฐานแนวความคิดและกลุ่มของตนเอง ให้เป็นกลุ่มที่ใหญ่และมีพลังมากที่สุดในสังคมนั้นๆ เสมอ

จากที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ทำให้เราทราบว่าการเคลื่อนไหวของรัฐในแนวความคิดของ รุสโซ่นั้นไม่ว่าจะไปในทิศทางใดจะต้องสอดคล้องกับเจตน์จำนงร่วมทั้งสิ้น เพราะรุสโซ่ถือว่า เจตน์จำนงร่วมมาจากความต้องการของประชาชนในฐานะผู้ทรงอำนาจอธิปไตย ซึ่งถูกต้องเสมอ และไม่มีความผิดพลาด ฉะนั้นหากการกระทำใดสอดคล้องกับเจตน์จำนงร่วมแล้วก็จะยังประโยชน์ต่อ ส่วนรวมของรัฐอย่างแน่นอน และการได้มาซึ่งเจตน์จำนงร่วมนั้นประชาชนทุกคนในฐานะผู้ทรง อำนาจอธิปไตยจะต้องแสดงความคิดเห็นที่อิสระเสรีหมายความว่าตัวเองอยากได้หรือต้องการอะไร ให้แสดงออกมาอย่างนั้น หากความเห็นหรือความต้องการที่ตนเองแสดงเหมือนกับความคิดเห็น ของคนอื่น ๆ ทุกคนในรัฐอย่างเป็นทางการก็ไม่มีปัญหาเพราะนั่นคือเจตน์จำนงร่วมตามแนว ความคิดของรุสโซ่อย่างแน่นอน แต่ถ้าความเห็นที่แสดงออกมามีความแตกต่างกัน รุสโซ่ก็ให้ใช้ ความเห็นของคนส่วนมากเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน เนื่องจากรุสโซ่กล่าวว่า เจตน์จำนงร่วมมีอยู่ใน คนส่วนมากเสมอ และความเห็นของบุคคลใดที่ขัดกับความเห็นของคนส่วนมาก ความเห็นของคน ๆ นั้นไม่ใช่เจตน์จำนงร่วม มันเป็นเพียงเจตน์จำนงเฉพาะเท่านั้น

จากข้อสรุปนี้ เราจะเห็นได้ว่าเจตน์จำนงร่วมนั้นเป็นหัวใจของแนวความคิดทางการเมือง ของรุสโซ่อย่างแท้จริง เพราะมันเป็นสิ่งที่เป็นหลักหรือบรรทัดฐานที่ทุกอย่างในรัฐจะต้องสอดคล้อง ซึ่งรุสโซ่เชื่อว่าหากทุกอย่างสอดคล้องกับเจตน์จำนงร่วมแล้วผลที่ได้มาคือเสรีภาพและความเสมอภาคที่สมบูรณ์ แต่เจตน์จำนงร่วมของรุสโซ่ก็สร้างปัญหาให้กับทฤษฎีของเขาเหมือนกันคือ จะ เป็นไปได้หรือที่ประชาชนทุกคนในรัฐจะมาแสดงความคิดเห็นและความต้องการเพื่อกำหนดเจตน์ จำนงร่วม ? การดำเนินการจะอย่างไร รัฐไม่ใช่หมู่บ้านหรือตำบลที่สามารถเชิญคนให้มารวม กันโดยง่าย และจากการที่รุสโซ่กล่าวในหนังสือสัญญาประชาคมว่า เมื่อราษฎรที่มีความรู้เพียงพอ มีความจำเป็นจะต้องแสดงความคิดเห็นนั้น ความรู้ตัวนี้คือความรู้แค่ไหน เป็นไปได้หรือไม่ที่

ประชาชนในรัฐจะมีความรู้และความเข้าใจเหมือนกันหมด เพราะรัฐไซเองก็ยอมรับว่ามนุษย์มีความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องพลังกำลัง สติปัญญา ความฉลาด (บทความแห่งความไม่เสมอภาคฯ) อีกประการหนึ่งเอาอะไรมาเป็นเกณฑ์วัดว่า ความเห็นของคนจำนวนมากถูกต้องเสมอและความเห็นของคนหมู่น้อยผิดพลาด เพราะอาจจะเป็นไปได้ว่า ความเห็นของคนส่วนน้อยนั้นอาจจะมากจากคนมีภูมิปัญญา และความเห็นของคนส่วนมากอาจจะมาจากคนโง่เขลาก็ได้ ดังนั้นเมื่อรัฐไซบอกว่า เจตน์จำนงร่วมอยู่ในคนหมู่มาก เขาก็ว่ารัฐเอาความเห็นและความต้องการของคนโง่เขลามาเป็นบรรทัดฐานในการปกครองหรือ? และถ้ากฎกติกาหรือบรรทัดฐานนั้นไม่ชอบธรรมคนส่วนน้อยหรือคนที่ไม่เห็นด้วย หรือคนที่เสียผลประโยชน์สามารถขัดขึ้นปฏิเสธตั้งแข่งได้หรือไม่ การอ้างถึงผลประโยชน์ส่วนรวมฟังดูแล้วเหมือนการเอาเสียงส่วนใหญ่เข้าข่ม ซึ่งเป็นการเรียกร้องให้คนส่วนน้อยต้องแบกรับภาระที่เสียงส่วนใหญ่มอบให้ ปัญหาเหล่านี้ได้ทำให้แนวความคิดของรัฐไซมีข้อจำกัดอย่างชัดเจน

รัฐไซกล่าวในหนังสือสัญญาประชาคมว่า เจตน์จำนงร่วมก็คือ การเห็นต่อประโยชน์ส่วนรวม สำหรับการเห็นต่อประโยชน์ส่วนตนนั้น คือเจตน์จำนงประจำตัวของมนุษย์แต่ละคนนั่นเอง เรียกว่า เจตน์จำนงเฉพาะ (particular will) หมายความว่า ในตัวมนุษย์แต่ละคนนั้นจะมีเจตน์จำนงทั้งสองชนิดอยู่ในตัวเองพร้อมกัน เนื่องจากในฐานะผู้ทรงอำนาจอธิปไตยซึ่งจะต้องมีเจตน์จำนงร่วม และในฐานะผู้ได้ปกครองซึ่งอาจจะจะมีเจตน์จำนงเฉพาะ และรัฐไซยังกล่าวต่อไปอีกว่า โดยปกติแล้ว เจตน์จำนงเฉพาะมักจะมีพลังรุนแรงกว่าเจตน์จำนงร่วม เพราะตามธรรมชาติของมนุษย์นั้นจะรักและสงวนตัวเองก่อนเสมอ เรื่องนี้ รัฐไซได้เขียนยืนยันไว้ในหนังสือสัญญาประชาคม บทที่ 2 ตอนที่ 3 ไว้ว่า

“ตามหลักธรรมชาตินั้น รูปการณ์ย่อมจะตรงกัน
ข้ามกับที่กล่าวมานี้ เพราะเจตน์จำนงชนิดต่าง ๆ จะ
แรงกล้ามากหรือน้อยย่อมสุดแต่ว่ามันรวมอยู่ในจุดเดียวกัน
อย่างหนาแน่นหรือเบาบาง โดยประการฉะนี้ เจตน์จำนง
ร่วมจึงมักมีความแรงกล้าน้อย เจตน์จำนงที่แรงกล้าปาน
กลางได้แก่เจตน์จำนงของคณะบุคคล ส่วนที่แรงกล้าที่สุด
ได้แก่เจตน์จำนงส่วนตัว”²⁸

ด้วยเหตุที่รุสโซเชื่อว่า เจตน์จํานงส่วนตัวมีความรุนแรงมากเพราะมนุษย์ต้องรักตัวเองก่อนเสมอ จึงเป็นสิ่งที่อันตรายมากหากมนุษย์เชื่อว่าความคิดของตัวเองนั้นถูกต้องโดยไม่มีสิ่งมาคอยตรวจสอบหรือคานความคิดนั้นเลย การที่รุสโซให้สมาชิกในสังคมทุกคนกระทำตามเจตน์จํานงร่วมจึงเท่ากับเป็นการคานความคิดของแต่ละบุคคลไว้ได้ระดับหนึ่งว่า จะทำหรือคิดอะไรก็แล้วแต่ควรจะได้รับความเห็นพ้องจากเสียงส่วนใหญ่เสียก่อน เท่ากับว่ารุสโซไม่ต้องการให้ความคิดของแต่ละบุคคลเป็นใหญ่นั่นเอง เพราะหากปล่อยให้มนุษย์ทุกคนทำตามในสิ่งที่ตนเองคิดแล้วสังคมก็จะเข้าสู่ระบบเดิมที่ความคิดของคนรวยย่อมได้รับการปฏิบัติก่อนเสมอ แต่ปัญหาก็เกิดขึ้นว่า ในเมื่อ รุสโซกล่าวเองว่าโดยหลักธรรมชาติของมนุษย์แล้วเจตจํานงเฉพาะมีพลังแรงกล้ามากกว่า เจตน์จํานงร่วม จะมีความเป็นไปได้สักเพียงใดที่เจตจํานงร่วมอันมีพลังน้อยกว่าเจตน์จํานงเฉพาะนั้นจะชนะซึ่งจะนำมาซึ่งบรรทัดฐานของรัฐได้

ผู้เขียนได้อธิบายทฤษฎีทางการเมืองของรุสโซมาถึงจุดนี้ ขอสรุปเพื่อให้เกิดความชัดเจนอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะพูดถึงการใช้เจตน์จํานงร่วมเป็นกลไกในการปกครองของรุสโซต่อไปว่า ขณะนี้เรามีรัฐที่เกิดจากสัญญาประชาคม มีองค์อธิปัตย์หรือบุคคลร่วมซึ่งมาจากประชาชนทุกคนเป็นผู้ปกครองสูงสุดในรัฐนั้น องค์อธิปัตย์มีพลังอำนาจอันมาจากพลังความคิดเสรีที่เกิดจากการร่วมมือร่วมใจกันของประชาชนในรัฐนั้น มีผู้ได้ปกครองเป็นประชาชนที่อยู่ในรัฐนั้นอีกเช่นกัน และที่สำคัญ องค์อธิปัตย์มีเจตน์จํานงร่วมเป็นหลักและบรรทัดฐานในการปกครองและนำความผาสุกมาสู่รัฐหรือสังคมการเมือง

กลไกในการปกครองของรุสโซ

ส่วนประกอบเหล่านี้คือ องค์อธิปัตย์ ราษฎรในฐานะผู้ได้ปกครอง และเจตน์จํานงร่วม แนวนอนที่สุดคือ องค์อธิปัตย์จะต้องเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดอันได้แก่อำนาจอธิปไตยในรัฐนั้นด้วยเหตุผลที่กล่าวไปแล้วข้างต้น อำนาจอธิปไตยนั้นตามที่เข้าใจกันทั่วไปก็คืออำนาจที่ประกอบไปด้วยอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ การที่อำนาจอธิปไตยมี 3 อำนาจดังกล่าวไปนั้นไม่ได้หมายความว่าอำนาจอธิปไตยแยกออกเป็นสามฝ่าย เพราะรุสโซกล่าวไว้แล้วว่าโดยหลักการแล้ว อำนาจอธิปไตยนั้น เป็นอำนาจที่ไม่สามารถแยกหรือโอนให้กันได้²⁹ (นี่ถึงลูกแก้ว

29

Jean Jacques Rousseau, อังแล้ว, ตอนที่ 2 บทที่ 1-2, หน้า 60-66

ใบใหญ่ที่หลอมจากลูกแก้วจำนวนหลายใบจนเป็นเนื้อเดียวกัน) แต่ที่แยกกันทุกวันนี้ เมื่อไม่สามารถแยกได้ตามหลักการแล้ว นักการเมืองในปัจจุบันจึงหันไปแยกตามวัตถุประสงค์ ดังนั้น การที่เราเข้าใจว่าอำนาจอธิปไตยประกอบไปด้วยอำนาจสามฝ่ายรวมกันนั้น หากพิจารณาตาม ทฤษฎีของรูสโซแล้วเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

การปกครองที่จะทำให้รัฐมีความสงบสุข ประชาชนเต็มไปด้วยเสรีภาพและความเสมอภาคกันนั้น รัฐจะต้องปกครองด้วยกฎหมาย ในหนังสือสัญญาประชาคมรูสโซกล่าวไว้ว่า “จะเรียกรัฐใดเป็นสาธารณรัฐ ก็ต่อเมื่อรัฐนั้นปกครองด้วยกฎหมายเพราะกฎหมายเป็นการกระทำที่มาจากเจตจำนงร่วมของราษฎร”³⁰ ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่องค์อธิปัตย์จะต้องมีแนวนโยบายหรือหลักความคิดที่ดี และที่สำคัญจะต้องมีกฎหมายที่ดีด้วย โดยปกติกฎหมายที่ดีนั้นจะต้องมีความยุติธรรม (Justice) และมีกระบวนการออกกฎหมายที่ตรวจสอบได้และโปร่งใส (Due Process of law) ส่วนแนวความคิดของรูสโซนั้น กฎหมายที่ดีจะต้องเป็นกฎหมายที่สอดคล้องกับเจตจำนงร่วม เพราะเจตจำนงร่วมนั้นเป็นหลักที่ประชาชนทุกคนอันเป็นส่วนหนึ่งขององค์อธิปัตย์ได้เห็นชอบแล้วว่าเป็นสิ่งที่ยังประโยชน์ให้กับทุกคนและถูกต้องเสมอจึงเชื่อได้ว่าจะต้องมีความยุติธรรม และการกำหนดเจตจำนงร่วมนั้นคือการที่ประชาชนทุกคนมาแสดงเจตจำนงอิสระของตนเองจึงเป็นกระบวนการที่โปร่งใสซึ่งทุกคนเห็นขั้นตอนโดยตลอด

พิจารณาตรงนี้จะเห็นว่า เจตจำนงร่วมของรูสโซนั้นสูงกว่ากฎหมาย เพราะกฎหมายที่ออกมาจะต้องสอดคล้องกับเจตจำนงร่วม รูสโซกล่าวไว้ว่ากฎหมายคือเครื่องแสดงออกของเจตจำนงร่วมของราษฎร เนื่องจากเจตจำนงร่วมไม่มีผิดพลาดและถูกต้องเสมอ คนที่จะทราบ ว่ากฎหมายที่ออกมาสอดคล้องกับเจตจำนงร่วมหรือไม่ ก็ไม่ใช่ใครอื่นนอกเสียจากองค์อธิปัตย์ซึ่งมาจากมวลประชาชนทั้งหมดในรัฐนั่นเอง ฉะนั้น ประชาชนในฐานะหนึ่งที่เป็นผู้ทรงอำนาจอธิปไตยนั้นจึงเป็นผู้ที่มีอำนาจนิติบัญญัติอยู่ในมือ ในหนังสือสัญญาประชาคม รูสโซกล่าวว่าการพิจารณากฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งมีประชาชนทั้งหมดเป็นผู้พิจารณานั้น ไม่ได้พิจารณาว่า จะใช้กฎหมายนี้หรือไม่ใช้ แต่ประชาชนในฐานะขององค์อธิปัตย์จะพิจารณาว่า กฎหมายนั้นสอดคล้อง

³⁰ Jean Jacques Rousseau, อ้างแล้ว, ตอนที่ 2 บทที่ 6, หน้า 87

* จากแนวความคิดของ รศ.ดำรง ธรรมารักษ์, วิชานิติปรัชญา, หลักสูตรรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย นอกรเวลาราชการ, ภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คล้องกับเจตน์จำนงร่วมหรือไม่ ถ้าสอดคล้องก็ใช้กฎหมายนั้นได้ พุทธิกนิยหนึ่ง เจตน์จำนงร่วมจะเป็นหลักกว้าง ๆ เปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายแม่สูงสุดในประเทศ กฎหมายที่ออกมากำหนดบังคับใช้กรณีต่าง ๆ นั้น จึงถือว่าเป็นกฎหมายลูกที่จำเป็นอย่างยิ่งต้องสอดคล้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ

เมื่อประชาชนเป็นผู้พิจารณาว่ากฎหมายฉบับใดสอดคล้องต่อเจตน์จำนงร่วมหรือไม่ แล้วผู้ใดเล่าที่เป็นผู้สร้างกฎหมายหรือเขียนกฎหมาย รุสโซอ้างว่าราษฎรจะทำการใหญ่ยากเช่นการจัดให้ออกกฎหมายได้อย่างไรในเมื่อบางครั้งปรากฏว่าราษฎรมีสายตาที่สั้นและมีก้มไม่ทราบว่าคุณต้องการอะไร เนื่องจากไม่ค่อยรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่มีประโยชน์แก่ตน แน่นนอนอยู่แล้วว่าราษฎรย่อมปรารถนาสิ่งที่ดีประโยชน์อยู่เสมอ แต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์นั้นราษฎรมองไม่เห็นเสมอไป ในทางเดียวกันแม้เจตน์จำนงร่วมจะเที่ยงตรงอยู่เป็นนิจ แต่วิจารณ์ญาณที่คอยชี้แนวทางให้เกิดเจตน์จำนงร่วมนั้นอาจจะไม่ใช่วิจารณ์ญาณที่ปรึกษาได้³¹

พิจารณาจากตรงนี้จะเห็นว่า รุสโซเองก็ดูเหมือนจะยอมรับว่าราษฎรนั้นไม่ได้มีความสามารถและความรู้ในการออกกฎหมายได้ทุกคนไป เพราะราษฎรแต่ละคนย่อมมีความรู้ความสามารถแตกต่างกันออกไป แล้วใครเล่าที่จะเป็นผู้บัญญัติหรือเขียนกฎหมายให้ผู้ทรงอำนาจอธิปไตยได้พิจารณาว่าสอดคล้องต่อเจตน์จำนงร่วมหรือไม่ รุสโซกล่าวว่า จริงๆ แล้วผู้ที่ประกาศกฎหมายที่ดีเลิศให้แก่มนุษยได้แก่เทพเจ้า หากมนุษยด้วยกันไม่ เพราะเทพเจ้าเป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาดีเลิศ เล็งเห็นถึงกิเลสของมนุษย์ได้ทั่วทุกคน และที่สำคัญตนเองพ้นจากกิเลสแล้วไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของมนุษย์ เป็นผู้แสวงสุขอยู่ในสภาพหนึ่ง แต่มีความปรารถนาให้มนุษย์นั้นมีความสุข เป็นผู้ที่เวลามากในการทำงาน³² นอกจากนี้รุสโซยังกล่าวอีกว่า ผู้ที่บัญญัติกฎหมายนั้นจะต้องสำนึกว่าตนนั้นสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงสันดานและนิสัยของมนุษย์ได้ จะต้องสามารถทำคนที่อ่อนแอในทางร่างกายและจิตใจให้กลายเป็นคนเข้มแข็งทั้งทางกำลังกายและกำลังใจ แปลงความเป็นอยู่ของคนที่ชอบอยู่อิสระอย่างธรรมชาติให้กลายเป็นความเป็นอยู่ภายในกรอบธรรมจริยา กฎหมายจะมีลักษณะสมบูรณ์เมื่อสามารถทำให้พลังของปวงพลเมืองแข็งแกร่งเท่า ๆ หรือมากกว่าจำนวนพลังธรรมชาติของพลเมืองทุกคนรวมกัน สำหรับในรัฐ ผู้

³¹ Jean Jacque Rousseau, อ้างแล้ว, ตอนที่ 2, บทที่ 6, หน้าที่ 88

³² Jean Jacque Rousseau, อ้างแล้ว, ตอนที่ 2, บทที่ 6, หน้า 91

บัญญัติกฎหมายจะต้องเป็นบุคคลที่ผิดธรรมดาด้วยประการทั้งปวง มีจิตใจสูงผิดคนธรรมดา นั่นคือเขาจะต้องมีลักษณะอัจฉริยะวุฒิและตำแหน่งงาน เป็นตำแหน่งสูงพิเศษซึ่งไม่มีอำนาจบังคับบัญชา เขาไม่มีสิทธิในการออกกฎหมาย เพราะสิทธิในการออกกฎหมายเป็นของปวงราษฎรเท่านั้น

ในเรื่องของผู้บัญญัติกฎหมายนี้ รุสโซ่เพียงกล่าวไว้ว่าเป็นปริศนาเช่นนี้ โดยที่ไม่ได้บอกถึงวิธีในการหาผู้บัญญัติกฎหมายนี้ได้โดยวิธีใด หรืออย่างไร แน่แน่นอนเราคงไม่มีเทพเจ้ามาบัญญัติกฎหมายให้อย่างแน่นอน ตรงนี้จึงเกิดความไม่ชัดเจนในแนวความคิดของรุสโซ่ และที่สำคัญคือ เป็นการสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า รุสโซ่เองก็ยอมรับว่าปวงราษฎรนั้นไม่ได้มีความรู้เท่าเทียมกันทุกคน และปัญหาของการได้มาซึ่งเจตน์จำนงร่วมก็คือความรู้ของราษฎรในรัฐนั่นเอง สิ่งก็ตามมาก็คือ เราจะแน่ใจได้อย่างไรว่า เจตน์จำนงร่วมนั้นถูกต้องเป็นนิจและไม่วันผิดพลาดในเมื่อแม้แต่การบัญญัติกฎหมายเรายังต้องพึ่งเทพเจ้าหรือบุคคลที่ไม่รู้จะได้มาโดยวิธีใดอยู่ และที่สำคัญ รุสโซ่กล่าวสนับสนุนเองว่า ราษฎรทุกคนนั้นหาได้มีความรู้ปรีชาสามารถที่จะสังเกตเห็นประโยชน์ที่แท้จริงทุกคนไม่ มาถึงตรงนี้จึงทำให้มีความรู้สึกที่ขัดแย้งกันว่า แล้วเจตน์จำนงที่วางอยู่ในคนหมู่มากนั้น จะเป็นเจตน์จำนงที่ไม่วันผิดพลาดและเที่ยงตรงเป็นนิจแน่หรือ

มาพูดถึงแนวความคิดของรุสโซ่ต่อว่า เมื่อมีฝ่ายพิจารณาออกกฎหมาย (ฝ่ายนิติบัญญัติ) แล้ว ก็จำเป็นต้องมีฝ่ายที่ทำหน้าที่บังคับใช้กฎหมายหรือฝ่ายที่ทำหน้าที่ดำเนินนิติกรรมใด ๆ ภายในรัฐให้เป็นไปตามเจตน์จำนงร่วมหรือตามนโยบายขององค์อธิปัตย์ รุสโซ่กล่าวในหนังสือสัญญาประชาคมเกี่ยวกับการพิจารณาออกกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายน่าสนใจดังนี้

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายมีอยู่สองสิ่ง ซึ่งปรากฏอยู่พร้อม ๆ กัน ทั้ง ๆ ที่ไม่น่าจะไปด้วยกันได้ สิ่งหนึ่งก็คือ ความยากของการออกกฎหมายซึ่งจำเป็นต้องใช้สติปัญญาอย่างสูง ส่วนอีกสิ่งหนึ่งก็คือ ในด้านการปฏิบัติการให้เป็นไปตามกฎหมายนั้น ไม่จำเป็นต้องใช้เจ้าหน้าที่ที่มีสติปัญญาก็ได้”³³

พิจารณาจากประเด็นที่กล่าวมานั้น จะเห็นว่าในทฤษฎีของรุสโซ่นั้น รุสโซ่ให้ความสำคัญต่อการพิจารณาออกกฎหมายมากกว่าการบังคับใช้กฎหมาย ถึงกับบอกว่า การบังคับใช้กฎหมาย

33

Jean Jacques Rousseau , อังแล้ว ,ตอนที่ 2 บทที่ 7 หน้า 95

นั้นไม่จำเป็นต้องมีสติปัญญามากก็ได้ รุสโซ่เปรียบเทียบอำนาจนิติบัญญัติเหมือนกับหัวใจ และอำนาจในการบริหารเหมือนกับมันสมอง เพราะเมื่อสมองผ่องใสหัวใจยังเต้นอยู่ได้ เปรียบได้กับรัฐแม้ไม่มีรัฐบาลหรือฝ่ายบริหารรัฐก็ยังคงสถานะอยู่ได้ แต่ถ้าหัวใจหยุดเต้นเสียแล้วรัฐก็จะถึงกาลอวสานอย่างแน่นอน³⁴

การบริหารประเทศเพื่อที่จะเป็นไปตามเจตน์จำนงร่วมกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีผู้หนึ่งผู้ใดหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดเพื่อทำหน้าที่ให้เจตน์จำนงร่วมขององค์อธิปัตย์นั้นบรรลุผลอย่างสมบูรณ์ รุสโซ่จึงแยกรูปแบบการปกครองออกเป็นดังนี้

1. หากผู้ทรงอำนาจอธิปไตยมอบอำนาจบริหารให้อยู่ในความควบคุมของปวงราษฎรหรือราษฎรส่วนใหญ่ ในทำนองที่ว่าพลเมืองผู้มีอำนาจควบคุมการบริหารรัฐมีจำนวนมากกว่าจำนวนพลเมืองที่ไม่มีส่วนมีเสียง การปกครองแบบนี้เรียกว่า ประชาธิปไตย (democracy)

2. หากผู้ทรงอำนาจอธิปไตยจำกัดอำนาจบริหารให้แคบเข้าโดยให้อยู่ในความควบคุมของคนหมู่น้อยหมู่หนึ่ง การปกครองแบบนี้พลเมืองที่มีอำนาจบริหารมีจำนวนน้อยกว่าจำนวนพลเมืองที่ไม่มีส่วนมีเสียงเป็นไหน ๆ นี่คือการปกครองแบบ อภิชนาธิปไตย (aristocracy)

3. หากผู้ทรงอำนาจอธิปไตยมอบการปกครองให้อยู่ในมือของเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง และรัฐมนตรีที่ร่วมรัฐบาลด้วยก็ได้รับอำนาจมาจากเจ้าองค์นั้นอีกต่อหนึ่ง การปกครองแบบนี้มีแพร่หลายกว่าแบบอื่นๆ และเรียกกันว่า ราชาธิปไตย³⁵ (monarchy)

ด้วยคำจำกัดความข้างต้นนี้ รุสโซ่จึงเชื่อว่า ในโลกนี้ไม่เคยมีประชาธิปไตยที่แท้จริงเลย และทั้งนี้อาจมีด้วย เพราะดูเป็นการผิดธรรมชาติที่คนจำนวนมากจะปกครองคนจำนวนน้อย หนึ่งการที่จะให้บรรดาราษฎรมาประชุมพิจารณาเรื่องเกี่ยวกับราชการงานเมืองกันอย่างถี่ถ้วนย่อมเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ หากราษฎรจะตั้งกรรมการเจ้าหน้าที่ขึ้นปฏิบัติกรแทน การทำเช่นนั้นก็ย่อมจะทำให้รูปการปกครองเปลี่ยนลักษณะไปไม่มากนักด้วย ข้อจำกัดนี้จึงทำให้การปกครองแบบประชาธิปไตยมีข้อคำนึงดังต่อไปนี้คือ

1. รัฐที่ใช้การปกครองแบบประชาธิปไตยจะต้องเป็นรัฐที่เล็กมาก เพราะจะทำให้ประชาชนมาประชุมกันง่าย

³⁴ Jean Jacques Rousseau , อ้างแล้ว , ตอนที่ 3 บทที่ 11 หน้า 188

³⁵ Jean Jacques Rousseau , อ้างแล้ว , หน้า 142-143

2. ราษฎรในระบอบนี้จะต้องมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ และจะต้องมีความเสมอภาคอยู่ก่อนข้างมาก

3. รัฐนั้นจะต้องมีความฟุ่มเฟือยน้อยที่สุด เพราะความฟุ่มเฟือยเป็นผลมาจากความร่ำรวย

ด้วยข้อคำนึงทั้งสามข้อนี้ จึงทำการปกครองแบบประชาธิปไตยเหมาะสำหรับชนชาติที่พ้นกิเลสแล้วเท่านั้น³⁶

ส่วนการปกครองแบบอภิชนาธิปไตยนั้น รัสเซียบอกว่าเป็นการปกครองที่เหมาะสมที่สุด เพราะมีการแบ่งแยกอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารกันอย่างชัดเจน มีคนจำนวนน้อยหรือกลุ่มหนึ่งที่ได้รับมอบอำนาจจากองค์อธิปัตย์เพื่อทำหน้าที่ในการบริหารปกครองประเทศให้เป็นไปตามเจตน์จำนงร่วม คนกลุ่มที่ได้รับมอบหมายนี้มาจากธรรมชาติ การสืบต่อกันเป็นทอด ๆ และแบบมาจากการเลือกตั้ง ซึ่งรัสเซียกล่าวว่าแบบเลือกตั้งดีที่สุด ส่วนแบบสืบต่อเป็นทอด ๆ นั้นเลวร้ายที่สุด การปกครองแบบนี้ทำให้นายปกครองประชุมกันสะดวก เพราะมีจำนวนน้อยกว่าแบบประชาธิปไตย รัฐที่อยู่ในรูปแบบการปกครองแบบนี้ต้องเป็นรัฐที่ไม่ใหญ่และเล็กจนเกินไป สิ่งที่น่าสนใจในการปกครองแบบนี้รัสเซียกล่าวว่า การปกครองแบบอภิชนาธิปไตยนั้น ต้องมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในฐานะกันอยู่บ้าง นั่นก็เพื่อจะได้มอบภาระการบริหารรัฐกิจให้แก่บุคคลที่สามารถจะอุทิศเวลาของตนทั้งหมดให้แก่ราชการงานเมืองโดยไม่ต้องกังวลเรื่องอาชีพ³⁷

สำหรับราชาธิปไตย เป็นการปกครองที่บุคคลเดียวเป็นตัวแทนทั้งประเทศ ทำให้พระราชาเป็นศูนย์รวมเอกภาพทั้งทางจิตใจและทางกายพร้อมกันไป ต้องยอมรับว่าการปกครองแบบนี้เป็นการปกครองที่เข้มแข็งที่สุด และเป็นการปกครองที่เจตจำนงส่วนตัวมีอำนาจมากที่สุดด้วย แต่ความสนใจในการปกครองของพระราชามักประสงค์ที่จะให้ราษฎรมีความอ่อนแอและตกอยู่ในความทุกข์ยาก เพื่อที่ราษฎรจะได้ไม่มีพลังเข้มแข็งพอที่จะต่อต้านพระองค์ได้

ที่รัสเซียคิดเช่นนี้ ก็เป็นผลมาจากสังคมที่เขาอาศัยอยู่นั้น เป็นสังคมที่ปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และพระมหากษัตริย์ไม่สนใจที่จะปกครอง

³⁶ Jean Jacques Rousseau , อ้างแล้ว , หน้า 147-149

³⁷ Jean Jacques Rousseau , อ้างแล้ว , หน้า 153-154

บ้านเมืองจึงทำให้อำนาจทั้งหมดตกอยู่กับบรรดาขุนนางข้าราชการทั้งหลาย ที่คอยกดขี่ข่มเหงราษฎรอยู่เสมอ การปกครองแบบนี้เหมาะสำหรับรัฐที่อาณาบริเวณกว้างใหญ่มาก ๆ และต้องการความเด็ดขาด แต่สิ่งที่จะตามมาคือ จะมีการปกครองที่สั่นคลอนตามกันมาเพราะระยะทางระหว่างพระราชากับพลนิกรห่างกันมาก เป็นโอกาสของบรรดาขุนนางทั้งหลายที่คิดจะรังแกประชาชน และเกิดการคอร์รัปชันอย่างไม่มีความสิ้นสุด³⁸

จากรูปแบบการปกครองที่กล่าวมานี้ หากถามว่าการปกครองแบบใดเป็นการปกครองที่ดีที่สุด รัสเซตอบว่า ไม่มีการปกครองใดจะดีพิเศษถึงกับจะนำออกใช้ได้ทุกรัฐในโลก ระบบการปกครองย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามสภาพของรัฐซึ่งมีอาณาเขตกว้างหรือแคบไม่เท่ากัน³⁹

สิ่งที่สำคัญที่สุดน่าจะเป็นเจตน์จำนงของรัฐบาลซึ่งต้องสอดคล้องกับเจตจำนงร่วมของราษฎรเสมอ แต่ถ้าหากถามว่าอะไรที่เป็นเครื่องวัดว่าประชาชนอยู่ในการปกครองที่ดีที่สุดแล้ว ยังสามารถที่จะหาคำตอบได้ถึงแม้ว่าจะเป็นการหาคำตอบที่นานาจิตตังก็ตาม เพราะประชาชนย่อมมุ่งหวังและมีความต้องการกันคนละอย่าง บางประเทศประชาชนต้องการเสรีภาพและความเสมอภาคเป็นจุดประสงค์หลัก บางประเทศต้องการความสงบเรียบร้อย บางประเทศต้องการเศรษฐกิจที่มั่นคง และบางครั้งบางประเทศต้องการรัฐบาลที่เข้มแข็งเด็ดขาดสามารถที่จะบังคับใช้กฎหมายได้อย่างเฉียบพลัน หากการปกครองใดที่สามารถบรรลุความต้องการของประชาชนภายในรัฐแล้ว การปกครองนั้นก็ถือว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุดของรัฐนั้น แต่สิ่งสากลที่เป็นเครื่องแสดงว่าประชาชนพอใจกับการปกครองในรัฐนั้น รัสเซบอกไว้ คือจำนวนพลเมืองที่เพิ่มขึ้นนั่นเองอันแสดงถึงความสุขที่ประชาชนภายในรัฐได้รับ แต่ถ้ารัฐใดมีจำนวนพลเมืองที่ลดลงพร้อมกับความเป็นอยู่ที่แสนวิบัติแล้ว การปกครองในรัฐนั้นก็ถือว่าเป็นการปกครองที่เลวที่สุด⁴⁰

³⁸ Jean Jacques Rousseau , อ้างแล้ว , หน้า 156-159

³⁹ ดู Jean Jacques Rousseau , อ้างแล้ว , หน้า 132

⁴⁰ Jean Jacques Rousseau , อ้างแล้ว , หน้า 182

เกี่ยวกับเรื่องการปกครองในหนังสือสัญญาประชาคมอันเปรียบได้กับหนังสือคู่มือในการสร้างรัฐนั้น ระบุว่า ความจริงแล้วการปกครองที่เป็นลักษณะแท้จริงนั้นหาได้ยากนัก คำว่าการปกครองแท้ หมายความว่า เป็นประชาธิปไตยแท้ ๆ เป็นอภิชนาธิปไตยแท้ ๆ หรือเป็นราชาธิปไตยแท้ ๆ ตามคำนิยาม แต่ในทางปฏิบัติโดยทั่วไปแล้ว มักจะเป็นรูปแบบการปกครองที่ผสม ปัญหาจึงมีอยู่ว่า แล้วการปกครองแบบแท้ ๆ กับการปกครองแบบผสมกันนั้นอะไรดีกว่ากัน ?

การปกครองแบบแท้ ๆ นั้นโดยตรงที่ว่าเป็นการปกครองแบบแท้ ๆ เท่านั้นเองสิ่งสำคัญอยู่ที่ว่าอำนาจในการบริหารขึ้นอยู่กับอำนาจนิติบัญญัติหรือไม่ การปกครองใดก็แล้วแต่หากอำนาจบริหารไม่ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจนิติบัญญัติอย่างเพียงพอแล้ว ก็ถือว่าการปกครองนั้นเป็นการปกครองที่ผิดสัดส่วน การปกครองแบบแท้ ๆ นั้นมักจะมีลักษณะอยู่สองอย่างคือ ไม่เข้มแข็งเกินไปก็อ่อนแอเกินไป ผิดกับการปกครองแบบผสมที่พลังในการปกครองอยู่ในลักษณะปานกลาง

พิจารณาจากจุดนี้ น่าจะประเมินได้ว่า การปกครองทั้งสามรูปแบบที่รัฐโซได้แยกแยะให้เห็นอย่างชัดเจนนั้น ความจริงแล้วเป็นแบบในอุดมคติที่ไม่สามารถปฏิบัติได้ หรือปฏิบัติได้ก็นำมาซึ่งความอวสานของรัฐ ส่วนการปกครองแบบผสมนั้นน่าจะมีให้เห็นได้ทั่วไป ดังนั้นจึงน่าจะสรุปได้ว่า การปกครองที่ดีตามแนวความคิดของรัฐโซย่อมขึ้นอยู่กับสภาพปัจจัยของแต่ละประเทศที่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เหมาะสมตามความต้องการของราษฎร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การปกครองรูปแบบใดก็ได้ที่ตอบสนองหรือปฏิบัติตามเจตน์จำนงร่วมที่ราษฎรเห็นชอบแล้วถือว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด

เมื่อพิจารณาถึงคณะรัฐมนตรีซึ่งทำหน้าที่ฝ่ายบริหารดำเนินกิจกรรมทุกอย่างของรัฐให้อยู่ภายใต้เจตจำนงร่วมนั้นย่อมมีเจตน์จำนงมากขึ้นกว่าประชาชนธรรมดา ประชาชนธรรมดาย่อมจะมีเจตจำนงร่วมอันเป็นการค้ำประกันประโยชน์ส่วนรวม และเจตจำนงส่วนตัว ซึ่งติดตัวมากับมนุษย์ทุกคนตามธรรมชาติ ส่วนผู้ที่เป็นรัฐมนตรีมีหน้าที่ในการบริหารให้เป็นไปตามเจตน์จำนงร่วมนั้น จะมีเจตน์จำนงเพิ่มมาอีกอันหนึ่งคือ เจตน์จำนงร่วมของคณะรัฐบาลซึ่งเป็นเจตน์จำนงที่มุ่งประโยชน์เฉพาะกลุ่มผู้ปกครอง ตามหลักการทั่วไปที่รัฐโซได้กล่าวถึงมาแล้วว่า ความรุนแรงและอำนาจของ เจตน์จำนงส่วนตัวจะมีความรุนแรงที่สุด รองลงมาได้แก่เจตน์จำนงของกลุ่ม และน้อยที่สุดได้แก่ เจตน์จำนงทั่วไป ดังนั้น การปกครองที่อยู่ในรูปของราชาธิปไตยหรืออำนาจอยู่ในมือของคนคนเดียวย่อมเป็นอันตรายอย่างยิ่ง เพราะเจตน์จำนงของผู้ปกครองผู้นั้นมีความรุนแรงมาก และไม่ได้ถูกคานอำนาจจากใครเลย แต่หากเราคานอำนาจความรุนแรงของเจตน์จำนงส่วนตัวโดยให้จำนวนผู้ปกครองมีมากเกินไป ก็จะมีผลถึงการดำเนินการที่ล่าช้าโดยเฉพาะ

เรื่องการตัดสินใจ ทำให้ไม่กล้าเสี่ยงและดูงุ่มง่าม เพราะมีคนจำนวนมากที่คอยทัดทาน การปรึกษาหารือจะมีมากจนเกินควร รัฐบาลจะดูอ่อนแอ ดังนั้น รูปแบบการปกครองของรัสเซียจึงมีคำตอบที่เด่นชัดว่า การปกครองที่ดีจะเหมาะสมที่สุดน่าจะเป็นการปกครองในรูปแบบอภิชนาธิปไตย ซึ่งมีคณะรัฐมนตรีไม่มากและไม่บ่อยจนเกินไป แต่ต้องเป็นอภิชนาธิปไตยแบบไม่แท้ คือ ต้องมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของประเทศนั้น ๆ เป็นสำคัญ

การให้ราษฎรทุกคนมาประชุมหารือเรื่องกิจการบ้านเมืองเป็นเรื่องเพื่อฝันหรือไม่?

จุดนี้จะกล่าวไปแล้วก็คือ สมควรหรือไม่ที่ประชาชนจะมีผู้แทนของตนเองทำหน้าที่ประชุมปรึกษาหารือกิจการบ้านเมือง จะเป็นไปได้หรือที่ประชาชนทุกคนสามารถมาประชุมกันได้ รัสเซียไม่เห็นด้วยกับการที่ประชาชนในรัฐนั้นจะมีผู้แทนเพื่อมาประชุมกิจการบ้านเมืองแทนตัวเอง เพราะเขากล่าวว่าผู้แทนนั้นสามารถรู้ได้ว่าวันนี้เราต้องการอะไร แต่ในวันต่อ ๆ ไปนั้น ผู้แทนไม่สามารถทราบได้ว่าเราต้องการสิ่งนั้นอยู่อีกหรือไม่ ในหนังสือสัญญาประชาคม มีข้อความเกี่ยวกับผู้แทนที่น่าสนใจดังนี้คือ “เมื่อใดที่พลเมืองพากันเห็นราชการงานเมืองเป็นเรื่องไม่สำคัญ เขาก็ตั้งผู้แทนให้ไปทำหน้าที่แทน ผลสุดท้ายจะมีผู้แทนราษฎรประเภทที่พร้อมจะขายประเทศชาติได้เสมอ”⁴¹ อำนาจอธิปไตยเป็นอำนาจที่โอนหรือแยกออกจากกันไม่ได้ ดังนั้นจึงไม่ชอบด้วยเหตุผล ถ้าหากประชาชนซึ่งเป็นผู้ทรงอำนาจอธิปไตยจะโอนอำนาจในการพิจารณาออกกฎหมายหรือพิจารณาเพื่อหาเจตจำนงร่วมให้กับผู้อื่น ดังนั้นผู้แทนราษฎรในความหมายของรัสเซียจึงเป็นเพียงผู้แทนที่รับหน้าที่จากราษฎรไปชั่วคราวคราว หาได้เป็นผู้แทนราษฎรที่แท้จริงไม่ จึงย่อมไม่มีสิทธิที่จะกระทำการใดๆ ที่เป็นการผูกมัดราษฎรเป็นอันขาด กฎหมายฉบับใดที่ราษฎรไม่ได้ให้ความเห็นชอบด้วยตนเอง กฎหมายฉบับนั้นย่อมเป็นโมฆะเสมอ⁴²

เรื่องผู้แทนนั้น รัสเซียไม่ต้องการให้อำนาจนิติบัญญัติซึ่งถือเป็นหัวใจของรัฐได้รับการพิจารณาโดยไม่ได้ผ่านความคิดเห็นของมวลประชาชน เนื่องจากการออกกฎหมายนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับประชาชนทุกคนในรัฐ เพราะกฎหมายที่ออกมานั้นประชาชนทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม หากประชาชนไม่ได้พิจารณาด้วยตนเองแล้ว เท่ากับว่ารัฐนั้นไม่มีเสรีภาพที่สมบูรณ์

⁴¹ Jean Jacques Rousseau, อ้างแล้ว, หน้า 199

⁴² Jean Jacques Rousseau, อ้างแล้ว, หน้า 202

เลย (เรื่องเสรีภาพกับการปฏิบัติตามกฎหมายจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป) ดังข้อความซึ่งถูกเขียนขึ้นในสัญญาประชาคมดังต่อไปนี้ “อำนาจนิติบัญญัติราษฎรไม่เพียงมีผู้แทนของตนอยู่ แต่ส่วนทางอำนาจบริหารนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ราษฎรย่อมมีและพึงมีผู้แทนของตนอยู่ด้วย เพราะอำนาจบริหารนั้นไม่ใช่สิ่งไกล คือพลังสำหรับประยุกต์กฎหมายเท่านั้นเอง”⁴³

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับกลไกในการปกครองรัฐตามแนวความคิดทางการเมืองของรูสโซ สรุปได้ว่า อำนาจนิติบัญญัติซึ่งเป็นอำนาจในการออกกฎหมายนั้น ประชาชนจะทำหน้าที่นี้โดยที่ไม่มีผู้แทน ส่วนอำนาจบริหารประชาชนพึงเลือกผู้แทนของตนมาทำหน้าที่แทนได้ เพราะเป็นเพียงประยุกต์กฎหมายที่ประชาชนเป็นผู้ออกให้สอดคล้องกับเจตจำนงร่วมของราษฎรเท่านั้น ซึ่งรูปแบบการปกครองหรือบริหารที่เหมาะสมนั้นขึ้นอยู่กับอาณาเขตของรัฐเป็นสำคัญ หากรัฐนั้นมีอาณาเขตกว้างใหญ่ ก็ควรจะปกครองแบบราชาธิปไตย รัฐใดมีอาณาเขตปานกลาง ควรจะปกครองแบบอภิชนาธิปไตย และรัฐใดที่มีอาณาเขตเล็กควรปกครองแบบประชาธิปไตย

เสรีภาพและความเสมอภาค

แนวความคิดทางการเมืองของรูสโซ หากพิจารณาประวัติความเป็นมาในตัวรูสโซ ประกอบกับบริบททางการเมืองของประเทศฝรั่งเศสในขณะนั้น จะเห็นว่า ที่รูสโซคิดค้นแนวความคิดทางการเมืองของเขาขึ้นมา นั้น เพราะต้องการแก้ไขเสรีภาพและความเสมอภาคซึ่งสังคมในขณะที่เขาอาศัยอยู่นั้นไม่มีเลย แล้วแนวความคิดทางการเมืองรูปแบบใหม่ของเขามีเสรีภาพและความเสมอภาคตรงไหน ?

ผู้ศึกษาปรัชญาของรูสโซคนหนึ่ง Robert Derathe⁴⁴ กล่าวว่า นวัตกรรม (innovation) ที่ยิ่งใหญ่ของรูสโซคือข้ออ้างที่ว่า เสรีภาพของมนุษย์คือสิทธิที่ไม่สามารถแยกได้หรือเปลี่ยนแปลงได้ และไม่เคยถูกแสดงว่าไม่ใช่เจ้าของที่ราคาใดราคาหนึ่ง อันหมายความว่าไม่สามารถขายกันได้

⁴³

Jean Jacques Rousseau , อ้างแล้ว , หน้า 204

เขากล่าวว่า หากละทิ้งความเป็นมนุษย์เมื่อใด เขาจึงประกาศยกเลิกเสรีภาพได้⁴⁴ เสรีภาพจึงเป็นสิ่งประจำตัวของมนุษย์ ไม่แปลกใจเลยที่เสรีภาพคือสาระสำคัญของแนวคิดของเขา เสรีภาพของคนคนหนึ่ง หากวิเคราะห์ในแนวความคิดของรูสโซแล้ว คือ การที่คนคนนั้นคิดอะไรแล้วได้กระทำในสิ่งที่ตนเองคิด หากคิดอะไรหรือต้องการอะไรแล้วกระทำไม่ได้หรือถูกบังคับไม่ให้กระทำในสิ่งที่ตัวเองคิดหรือต้องการก็ถือว่าคนคนนั้นไม่มีเสรีภาพ ในสังคมการเมืองตามแนวความคิดของรูสโซนั้น กรอบในการกระทำทุกอย่างล้วนกำหนดโดยประชาชนในฐานะผู้ทรงอำนาจอธิปไตยในรูปของเจตจำนงร่วม แม้กระทั่งกฎหมายที่จะนำออกมาใช้ภายในรัฐ ยังต้องพิจารณาว่าสอดคล้องต่อเจตจำนงร่วมของประชาชนหรือไม่ ประชาชนทุกคนเป็นส่วนหนึ่งขององค์อธิปัตย์ การที่ประชาชนเชื่อฟังกฎหมายที่ประชาชนเป็นผู้พิจารณาด้วยตนเอง จึงเท่ากับว่าประชาชนคนนั้นกระทำตามในสิ่งที่ตนเองคิด เพราะกฎหมายที่ใช้ภายในรัฐนั้นเป็นสิ่งที่ตนเองได้เห็นชอบมาแล้ว เมื่อคิดหรือต้องการอะไร แล้วได้กระทำในสิ่งที่ตนเองคิดหรือต้องการก็เท่ากับว่าประชาชนในรัฐนั้นมีเสรีภาพ กล่าวอีกนัยหนึ่งเสรีภาพในแนวความคิดของรูสโซก็คือการเชื่อฟังกฎหมายในรัฐโดยเคร่งครัดนั่นเองแต่มีเงื่อนไขว่า ประชาชนต้องทำหน้าที่เป็นผู้ทรงอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริงโดยไม่ผ่านผู้แทน รูสโซจึงเน้นอย่างมากว่า การพิจารณากิจการบ้านเมืองโดยเฉพาะกฎหมายแต่ละฉบับนั้น ประชาชนภายในรัฐซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งขององค์อธิปัตย์ควรจะให้ความสนใจและกระทำโดยไม่ขาดตกบกพร่อง เพราะถ้าหากส่งผู้แทนหรือไม่ได้ไปพิจารณาด้วยตนเองนอกจากจะเป็นการผิดหลักการในกรณแยกอำนาจอธิปไตยแล้ว การที่พวกเขาต้องมาปฏิบัติตามกฎหมายฉบับนั้นทั้ง ๆ ที่ตัวเองไม่ได้เป็นผู้พิจารณาหรือเห็นชอบ จะถือว่ามีเสรีภาพที่แท้จริงได้อย่างไร

แม้ว่าเสรีภาพของมนุษย์ในสังคมการเมืองของรูสโซไม่ได้มีกว้างขวางเหมือนกับเสรีภาพในสภาวะธรรมชาติเพราะต้องผูกกับภาระหน้าที่ในการพิจารณากฎหมายและกำหนดเจตจำนงร่วมซึ่งถือว่าเป็นเสรีภาพที่มีขอบเขตเพราะไม่ได้ขึ้นอยู่กับคนคนเดียวแต่ขึ้นกับประชาชนคนอื่นภายในรัฐนั้นด้วยก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเสรีภาพที่รับประกันได้ว่า มนุษย์จะมีความปลอดภัยโดยไม่ต้องระแวงต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเพราะทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ถือได้ว่าเป็นเสรีภาพที่มีศีลธรรมมากขึ้น ดังนั้น ความเป็นอยู่ของมนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกำลังอีกต่อไป จุดนี้รูสโซจึงยืนยันว่า สังคมการเมืองตามกรอบแนวความคิดของเขานั้นดีกว่าสภาวะธรรมชาติเสียอีก

44

David Rosenfeld, "Rousseau's Unanimous Contract and the Doctrine of Popular

Sovereignty, *History of Political Thought* Vol. 8 No. 1 (Exeter, England, 1897) p 89

ส่วนความเสมอภาคนั้นมาก่อนเสรีภาพ เพราะเมื่อเริ่มเข้าสู่สังคมการเมือง ทุกคนต้อง สละสิทธิเสรีภาพและมอบตัวเองให้กับสังคมโดยไม่มีเงื่อนไข ทุกคนจึงมีค่าเท่ากับศูนย์เหมือนกันหมด ไม่มีใครเหนือใครในสังคมการเมือง ความเสมอภาคจึงมาก่อนเสรีภาพ และในขณะที่อยู่ในสังคมการเมือง มนุษย์ยังเสมอภาคกันในทางกฎหมายที่มนุษย์ได้คิดและเห็นชอบขึ้นมาเอง ความเสมอภาคในทางกฎหมายจะขัดแย้งความเสมอภาคทางธรรมชาติ มนุษย์ในสังคมการเมืองแม้ว่าจะมีพลังกำลังที่ไม่เท่ากัน แต่มนุษย์ก็มีสิทธิเท่าเทียมกัน ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายให้มีความปลอดภัยอย่างเท่ากัน

จะเห็นว่า เสรีภาพในสังคมการเมืองของรัสเซีย นั้น ผูกกับอำนาจในการออกกฎหมาย ซึ่งหากมองเผิน ๆ แล้ว เสรีภาพกับอำนาจเป็นสิ่งที่น่าจะอยู่ตรงกันข้ามกัน แต่รัสเซียก็สามารถนำมาผูกติดกันได้โดยมีความสอดคล้องในเหตุผล จุดนี้จึงเป็นความชาญฉลาดของรัสเซียอันไม่อาจจะปฏิเสธได้

สรุป แนวความคิดทางการเมืองของรัสเซีย นั้น เป็นแนวความคิดที่มีลักษณะ One for all, all for one หมายความว่า เมื่อทุกคนทำเพื่อส่วนรวมแล้ว ส่วนรวมก็จะทำเพื่อทุกคนเอง เพราะจากการที่รัสเซียผูกนโยบายของรัฐทั้งหมดไว้กับเจตจำนงร่วม (general will) อันมีที่มาจากความต้องการของมวลชน ซึ่งรัสเซียก็ให้ความหมายเองว่า เจตจำนงร่วมก็คือการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมนั่นเอง ...

รัสเซียให้ความสำคัญต่อบัณฑิตชนมาก รวมทั้งมีความเชื่อว่ามนุษย์นั้นฉลาดในตัวเองอยู่แล้ว สังเกตได้จากการที่รัสเซียให้ประชาชนทุกคนเป็นองค์อธิปัตย์ มีอำนาจสูงสุดในรัฐคืออำนาจอธิปไตย และพิจารณาออกกฎหมายหรือกำหนดทิศทางของรัฐด้วยตนเอง รัสเซียก็เรียกร้องให้ประชาชนมาร่วมมือกันพิจารณาโดยที่ไม่ต้องผ่านผู้แทน ผู้แทนจะพึงมีได้เฉพาะตัวแทนใช้อำนาจบริหาร ซึ่งก็เป็นเพียงการประยุกต์ให้กิจกรรมต่าง ๆ มีผลสอดคล้องกับเจตจำนงทั่วไปเท่านั้น

* เปรียบเทียบกับแนวความคิดในการปกครองของประเทศเกาหลีเหนือ, จากคำบรรยายของ ดร. กระทบท ทองธรรมชาติ, วิชาการเมืองการปกครองเอเชีย, หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต นอกเวลาราชการ, ภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุดที่เด่นในความคิดน่าจะเป็นการพิจารณาถึงเสรีภาพของประชาชนในรัฐ ซึ่งก็คือการเคารพเชื่อฟังกฎหมายอย่างเคร่งครัด เพราะเสรีภาพคือการที่มนุษย์คิดอะไรหรือต้องการอะไรแล้วสามารถมีอิสระที่จะกระทำได้ดังใจคิด กฎหมายหรือระเบียบกฎเกณฑ์ในรัฐตามแนวความคิดของรูสโซ่ล้วนมาจากความคิดและความต้องการของประชาชนทั้งสิ้น เมื่อทุกคนปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดแล้ว ก็เท่ากับว่าทุกคนได้กระทำตามใจตนเองอย่างสมบูรณ์นั่นเอง หากรัฐใดมีการละเมิดต่อกฎหมายมาก ก็เท่ากับว่ารัฐนั้นไม่มีเสรีภาพที่แท้จริง อันแสดงถึงอำนาจนิติบัญญัติไม่ได้อยู่ในมือของประชาชนในรัฐ เพราะหากอำนาจนิติบัญญัติอยู่ในมือของประชาชนแล้วรูสโซ่เชื่อว่าจะไม่มีการละเมิดต่อกฎหมายอย่างแน่นอน เนื่องจากไม่มีใครที่ไม่อยากทำอะไรตามใจตนเอง

บทวิเคราะห์แนวความคิดรูสโซ่

สิ่งที่น่าสนใจต่อแนวความคิดรูปแบบการปกครองของรูสโซ่ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สรุปได้ว่าความคิดของรูสโซ่เป็นเรื่องที่มีมุมมองกว้างในการแปลความหมายและมีความขัดแย้งกันอยู่ในตัวเอง แต่อย่างไรก็ดีเขาก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำในเรื่องอำนาจอธิปไตยของปวงชน (champion of popular sovereignty) และในมุมมองหนึ่งเขาก็คือนักประชาธิปไตย แนวความคิดของรูสโซ่กล่าวอีกครั้งหนึ่งก็คือ มนุษย์ทั้งหมดในสภาวะธรรมชาติอิสระและเท่าเทียมกัน ไม่มีใครที่จะสร้างหรือทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับเจตน์จำนงของเขา รากฐานของความชอบธรรมในอำนาจทางการเมืองก็คือความยินยอมที่เห็นพ้อง (unanimous consent) กันของทุกๆ คนและทุกกลุ่ม ในความหมายที่ชัดเจนของคำว่า “สัญญาประชาคม” (social contract) มนุษย์ทั้งหลายดูเหมือนจะมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในความเป็นปัจเจกชนต่อชุมชนที่มีเงื่อนไขของความแตกต่างที่เท่าเทียมกัน โดยทุกปัจเจกชนยอมรับว่าแต่ละคนเป็นสมาชิกของสังคมทั้งหมดที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้ ความยินยอมที่พ้องกันและความเท่าเทียมกันในเงื่อนไขที่เกิดขึ้นนี้นำไปสู่สังคมแบบประชาธิปไตย (democratic polity) อย่างแท้จริง⁴⁵

หากวิเคราะห์แนวความคิดของรูสโซ่แล้ว เราจะได้ว่าความชอบส่วนตัวของเขาคือรูปแบบของรัฐบาลแบบ อภิชนาธิปไตยที่มีการเลือกตั้ง (elective aristocracy) และความเด่นของเขา

45

David Rosenfeld, Rousseau 's unanimous contract and the doctrine of popular sovereignty, *History of political thought* Vol.8, No.1 (Exeter England, 1987), p.83.

ได้แก่ประชาธิปไตยที่ไม่มีตัวแทน พลเมืองในสังคมของรุสโซต้องแสดงความต้องการหรือเจตจำนงโดยตรงโดยไม่ผ่านผู้แทนอันแสดงถึงความเป็นเจ้าของรัฐอย่างเต็มภาคภูมิ เพราะรุสโซเชื่อว่าผู้แทนไม่สามารถทราบความต้องการของเราได้ตลอดเวลา ผู้แทนราษฎรไม่อาจเป็นผู้กระทำการแทนองค์อธิปัตย์ได้ จะเป็นได้ก็แต่เพียงผู้ปฏิบัติการตามคำสั่งขององค์อธิปัตย์ซึ่งได้แก่ปวงประชาก์ทั้งหมดเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการแยกอำนาจที่ชาญฉลาดในอำนาจอธิปไตยกับรัฐบาล สิ่งแรกแน่นอนย่อมต้องเป็นของประชาชนไม่สามารถแยกหรือแบ่งได้ (inalienable or indivisible) ในขณะที่สิ่งที่สองคือตัวแทนย่อย (subdelegation) ซึ่งสามารถมีจำนวนคนที่เหมาะสม ทั้งหมดนี้คือรูปแบบทางการเมืองที่แท้จริงของรุสโซซึ่งเป็นพื้นฐานการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยโดยมีรูปแบบของรัฐบาลเป็นแบบอภิชนาธิปไตย

จากบทความของรุสโซเราได้ว่า เสรีภาพทางธรรมชาติและความเท่าเทียมที่เป็นไปตามความเห็นพ้องและยินยอมของทุกคนนั้น ดูเหมือนจะให้อำนาจอธิปไตยต่อประชาชน ซึ่งเป็นบทสรุปหนึ่งในทฤษฎีของรุสโซที่ปรากฏในหนังสือสัญญาประชาคม (The Social Contract) แม้ว่ารุสโซจะได้ชื่อว่าเป็นนักประชาธิปไตย แต่ก็สามารถพูดได้ว่า เขาไม่ใช่ นักประชาธิปไตยในมุมมองสมัยใหม่ (contemporary) เพราะว่าเขาไม่เคยพูดในทำนองสนับสนุนสิทธิของการออกเสียงทั่วไป (universal suffrage) เลย การที่ได้ประยุกต์หลักในสัญญาประชาคมของเขาต่อประเทศโปแลนด์ เขาได้ชื่อว่าเป็นนักอนุรักษนิยมที่ไม่เข้าท่า⁴⁶ และเมื่อได้เขาได้ไปออกแบบกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ประเทศคอซิกา เขาก็ได้แบ่งประชาชนในรัฐออกเป็น 3 ระดับที่แตกต่างกัน และมีหนึ่งในสามเท่านั้นที่มีสิทธิในการออกเสียง ในขณะที่สิทธิในการออกเสียงของประชาชนที่ปรากฏในโปแลนด์ก็เป็นไปอย่างมีกลเทคนิค (tactic) แสดงให้เห็นว่าแนวความคิดที่ว่าควรมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในสัญญาประชาคมนั้น รุสโซเองก็ไม่ได้ดำเนินการให้เป็นเช่นนั้น⁴⁷

ยิ่งไปกว่านั้น เจนีวาซึ่งเขาภูมิใจนักหนาว่าเป็นบหน้าแห่งพลเมืองในผลงานสัญญาประชาคมของเขาแทบจะไม่ใช้รัฐแห่งประชาธิปไตยเลย มวลประชาก์ (citizenry) ของเจนีวาประกอบไปด้วยส่วนที่แยกย่อยของประชาก์ทั้งหมด อำนาจทางการเมืองที่แท้จริงอยู่ในมือผู้

⁴⁶ Willmoore Kendall's introduction to his edition of the work, translated as The Government of Poland (Indianapolis, 1972), pp. 24-25, in David Rosenfeld, Ibid, p. 84

⁴⁷ David Rosenfeld, Ibid, p. 84

นำในวงจำกัด ด้วยเหตุนี้ กฎหมายรัฐธรรมนูญของเจนีวาที่ถือกันว่ามีอิทธิพลต่อแนวความคิดทางการเมืองของรุสโซจึงเป็นเรื่องที่มีการอภิปรายกันอย่างมาก แม้ว่าคำกล่าวอ้างของรุสโซใน *The Lettres Ecrites de la Montagne* ที่เขาได้บรรยายถึงกฎหมายรัฐธรรมนูญของเจนีวาและได้เสนอแนะให้เป็นรูปแบบหนึ่งของยุโรป นักเขียนหลายท่านพบความสัมพันธ์ที่ลดน้อยถอยลงคือ มันเป็นไปได้ที่จะพบความสัมพันธ์ในหลักการประชาธิปไตยของสัญญาประชาคมกับธรรมชาติของอภิชนาธิปไตยของสาธารณรัฐสวิสเซอร์แลนด์ รุสโซไม่ทราบความหมายที่แท้จริงของมัน หรือการที่เขาบรรยายความเท่าเทียมกันในประเทศของเขาอย่างสวยหรูและเลิศเลอในบทความแห่งความไม่เสมอภาค (*Discourse on Inequality*) ว่าเป็นความจริงแห่งสถานการณ์ทั้งหมดนั้น เขาเข้าใจผิดทั้งหมด⁴⁸ หรือว่าเขาหลงกลวงกันแน่

ฉะนั้นหากได้พิจารณางานสัญญาประชาคมของเขาโดยพิจารณาในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางการเมืองของเจนีวาในขณะนั้นแล้ว ผลงานนี้นับได้ว่าเป็นอุดมคติ กฎหมายรัฐธรรมนูญที่รุสโซกล่าวนั้นเหมือนกับมันเป็นสิ่งที่ควรจะเป็นมากกว่าสิ่งที่มันเป็นอยู่ และหลักต่าง ๆ ที่ถูกแสดงหรือปรากฏในหนังสือสัญญาประชาคมนั้นน่าจะเป็นกระจกสะท้อนถึงความต้องการทางการเมืองของกลุ่มชนชั้นกลาง (*bourgeois*) ที่มีต่อการแย่งชิงอำนาจ (*usurpation of power*) ของบรรดาชนชั้นสูงที่อนุรักษผลประโยชน์ของกลุ่มตัวเอง (*oligarchic partitiate*) และชนชั้นกลางเหล่านี้ก็คือพลเมืองที่กำลังค้นหาสิทธิทางการเมืองที่ยิ่งใหญ่สำหรับตัวเอง ไม่ใช่ต้องการความเท่าเทียมทางการเมืองเพื่อไปสู่รัฐในความคิดของเขาอย่างที่เข้าใจกัน รุสโซไม่เคยใส่ใจในการรวมเสียงของประชาชนส่วนใหญ่ในเจนีวาซึ่งถูกจำกัดสิทธิ และไม่เคยใส่ใจการสูญเสียสิทธิเลือกตั้งของพวกเขาด้วย เพราะเขาไม่เคยแสดงความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ในบทความชิ้นไหนเลย ไม่ปรากฏทั้งใน *The Lettres Ecrites de la Montagne* และงานเขียนอื่นๆ ทั้งยังไม่คิดที่จะให้มีการรวมเสียงส่วนใหญ่ของประชาชนเจนีวาผู้ซึ่งไม่มีสิทธิในทางการเมืองและถูกจำกัดสิทธิทางเศรษฐกิจด้วย⁴⁹

แนวความคิดที่รุสโซเขียนมาทั้งหมดสามารถกล่าวได้ว่าสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นคือความจริงแท้ทางการเมืองในเวลานั้นใช่หรือไม่? หรือว่ารุสโซกำลังละทิ้งหลักการประชาธิปไตยที่เขา

⁴⁸ David Rosenfeld, *Ibid*, p.84

⁴⁹ David Rosenfeld, *Ibid*, pp.84-85

เขียนในสัญญาประชาคมของเขา? ไม่ใช่ทั้งสองสมมติฐาน ทั้งสองสมมติฐานอยู่บนพื้นฐานที่ผิด ในสัญญาประชาคม รัสโซสนับสนุนสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งทุกๆ คนที่อยู่ในสังคมมีความเท่าเทียมกันซึ่งเราทราบกันดีอยู่แล้ว รัสโซอาจจะได้รับการขนานนามว่าเป็นผู้นำแห่งอำนาจอธิปไตยของปวงชน (champion of popular sovereignty) แต่แนวความคิดของสิ่งที่สร้างคำว่า “ประชาชน” (the people) ของเขานั้นมีข้อจำกัดอย่างรุนแรง Robert Derathe⁵⁰ ผู้ศึกษาคนหนึ่งในปรัชญารัสโซกล่าวว่า อำนาจนิติบัญญัติซึ่งเป็นอำนาจของประชาชนตามที่รัสโซอ้างนั้นได้จำกัดการออกกฎหมายของประชาชนเอง เพราะว่า ประชาชนแต่ละคนไม่เคยผนึกร่วมกันในเรื่องสิทธิการออกกฎหมาย⁵⁰ เขาไม่มีสิทธิที่จะปรึกษานาหรือกับอีกคนหนึ่งหรือกับอีกหลาย ๆ คนได้เลยในแนวความคิดของรัสโซเพราะรัสโซต่อต้านการรวมกลุ่มโดยให้คนออกเสียงโดยอิสระไม่ผ่านกลุ่มสิ่งสำคัญที่สุดในสัญญาประชาคม รัสโซได้ให้บทความเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับสถานการณ์ในการรวมเป็นรัฐและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอย่างชอบธรรมหากมีการลงนามในสัญญา ซึ่งได้แก่ความยินยอมที่เห็นพ้อง แต่ที่จริงแล้วมันหลอกลวงมากกว่าเป็นจริง มันเป็นการสร้างรูปแบบทางการเมืองที่จำกัดเฉพาะและไม่ยืดหยุ่น นั่นคือรัฐที่จะใช้รูปแบบและแนวความคิดของรัสโซต้องมีลักษณะเป็นรัฐเล็ก ๆ ประชาชนทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจและความต้องการที่คล้ายๆ กันตามที่ได้กล่าวมาบ้างแล้ว สิ่งที่เป็นจริงทั้งทางทฤษฎีก็คือไม่มีใครถูกบังคับให้ลงนามในสัญญาที่ไม่สอดคล้องต่อความต้องการของเขา แต่จะเป็นไปได้หรือที่ทุกคนลงนามอย่างแท้จริง และผู้ที่ไม่ลงนามจะมีผลเกิดขึ้นอย่างไรกับพวกเขา?

รัสโซเขียนในสัญญาประชาคมว่า เมื่อคนร้อยละต้องการเป็นนายจะมีสิทธิออกเสียงแทนคนสิบคนที่ไม่เห็นด้วยได้อย่างไร เพราะทุกคนเกิดมาอิสระและเป็นนายของตนเอง ไม่มีใครเป็นผู้ได้ปกครองโดยปราศจากความยินยอมของเขา ฉะนั้นคิดอย่างไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะต้องมีผู้คิดถึง ความอิสระตามธรรมชาติ ไม่ต้องการยึดติดกับใครและสิ่งใด และปฏิเสธที่จะลงนามในความเห็นพ้อง (compact) อย่าลืมว่า ทุกคนเกิดมาอิสระและเป็นนายของตัวเอง ไม่มีใครสามารถบังคับให้เราอยู่ใต้การปกครองโดยปราศจากการยินยอม⁵¹ การที่มีคนไม่เข้าร่วมต่อการลงนามนี้เป็นการทำลายความเห็นพ้องหรือสัญญาประชาคมของรัสโซหรือไม่? เปล่าเลยเพราะรัสโซกล่าวว่า หากมี

⁵⁰ Robert Derathe, “Jean-Jacques Rousseau et la Science Politique de son Temps”

(Paris,1970),p.49,in David Rosenfeld,Ibid,p.91

⁵¹ Jean Jacques Rousseau ,อ้างแล้ว , หน้า 226

คนไม่เข้าร่วมในสัญญา หาได้ทำให้สัญญานั้นเป็นโมฆะไม่ เพียงแต่ทำให้ผู้คัดค้านหรือไม่เข้าร่วมในสัญญาต้องอยู่นอกขอบข่ายของสัญญาและกลายเป็นคนนอกสังคมหรือเป็นชาวต่างชาติที่อยู่ท่ามกลางพลเมือง (foreigners among citizens) ไปเท่านั้น⁵² ดังนั้นความเห็นพ้อง (unanimity) ในสัญญาไม่ได้นำมาซึ่งทุกคนในสภาวะธรรมชาติเห็นด้วยกับมัน เพียงแต่ว่าคนที่เห็นด้วยเท่านั้นที่ลงนาม

คนที่ไม่ต้องการเข้าร่วมในสัญญาซึ่งรัฐไซเทบจะไม่กล่าวถึงสถานะภาพของพวกเขาเลย อาจมีเหตุผลตามที่กล่าวอ้างไปแล้วข้างต้นคือยังมีความพอใจในสภาวะธรรมชาติและไม่อยากรละทิ้งไปหรือไม่เต็มใจที่จะลงนามด้วยเหตุผลประการใดก็แล้วแต่ แน่นอนเขาไม่ใช่ผู้ร่วมสัญญา John B. Noone นักปรัชญาท่านหนึ่งให้ข้อสังเกตไว้ในหนังสือ Rousseau's Social Contract (1980) ของเขาว่า ผู้ที่ไม่ร่วมลงนามนั้นจะมีสภาพเป็นอย่างไร เขายังคงอยู่ในสภาวะธรรมชาติแต่ถูกปกครองด้วยกฎหมายที่เขาไม่มีส่วนร่วมในการออกกระนั้นหรือ อะไรคือผลลัพธ์ของมัน? ผลสะท้อนอันหนึ่งมีอยู่ว่า ไม่น่าที่จะเป็นไปได้ที่สภาวะธรรมชาติจะอยู่ติดกับรัฐที่สร้างขึ้น และก็ เป็นไปไม่ได้อีกเช่นเดียวกันที่ปัจเจกชนทั้งหลายยังคงอยู่สภาวะธรรมชาติในขณะที่อาศัยหรือมี ชีวิตอยู่ในสังคมหรือรัฐที่ถูกสร้างขึ้น⁵³ ในเรื่องนี้รัฐไซให้คำตอบว่า ความยินยอมยอมแสดงถึงถิ่นที่อยู่ การมีถิ่นที่อยู่ในดินแดนของรัฐก็เท่ากับยอมรับว่าตนอยู่ใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐแล้ว⁵⁴

ข้อความที่รัฐไซกล่าวไปนี้มักจะถูกมองข้ามไปเสมอ จริงแล้วมีความสำคัญมากและน่าจะพิจารณาอย่างรอบคอบ สิ่งแรกที่จะต้องถูกสังเกตคือ สถานภาพจิตใจที่อิสระจะมีสภาพอย่างไรในรัฐที่เกิดขึ้นใหม่โดยที่ตนเองไม่เห็นด้วย พวกเขาคือชาวต่างชาติที่อยู่ท่ามกลางพลเมืองหรือ? แน่นอนที่สุดคือพวกเขาไม่ใช่ชาวต่างชาติที่แท้จริง บางคนเกิดในรัฐและมีบ้านเรือนมั่นคงถาวรอยู่แล้วด้วยซ้ำ ควรแล้วหรือที่เขาจะถูกเรียกว่าเป็นชาวต่างชาติที่ถูกปกครองโดยกฎหมายของรัฐแม้ว่าเขาจะไม่มีส่วนในการสร้างมัน มันเป็นคำตอบสำหรับคนที่อาศัยอยู่ในรัฐมานานนานใช้หรือไม่?

⁵² Jean Jacques Rousseau ,อ้างแล้ว , หน้า 227

⁵³ John B. Noone, Rousseau's Social Contract (Athens,GA,1980),p.13, in David

Rosenfeld,Ibid,p.94

⁵⁴ Jean Jacques Rousseau ,อ้างแล้ว , หน้า 227

ในทางปฏิบัติอาจมองว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในรัฐ คือสัญญาลักษณะที่พอเพียงแล้วต่อความยินยอมและความเห็นพ้อง แต่จุดสำคัญคือประชาชนเหล่านั้นให้ความยินยอมเพื่อที่จะถูกปกครองด้วยกฎหมายที่ตนเองสร้างมันโดยปราศจากสิทธิในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกระนั้นหรือ? การที่รัฐบอกกล่าวว่าคุณที่มีถิ่นที่อยู่ในดินแดนของรัฐต้องเชื่อฟังผู้ทรงอำนาจอธิปไตย เขาไม่เคยกล่าวต่อไปว่า การเชื่อฟังจะนำมาซึ่งให้คุณค่าแก่คุณเหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งของผู้ทรงอำนาจอธิปไตยหรือไม่

ในเรื่องเดียวกันนี้ Alfred Cobban ได้กล่าวสรุปไว้ในหนังสือ *Rousseau and the Modern State* (London, 1964) ว่าในที่สุดแล้วสัญญาลักษณะของสัญญาประชาคมเป็นเพียงการสร้างอำนาจและกฎหมายที่ใช้ปกครองของผู้ทรงอำนาจอธิปไตยและอาณาเขตของผู้ทรงอำนาจอธิปไตยเท่านั้น นอกจากนั้นเขายังได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและการสร้างชาติหรือการสร้างชาติในช่วงแรกว่า วัตถุประสงค์ของรัฐในสัญญาประชาคม ไม่ได้ค้นพบว่าชาติคืออะไร เพียงแต่บอกว่า องค์ของปัจเจกชนนั้นกลายเป็นรัฐได้อย่างไร อำนาจหน้าที่ทางการเมืองที่ถูกต้องนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร เขาอ้างต่อไปอีกว่า ความแตกต่างที่สำคัญระหว่างรัฐและกลุ่มที่ได้รับหน้าที่โดยกฎหมายให้กระทำตามวัตถุประสงค์นั้น สิ่งแรกคือองค์การที่มีขอบเขตชัดเจนและสำคัญบนพื้นฐานของความจริงเริ่มแรกของพลเมืองที่รวมตัวกันเป็นกลุ่ม สำหรับในส่วนของรัฐโรมันคือธรรมชาติของอำนาจอธิปไตยที่เป็นของชุมชนซึ่งมีขอบเขตที่ชัดเจนโดยไม่มี การแบ่งชั้นวรรณะเท่า นั้น⁵⁵

ตัวอย่างง่าย ๆ อันหนึ่งที่จะเสริมข้อสังเกตของ Noone และ Cobban ให้เกิดความชัดเจนคือ มีคนจำนวน 100 คน 10 คนในจำนวนนี้มีถิ่นที่อยู่ชัดเจนและมีทรัพย์สินอยู่ในขอบเขตของพื้นที่ 30 คนในนี้มีถิ่นที่อยู่และทรัพย์สินนอกอาณาเขต ถ้าคน 100 คนที่กล่าวมานี้ต้องร่วมลงนามในสัญญาประชาคมและ 10 คนที่กล่าวในตอนแรกไม่พร้อมหรือไม่ยินยอมที่จะร่วมลงนาม อะไรควรเป็นสถานภาพของพวกเขาซึ่งทรัพย์สินและถิ่นที่อยู่ห้อมล้อมด้วยผู้ร่วมลงนามแม้ว่าพวกเขาจะยินยอมที่จะเชื่อฟังกฎหมายที่ออกหรือสร้างโดยผู้ร่วมลงนามก็ตาม พวกเขามีทางเลือกคือ ยอมเป็นผู้ได้ปกครองเชื่อฟังกฎหมายที่เขาไม่ได้สร้าง หรือเก็บกระเป๋าของเขาเดินจากไป แต่การจากไปเขาไม่สามารถนำที่ดินที่เขาใช้ทำหากินหรือที่ที่ทำให้เขาได้มาซึ่งทรัพย์สินเลี้ยงชีพไปได้ ดังนั้น

55

Alfred Cobban, *Rousseau and the Modern State*, (London, 1964) ,p.47, in David

เขาจึงมีทางเลือกเพียงยินยอมหรือยอมสูญเสียทรัพย์สินของเขา แต่ในเรื่องที่ดินและทรัพย์สินอาจจะไม่ใช่ปัญหาของรูสโซ่มากมายนัก เพราะรูสโซเป็นผู้ที่แยกความแตกต่างในความเป็นเจ้าของหรือการครอบครองทรัพย์สินในธรรมชาติที่ได้มาจากพลังจากสิทธิอันชอบธรรมในทรัพย์สินที่มีอยู่จริงในสังคมที่สร้างขึ้นได้อย่างดี เราทราบคืออยู่แล้วว่าอำนาจอันชอบธรรมของรูสโซถูกสร้างและมาจากผลของสัญญาซึ่งมาจากความยินยอมและความเห็นพ้องเท่านั้น และคน 100 คนมีสิทธิตัดสินใจหรือออกเสียงแทนคน 10 คนได้อย่างไรถ้าเขาไม่ยินยอม นี่คือปัญหาในทางปฏิบัติว่าเราควรทำอย่างไร? และคนเหล่านี้จะมีชีวิตและสภาพอย่างไร?

สิ่งที่ดูเหมือนจะเป็นข้อสรุปในสัญญาประชาคมคือว่าบรรดาผู้ลงนามในสัญญาประชาคมได้รับสิทธิที่จะปกครองเหนือบรรดาผู้ไม่ร่วมลงนาม และบรรดาผู้ได้ปกครองทั้งหลายย่อมต้องยินยอมต่อกรณีนี้ ทำให้เกิดหลักการที่คงไว้อย่างไม่เปลี่ยนแปลงคือ ผู้ลงนามสามารถอ้างสิทธิในการออกกฎหมายเหนือกว่า พวกเขาคือผู้ทรงอำนาจอธิปไตย สำหรับผู้ไม่ร่วมลงนามคือ ชาวต่างชาติที่อยู่ท่ามกลางพลเมือง ดังนั้นมันควรจะสรุปได้เลยว่า รูสโซไม่เคยกล่าวหรือคิดเลยว่า บรรดาผู้ที่ไม่ลงนามนั้นสามารถรับเอาความเป็นพลเมืองได้เมื่อใด ทั้งยังไม่เคยพูดอีกว่า ผู้สืบสกุลของพวกเขาเหล่านี้ควรถูกให้ความเป็นพลเมืองหรือไม่ถ้าพวกเขาแสดงความต้องการในเวลาต่อมา จึงทำให้เกิดความชัดเจนในที่สุดว่า แนวความคิดของ รูสโซไม่ได้เชื่ออำนาจต่อความเท่าเทียมกันในระบอบประชาธิปไตยอย่างที่เขากล่าวไว้เลย

เราจะมาพิจารณาในสิ่งที่รูสโซพูดคำว่า “ประชากร” (the people) ที่ผ่านมานั้นเขาได้สดุดีว่าเป็นสถานภาพแห่งความเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในอำนาจนิติบัญญัติของประชาชน (popular legislative supremacy) หรือประโยคที่สมบูรณ์ได้แก่ ในการปกครองด้วยกฎหมายนั้น ประชาชนควรจะเป็นผู้เขียนกฎหมายด้วยตัวเอง เงื่อนไขของสังคมทั้งหมดควรถูกกำหนดโดยบรรดาผู้ซึ่งร่วมกันสร้างมัน รูสโซมีบางสิ่งบางอย่างที่จำกัดเมื่อพูดถึง ประชากร (the people) โดยปกติแล้วเขาเป็นนักเขียนที่รอบคอบมาก เขาจะให้คำจำกัดความสำหรับเทอมต่างๆ เพียงความหมายเดียว (unambiguous) ที่เป็นไปได้เท่านั้น⁵⁶ ความหมายในเทอม “ประชากร” ถูกเริ่มต้นในตอนแรกของงานสัญญาประชาคมโดยรูสโซกล่าวว่า “ก่อนที่จะพิจารณากันถึงการกระทำของประชากรในการเลือกตั้งบุคคลใดเป็นพระราชา สมควรพิจารณากันดูถึงการกระทำที่ทำให้ประชากรมีฐานะ

⁵⁶ David Rosenfeld, Ibid., p.96

เป็นประชากรขึ้นมาก่อน เพราะการกระทำนี้ย่อมเป็นมูลฐานที่แท้จริงของสังคมมนุษย์”⁵⁷ และเขาก็สรุปว่า ประชากรคนหนึ่งกลายมาเป็นประชากรก็เนื่องมาจากคุณธรรมของประชาคมในตัวเอง นั่นคือผลของการลงนามในสัญญาประชาคม ดังที่เขา กล่าวว่า

“การเข้าร่วมสัญญาประชาคม ทำให้ผู้ร่วมสัญญาทั้งหมดกลายเป็นสภาพเป็นบุคคลร่วมที่มีความรับผิดชอบ มีเอกภาพ มีวิญญาณ มีชีวิต และมีเจตจำนงเป็นของตนเอง บุคคลร่วมประกอบด้วยสมาชิกที่มีจำนวนเท่ากับเสียงของที่ประชุม บุคคลร่วมนี้สมัยนั้นเรียกกันว่า นครรัฐ สมัยต่อ ๆ มาได้ มี ชื่อเรียกกันหลายอย่างเช่น สาธารณรัฐ, องค์การเมือง, รัฐ, มหาอำนาจ, ผู้ทรงอำนาจ อธิปไตย, ประชากรหรือบางครั้งเรียกว่า พลเมือง”⁵⁸

จะเห็นว่า “ประชากร” คือกลุ่มคนที่มีการติดต่อสื่อสารและสัมพันธ์กัน ซึ่งกลายมาเป็นสมาชิกของประชาคมและเป็นส่วนหนึ่งของผู้ทรงอำนาจอธิปไตย พวกเขาสร้างรัฐมาด้วยกัน และเมื่อรัฐโผล่ถึง “ประชากร” (the people) เขาก็คงหมายถึง “พลเมือง” (citizen) ดังนั้นขอสรุปให้เกิดความชัดเจนว่า คำว่า “ประชากร” ของรัฐโศกก็คือ “พลเมือง” นั่นเอง⁵⁹

สิ่งที่ตรงกันข้ามระหว่างประชาธิปไตยในสัญญาประชาคม และบทสรุปอันอนุรักษ์นิยมของเขาใน The Lettres Ecrites de la Montagne น่าสนใจและเป็นจุดที่แหลมคมทำให้แนวปรัชญาของเขาสับสนระหว่างบทสรุปเชิงทฤษฎีของเขาและคำแนะนำเชิงปฏิบัติของเขา รัฐโศกปฏิเสธสิทธิของเสียงส่วนใหญ่ในผลงาน The Lettres ซึ่ง Jean-Daniel Candaux ได้ชี้ให้เห็นในผลงานของเขาเรื่อง Introduction to Lettres Ecrites de la Montagne นับว่าเป็นความเสียหายที่สำคัญต่อหลักการในเรื่องอำนาจอธิปไตยของปวงชนที่ถูกกำหนดในหนังสือ สัญญาประชาคมอย่างยิ่ง โดยเขากล่าวว่า

⁵⁷ Jean Jacques Rousseau ,อ้างแล้ว , หน้า 39

⁵⁸ Jean Jacques Rousseau ,อ้างแล้ว , หน้า 43-44

⁵⁹ David Rosenfeld, Ibid., p.97

“อำนาจอธิปไตยของปวงชนที่ถูกกล่าวไว้ในสัญญาประชาคมเป็นของการร่วมมือกันของพลเมืองที่ปราศจากการแบ่งชนชั้น แต่ใน *The Lettres* เมื่อรุสโซพูดถึงผู้ทรงอำนาจอธิปไตยชาวเจนีวา เขาคาดหวังและกำหนดไว้แต่เพียงพลเมืองและชนชั้นกลาง ซึ่งเขาไม่ได้กล่าวถึงประชากรทั่วไปทั้งหมดของเจนีวาเลย ประชากรดังกล่าวประกอบไปด้วย *habitants* (ชาวต่างชาติที่ได้รับสิทธิให้อาศัยอยู่ในรัฐ) *natifs* (ผู้สืบสกุลของ *habitants*) และ ผู้ซึ่งถูกตัดออกจากสิทธิทางการเมืองและเศรษฐกิจ แน่นอนที่สุดพวก *natifs* ไม่ได้เคลื่อนย้ายไปที่ใดในเวลานั้น แต่รุสโซก็ได้ละทิ้งความเป็นจริงของพวกเขา อาจจะโดยการไม่นำมารวมอย่างจิตใจที่อิสระมากกว่าการลดแรงกดดันในคำแนะนำเชิงปฏิบัติของเขาว่ารุสโซถูกมองว่าเป็นผู้นำแห่งการปฏิวัติ ของชนชั้นกลาง และผู้สืบมรดกประเพณี ของชาวเจนีวา”⁶⁰

พิจารณาบทความของ Candaux จะเห็นว่ามีความชัดเจนในเรื่องเกี่ยวกับจุดยืนของรุสโซเกี่ยวกับสภาวะการเมืองในเจนีวา และคุณลักษณะที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยอย่างแท้จริงในงานเขียนเรื่อง *The Lettres* แต่ก็มึนนักเขียนท่านอื่นกล่าวโต้แย้ง ตัวอย่างเช่น Vallette แม้ว่าเขาจะเป็นผู้ที่ศึกษาและบรรยายได้อย่างละเอียดละเอียดเกี่ยวกับความแตกต่างของวรรณะในเจนีวาก็ตาม แต่เขาก็ยังกล่าวในงานเขียนของเขาว่างานเรื่อง *The Lettres* เป็นบทบาทแห่งประชาธิปไตยทางการเมือง (*Provinciales' of political democracy*)⁶¹ สิ่งที่น่าสังเกตที่สุดในความคิดของ Candaux คือการแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาว่า อำนาจอธิปไตยที่มาจากสัญญาประชาคมจำกัดพลเมือง (เหมือนกับ *Derathe'* ที่กล่าวไว้ในตอนแรก) มันคือการจำกัดต่อจำนวนสมาชิกของกลุ่ม

⁶⁰ Jean - Daniel Candaux, Introduction to *Lettres Ecrites de la Montagne*, in David Rosenfeld, *Ibid.*, p.97

⁶¹ Vallette, Jean-Jacques Rousseau Genevois, p.4, in David Rosenfeld, *Ibid.*, p.97

ที่จัดตั้งขึ้น เนื่องจากรวมเอาคนบางกลุ่มเท่านั้นไม่ได้รวมประชาชนทุกคน จึงทำให้มองไม่เห็นความสัมพันธ์ที่แท้จริงระหว่างพลเมืองในสัญญาประชาคมกับสถานการณ์ของพลเมืองในเจเนอวาเลย สิ่งที่ต้องพิจารณาต่อมาก็คือว่ารุสโซกำลังสร้างความสัมพันธ์ด้วยตัวของเขาเอง ไม่เพียงแต่ที่เขียนขึ้นใน The Lettres เท่านั้น แต่ยังปรากฏในสัญญาประชาคมด้วย เพราะในสัญญาประชาคมรุสโซบอกว่า ทุกคนเท่าเทียมกันในการสร้างประชาคม แต่ขณะที่เจเนอวาซึ่งเป็นเมืองแม่แบบของเขากลับมีชนชั้นและแบ่งประชาชนออกเป็นกลุ่มๆ ซึ่งมีสิทธิในทางการเมืองที่ไม่เท่ากัน

มีบทความหนึ่งซึ่งควรหยิบยกขึ้นมาประกอบการพิจารณาเป็นบทความเรื่องเจเนอวาจาก Encyclope'die ซึ่งรุสโซเขียนความแตกต่างระหว่างพลเมือง (citizens) กับ ชนชั้นกลาง (bourgeois) และ natifs กับ habitants ไว้อย่างชัดเจน เท่ากับสรุปได้เลยว่า ไม่เพียงแต่รุสโซทราบดีเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างวรรณะทางการเมืองในประเทศบ้านเกิดเมืองนอนของเขาเท่านั้น แต่เขายังอ้างถึงมันในลักษณะที่เห็นด้วยในงานเขียนเกี่ยวกับประชาธิปไตยเชิงทฤษฎีเมื่อเขากำหนดความหมายของคำว่า "พลเมือง" (citizen) ซึ่งเป็นคำที่แสดงถึงสิทธิ (right) มากกว่าคุณธรรม (virtue) พลเมืองคนหนึ่งคือปัจเจกชนผู้ซึ่งมีสิทธิออกเสียงเกี่ยวกับการกำหนดกฎหมาย, เป็นผู้ซึ่งเป็นสมาชิกของประชาคม, และเป็นผู้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์การเมือง แต่มันไม่ใช่สิทธิที่ทุก ๆ คนมี ดังนั้นคนที่ปราศจากสิทธิคือคนที่ไม่มีฐานะเป็นพลเมืองใช่หรือไม่? บทความนี้จึงเหมือนกับรุสโซยอมรับความจริงอย่างชัดเจนว่า คนที่มีถิ่นที่อยู่ในรัฐไม่ทุกคนที่เป็นพลเมือง มีคนหลายจำพวกแต่มีเพียงพลเมืองเท่านั้นที่มีส่วนในอำนาจของการออกกฎหมาย ผู้ซึ่งเป็นส่วนประกอบของสาธารณรัฐ และผู้ซึ่งมีส่วนร่วมในสาธารณรัฐถูกเรียกว่าพลเมืองและถูกเรียกโดยรวมว่า "ประชากร" (the people)⁶²

ที่กล่าวและอ้างมานั้น น่าจะสรุปได้อย่างชัดเจนแล้วว่า รุสโซ ยอมรับความคิดในเรื่องความแตกต่างระหว่างพลเมือง และ พวกที่ไม่ใช่พลเมือง มันเป็นเรื่องจริงมากขึ้นหากได้พิจารณาความหนึ่งในสัญญาประชาคม ซึ่งรุสโซยืนยันว่า การแบ่งวรรณะสามารถถูกยอมรับอย่างชอบธรรมในบทที่ว่าด้วยกฎหมาย เขาเขียนว่า มันอยู่ในอำนาจของผู้ทรงอำนาจอธิปไตยที่จะ "กำหนดให้มีพลเมืองหลายชั้นหรือแม้แต่จะกำหนดคุณสมบัติของพลเมืองชั้นต่างๆ ไว้ด้วยก็ได้"⁶³ แม้ว่า

⁶² David Rosenfeld, Ibid., pp.98-99

⁶³ Jean Jacques Rousseau, อ้างแล้ว, หน้า 85-86

จะไม่สามารถบอกหรือเสนอชื่อได้ว่าปัจเจกชนคนใดอยู่ชั้นไหนโดยปราศจากการเปลี่ยนจากกฎทั่วไปไปเป็นคำสั่งเฉพาะ ประเด็นที่กล่าวนี้ไม่ใช่เรื่องไร้สาระ แม้แต่มันควรพิจารณาได้ว่า ในเจเนอรัลไม่เพียงแต่มีความแตกต่างระหว่างพลเมืองและพวกที่ไม่ใช่พลเมืองเท่านั้น แต่ในกลุ่มพลเมืองเองยังมีการแบ่งชั้นภายในระหว่าง พลเมืองทั่วไป (citoyen) และชนชั้นกลาง (bourgeois) ผู้ซึ่งถูกกำหนดให้มีความแตกต่างระหว่างสิทธิและสิทธิประโยชน์ (privileges) อีกด้วย⁶⁴

รูสโซไม่มีจุดยืนที่แน่นอนและชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องความเท่าเทียมกันของคนในรัฐ บทความและความความคิดของเขาเต็มไปด้วยความขัดแย้งในตัวของมันเอง และการที่รูสโซกล่าวว่าเมื่อทุกคนมอบตัวเองและสิทธิทั้งหมดให้กับรัฐแล้วทุกคนจะกลายเป็นผู้มีส่วนร่วมในองครัฐที่มีความเท่าเทียมกันนั้น บัดนี้มันเป็นจริงหรือไม่? เพราะเมื่อมอบตัวเองและมีความเท่าเทียมกันแล้วจะต้องมาแบ่งชั้นหรือกำหนดคุณสมบัติเพื่อให้ไม่เท่ากันอีกทำไม ข้อยืนยันของรูสโซคือว่า “กฎหมายต้องมีความเป็นทั่วไปในจุดเริ่มต้น และเป็นภาระกระทำของประชากรทั้งหมดที่ตัดสินใจสำหรับประชากรทั้งหมด”⁶⁵ พิจารณาดูแล้วเหมือนจะแสดงถึงนัยทางประชาธิปไตยได้ดีเพราะการกำหนดให้กฎหมายมีลักษณะแห่งความทั่วไปนั้นเป็นการป้องกันการพิจารณากรณีหนึ่งกรณีใดเฉพาะอันเป็นการแสดงถึงโอกาสที่เท่าเทียมกันของประชาชน แต่ประชากรทั้งหมดถูกให้นิยามว่าเป็นส่วนประกอบของพลเมือง ปัญหาจึงมีลักษณะเด่นชัดขึ้นไปอีกว่า ประชาชนในแนวความคิดของรูสโซมีความเท่าเทียมกันอย่างไรที่เขาคิดหรือไม่?

เราจะพิจารณาจากบทความของ Roger Masters ในงานเขียนเรื่อง The Political Philosophy of Rousseau (1968) ซึ่งเขากล่าวว่า “มันเป็นเรื่องสำคัญมาก, ในความต้องการที่จะให้กฎหมายมีจุดกำเนิดที่มีความเป็นทั่วไปอันเป็นการป้องกันการไม่นับรวมอย่างเป็นทางการในการใช้เสียงของพลเมืองบางกลุ่ม การใช้สิทธิเลือกตั้งทั่วไปในประชาคมมีความจำเป็นแม้ว่าความ

⁶⁴ David Rosenfeld, Ibid., p.99

⁶⁵ Jean Jacques Rousseau, อ้างแล้ว, หน้า 85

เห็นพ้องจะไม่มีก็ตาม”⁶⁶ ปัจจุบันทุกสิ่งทุกอย่างในประโยคนี้นี้เป็นจริงอย่างสมบูรณ์ ไม่มีการไม่นับรวมอย่างเป็นทางการในการใช้เสียงของพลเมืองบางกลุ่ม และแน่นอนสำหรับรัฐไซเองก็ชอบการใช้สิทธิเลือกตั้งทั่วไปในประชาคมตามที่เขาแสดงความเห็นของเขาไว้ในสัญญาประชาคม แต่นั่นไม่ได้นำมาซึ่งการใช้สิทธิทั่วไปในตัวเองได้ทุกคน เพราะปัจเจกชนไม่ทุกคนที่เข้าร่วมในประชาคม ใน The Lettres รัฐไซกล่าวโต้แย้งต่อบรรดาผู้ที่อ้างว่า เจนีวามีประชากรมากเกินไปที่จะควบคุมโดยเขากล่าวว่า จำนวนประชากรในเมืองมีไม่มากกว่าสองหมื่นคน ซึ่งตอนหนึ่งใน The Lettres เขียนว่า

“ในจำนวนนั้นต้องหักลบจำนวนของ *natifs* ชาวต่างชาติ และผู้ซึ่งไม่เข้าร่วมในสภาทั่วไป, จำนวนต้องถูกขยายโดยสัมพันธ์ต่อชนชั้นกลางตั้งแต่การมาถึงของผู้อพยพชาวฝรั่งเศสและพวกกลุ่มอุตสาหกรรมก้าวหน้า สภาทั่วไปในวันหนึ่งอาจมีจำนวน 14,000 คน หรือ 15,000 คน, แต่โดยปกติแล้ว มันไม่ถึงจำนวนนั้น”⁶⁷

จากบทความนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความไม่เท่าเทียมกันในเจนีวา เพราะรัฐไซพิจารณาพลเมืองเพียงบางกลุ่มเท่านั้น ในจำนวนประชากรทั้งหมดเขายังต้องหักเอาบางกลุ่มออกไปด้วย แต่กระนั้นก็ตามก็ยังมีผู้ยืนยันว่าเจนีวาเป็นเมืองแห่งประชาธิปไตย เขาคือ Vallette ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว แม้ว่าเขาจะเป็นผู้รายงานความแตกต่างระหว่างวรรณะอย่างละเอียด เขาก็ยังยืนยันว่าเจนีวาเป็นรัฐที่มีกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นประชาธิปไตย สำหรับรัฐไซเองไม่ต้องกล่าวถึง แม้จะมีข้ออ้างจำนวนมากใน The Lettres ก็ยังยืนยันว่าเจนีวาเป็นรัฐแห่งประชาธิปไตย

เราลองมาพิจารณาระบบการปกครองของกรุงเอเธนส์เพื่อเป็นการเปรียบเทียบกล่าวคือ ในความเป็นประชาธิปไตยของกรุงเอเธนส์ก็ยังมีจำนวนทาสและจำนวนผู้ไม่มีสิทธิเลือกตั้งที่มากเหมือนกัน แต่ทุกคนก็ยืนยันว่ามันเป็นเมืองแห่งประชาธิปไตย ประเด็นคือว่า เมื่อรัฐไซบรรยายเจนีวาเป็นเมืองแห่งประชาธิปไตย เขาคิดแต่เพียงประชากรผู้ซึ่งประกอบเป็นสาธารณรัฐเหมือน

⁶⁶ Roger D. Master, “The Political Philosophy of Rousseau”, (Princeton, 1968), p.334, in David Rosenfeld, *Ibid.*, p.99

⁶⁷ Lettres, Lettre 7, O.C., p.831, in David Rosenfeld, *Ibid.*, p.99

กับกรุงเอเธนส์ในสมัยก่อนไซหรือไม? ซึ่งมันเป็นประชาธิปไตยท่ามกลางกลุ่มเล็กๆ ของพลเมืองเท่านั้น ไม่ใช่ประชาธิปไตยที่แท้จริงอย่างที่เรารู้จักกัน เพราะโดยทั่วไปแล้วเมื่อเอ่ยว่ารัฐใดเป็นประชาธิปไตยก็มักจะเข้าใจว่ามีความเท่าเทียมกันของประชาชนในทุกอณูของรัฐ ซึ่งเผยให้เห็นว่ามันไม่ใช่การให้สิทธิต่อความจริงแท้ทางการเมือง⁶⁸ เหมือนกับที่ Cobban เขียนไว้ใน Rousseau and the Modern State ว่า

“สภาทั่วไปของเจนีวาซึ่งรวมพลเมืองทั้งหมด ระหว่างศตวรรษที่ 18 ไม่เคยมีสมาชิกมากกว่า 16,000 คน เจนีวาเป็นตัวแทนที่ใกล้เคียงที่สุดกับทางปฏิบัติเรื่องสาธารณรัฐในความคิดของรุสโซ และเขาไม่มีความคิดที่ในการเพิ่มองค์พลเมืองของเจนีวาเลย”⁶⁹

ความจริงคือว่า เขาไม่เห็นพวกที่ไม่ใช่พลเมือง (non-citizens) เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ สภาทั่วไป (The Conseil General) ที่เขาเขียนใน The Lettres ไม่ใช่หน่วยสั่งการในรัฐ แต่มันเป็นรัฐในตัวของมันเอง ไม่รู้ว่า Vallette ผู้ซึ่งพิจารณารุสโซว่าเป็นนักประชาธิปไตยคนหนึ่งพิจารณาเขาว่าเป็นนักประชาธิปไตยแบบไหนกันแน่ ในสัญญาประชาคมบอกเราว่า รุสโซกำลังทำให้เรารำลึกถึงความจริงของปัจเจกชนทั้งหลายที่ไม่มีสิทธิในรัฐ

“มันแน่นอนโดยไม่ต้องสงสัยถ้าแยกความไม่เหมือนกันระหว่างสองสาธารณรัฐ ชนชั้นกลางของเจนีวามีความเท่าเทียมต่อชนชั้นสูงของเวนิซ คนที่เกิดในดินแดนของรัฐ (natives) และคนที่มีถิ่นที่อยู่ในรัฐเป็นเวลานาน (inhabitants) ก็มีความสอดคล้องกับชาวเมือง (townsmen) และประชากรของเวนิซ ชาวชนบท (peasants) ของเจนีวาก็มีความสอดคล้องต่อผู้ได้ปกครอง (subject) บนเกาะหลัก หากไม่คำนึงถึงขนาดความกว้างใหญ่ของขอบเขตแล้ว การปกครอง

⁶⁸ David Rosenfeld, Ibid., p. 100

⁶⁹ Cobban, “Rousseau and the Modern State”, p. 137, in David Rosenfeld, Ibid., p. 100

ในเวนิซก็มิได้เป็นอภิชนาธิปไตยมากไปกว่าการปกครองใน
เจนีวา⁷⁰

มันเป็นจริงอย่างที่ Derathe' แสดงไว้ว่า การเปรียบเทียบชนชั้นกลางกับชนชั้นสูงศักดิ์
ของเวนิซคือปัจจัยเล็กน้อย และที่อื่นๆ รุสโซได้อ้างกลุ่มเหล่านี้ในฐานะวรรณะกลางระหว่างคน
รวยและคนจน แต่สิ่งที่สำคัญสำหรับวัตถุประสงค์ของเราไม่ใช่ความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจ แต่
เป็นความสัมพันธ์ในเชิงการเมือง และสิ่งที่เหมือนกันก็คือ ชนชั้นสูงของเวนิซและชนชั้นกลาง
เป็นผู้มีสิทธิพลในอำนาจทางการเมือง ในขณะที่วรรณะอื่นไม่มีสิทธิทางการเมืองเลย นี่
ใช่หรือไม่ที่เป็นประชาธิปไตยในแบบของรุสโซ? ทุกคนมีสิทธิที่ไม่เท่าเทียมกันอย่างแท้จริง
พลเมืองคือกลุ่มจำกัดซึ่งไม่นับรวมคนบางกลุ่มเช่น พวกที่ไม่ใช่พลเมือง ,natifs และ habitants ใช่
หรือไม่ พวกเขาไม่ใช่กลุ่มคนที่อยู่ในรัฐหรือ? ⁷¹

บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นผลแห่งความยุ่งยากของความคิดทางการเมืองของเขา Judith
Shklar นักปรัชญาท่านหนึ่งได้กล่าวแสดงความคิดเห็นในงานเรื่อง Rousseau's Two
Models:Sparta and the Age of Gold ของเขาว่าจริงๆ แล้วมันควรจะเป็นรัฐสปาร์ตา (Sparta)
มากกว่าที่จะเป็นเจนีวา ที่สนับสนุนความคิดทางการเมืองของรุสโซ ⁷² เพราะสปาร์ตาได้สนับสนุน
เสรีภาพทั้งๆที่ยังมีทาสอยู่ ดังที่รุสโซเขียนไว้ในสัญญาประชาคมว่า

“อะไรกัน? เสรีภาพยังคงอยู่ได้ต้องอาศัยทาสอย่างนั้นหรือ อาจจะ
เป็นเช่นนั้นได้กระมัง อย่างไรก็ตามความจริงมีอยู่ว่า สิ่งใดที่มีได้มีเอง
เป็นเองตามธรรมชาติ สิ่งนั้นย่อมจะมีข้อเสียอยู่เสมอ ยิ่งสังคมที่
มนุษย์เราจัดตั้งขึ้นยิ่งมีข้อเสียข้อขัดข้องมาก คนบางฝ่ายตกอยู่ใน
ฐานะเคราะห์ร้ายที่ทำให้เขาต้องรักษาเสรีภาพของเขาไว้ด้วยวิธีทำ
ให้ฝ่ายอื่นเดือดร้อน คนบางฝ่ายจะมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ได้ก็ต่อ

⁷⁰ Jean Jacques Rousseau ,อ้างแล้ว , หน้า 233-234

⁷¹ David Rosenfeld,Ibid.,p.101

⁷² Shklar, “Two Models”,p.37, in David Rosenfeld,Ibid.,p.101

เมื่อทาสได้ถูกทรมานเคี้ยวเชือกอย่างทารุณ ภาพการณ์เช่นนี้เคยมี
ปรากฏมาแล้วในรัฐสปาร์ตัสสมัยโน้น ถึงแม้ชาวผิวขาวสมัยใหม่จะ
ไม่มีทาสแล้ว แต่ตัวเขาก็ยังเป็นทาสอยู่นั่นเอง เขาชำระค่าเสรีภาพ
ของพวกเขาด้วยเสรีภาพของเขาเอง เขาจะภูมิใจในการกระทำของ
เขาลึกเพียงไรก็ตาม ช่างเจาก็ยังเห็นว่าเขากระทำไปด้วยความ
ฉลาดมากกว่าจะเห็นแก่มนุษยธรรม”⁷³

ที่จริงแล้วความคิดของรูสโซคือบางสิ่งบางอย่างที่สอดคล้องกับรัฐของกรีกโบราณ โลกที่เขา
สรรเสริญคือสิ่งที่เป็นประชาคมสาธารณรัฐ มนุษย์ที่เขาค้นพบคือมนุษย์ทางการเมือง เหมือนกับ
ในโบราณ เขาเห็นคุณธรรมในลักษณะของการมีส่วนร่วมในทางการเมือง (political
participation) เขาเขียนว่า “เราเริ่มต้นเป็นมนุษย์หลังจากที่เป็นพลเมืองแล้ว”⁷⁴ มันไม่จำเป็นต้อง
คิดเลยว่า องค์การเมืองที่เขาคิดนั้นมีความเฉพาะและจำกัดอย่างไร นั่นคือการแบ่งชั้นวรรณะและ
พิจารณาพลเมืองเพียงบางกลุ่มเท่านั้น พวกที่ไม่มีส่วนร่วมในทางการเมืองก็ไม่ใช้พลเมืองตาม
แนวความคิดของเขา ส่วนหนึ่งของความขัดแย้งในจำนวนที่มากของรูสโซได้เปิดเผยถึงสัญญา
ลักษณะที่เขาสร้างระหว่างอิสระภาพและทาส ดังความหนึ่งที่อยู่ในสัญญาประชาคมคือ

“ในหมู่ชนชาติกรีกสมัยโน้น เมื่อราษฎรต้องทำสิ่งใดเกี่ยวกับการ
เมือง เขาย่อมทำด้วยตนเองเสมอ ลานหรือกลางแจ้งที่จัดไว้เป็นที่
ประชุมนั้น พวกเขาพากันไปชุมนุมอยู่เนืองๆ ชาวกรีกอยู่ในประเทศ
ที่มีดินฟ้าอากาศดี เขาเป็นชนชาติที่ไม่โลก กิจการส่วนตัวที่เกี่ยวกับ
อาชีพเขานิยมให้พวกทาสทำแทน เขาจึงสามารถอุทิศเวลาส่วนมาก
ให้กับแก่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพของเขา”⁷⁵

⁷³ Jean Jacques Rousseau ,อ้างแล้ว , หน้า 205-206

⁷⁴ Rousseau, “Geneva Manuscript of the Social Contract”,1,2. In Cole edition ,p.160, in
David Rosenfeld,Ibid.,pp.101-102

⁷⁵ Jean Jacques Rousseau ,อ้างแล้ว , หน้า 204-205

สิ่งที่น่าสนใจในที่นี้คือว่า เสรีภาพถูกทำให้เท่าเทียมกับการมีส่วนร่วมในทางการเมืองและสองสิ่งที่แตกต่างกันถูกสร้างระหว่างประชาชนส่วนหนึ่งและทาสส่วนหนึ่งแต่ทาสไม่ใช่ส่วนหนึ่งของ"ประชากร" (the people)

ไม่เพียงแต่รัฐไซไมเคยสนับสนุนการรวมของพวกที่ไม่ใช่พลเมือง (non-citizens) อันหมายความว่าเขาจำกัดพลเมืองเท่านั้น แต่อย่างน้อยมันเป็นไปได้ว่า หลักการที่ถูกกำหนดไว้ในสัญญาประชาคมนั้นคือสังคมเฉพาะที่เกิดขึ้นอย่างชอบธรรมจากทุกๆ การกระทำของการลงนามในความเห็นพ้อง และสรุปได้ว่าความคิดส่วนตัวของรัฐไซไมเกี่ยวข้องกับการแบ่งชั้นวรรณะ (stratification) สิ่งที่ยากแนะนำต่อไปก็คือว่า ไม่เพียงแต่เป็นไปได้ที่จะอ่านสัญญาประชาคมในลักษณะให้เหตุผลในเชิงทฤษฎีสำหรับสังคมเฉพาะว่าสามารถพัฒนาอย่างไรและการแบ่งชั้นควรจะถูกทำให้ชอบธรรมอย่างไรเท่านั้น แต่อาจจะเป็นการให้เหตุผลที่เป็นนัยว่าทำไมพวกที่ไม่ใช่พลเมือง (non-citizens) จึงไม่สามารถถูกนำไปสู่องค์การเมืองอย่างชอบธรรม ไม่เพียงแต่มันไม่จริงที่ว่า ทุกปัจเจกชนต้องเป็นพลเมือง แต่หลังจากการลงนามในสัญญาแล้ว มันอาจจะเป็นการผิดที่ทำเช่นนั้น อีกนัยหนึ่ง รัฐไซไมเพียงแต่ไม่ให้เหตุผลการไม่นับรวมพวกที่ไม่ใช่พลเมืองเท่านั้น แต่เขายังให้ข้อโต้แย้งที่เป็นนัยต่อค่านับรวมพวกเขาทั้งหลายด้วย ในบทที่เกี่ยวกับผู้ทรงอำนาจอธิปไตย ในสัญญาประชาคม เขาเขียนว่า

“แต่โดยที่องค์การเมืองหรือผู้ทรงอำนาจอธิปไตยเป็นตัวตนขึ้นมา เพราะสัญญาประชาคม องค์การเมืองหรือผู้ทรงอำนาจอธิปไตยจึงไม่มีสิทธิจะทำอะไรเป็นการผูกมัดตนเอง หรือแม้แต่ผูกมัดผู้อยู่นอกสัญญา หรือทำบางสิ่งบางอย่างที่เสียหายต่อสัญญาเริ่มแรก เป็นต้นว่า สละบางส่วนของตัวเอง หรือยอมจำนนต่อผู้ทรงอำนาจอธิปไตยในสังคมอื่น”⁷⁶

สิ่งที่รัฐไซไมกังวลคือว่า ผู้ทรงอำนาจอธิปไตยไม่สามารถทำให้ตัวเองอิสระจากอำนาจของตนเองและมันไม่สามารถแยกอำนาจของมันหรือส่วนของมัน และยิ่งงั้นมันก็ไม่ผูกมัดต่อผู้นอกสัญญาซึ่งหมายถึงไม่มีทางที่จะนับรวมพวกที่ไม่ใช่พลเมือง เพราะกลุ่มพวกนี้ไม่ได้ลงนามในสัญญา แต่เมื่ออ่านร่วมกับบทความที่ว่าด้วยรัฐบาลในหนังสือสัญญาประชาคมแล้ว มันถูกใช้ที่จะปฏิเสธการขยายตัวของความเป็นพลเมืองอย่างเห็นได้ชัด

76

Jean Jacques Rousseau ,อ้างแล้ว , หน้า 46

“สมมติว่ารัฐหนึ่งมีพลเมืองหนึ่งหมื่นคน คนหนึ่งหมื่นคนนี้เมื่อรวมตัวกันเข้าแล้วก็เป็นผู้ทรงอำนาจอธิปไตย แต่เราก็จะถือว่าผู้ทรงอำนาจอธิปไตยเป็นเสมือนบุคคลคนเดียว ส่วนพลเมืองแต่ละคนนั้น ในฐานะที่เป็นผู้อยู่ใต้ปกครองย่อมจะถูกถือเป็นบุคคลทั่วไป ดังนั้นฐานะของผู้ทรงอำนาจอธิปไตยในส่วนที่เกี่ยวกับผู้อยู่ใต้ปกครองจึงเสมือนหนึ่งหมื่นต่อหนึ่ง กล่าวคือพลเมืองแต่ละคนคงมีส่วนในอำนาจอธิปไตยเพียงหนึ่งในหมื่นเท่านั้น สมมติต่อไปอีกว่ารัฐหนึ่งมีพลเมืองแสนคน ฐานะของผู้อยู่ใต้ปกครองในรัฐนี้ก็มิได้ผิดแผกไปจากฐานะของผู้อยู่ใต้ปกครองในรัฐที่มีพลเมืองหมื่นคนที่กล่าวมาแล้ว และแต่ละคนก็ต้องอยู่ใต้อำนาจของกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน เพียงแต่ว่าในกิจการของบ้านเมือง เสียงของเขาซึ่งเท่ากับหนึ่งในแสนย่อมลดอิทธิพลลงสืบเท่าในเมื่อเปรียบเทียบกับเสียงของผู้อยู่ใต้ปกครองในรัฐที่มีพลเมืองหมื่นคน ทั้งนี้ก็เพราะว่าขณะที่ผู้อยู่ใต้ปกครองคนหนึ่งๆ คงเป็นเพียงบุคคลเดียวเหมือนเดิม อัตราส่วนของผู้ทรงอำนาจอธิปไตยย่อมจะเพิ่มขึ้นตามส่วนของจำนวนพลเมืองที่มากขึ้น ผลจึงมีว่ายิ่งรัฐมีอาณาเขตไพศาล เสรีภาพก็ยิ่งหดตัวลง”⁷⁷

จากบทความนี้ได้ให้เหตุผลในเชิงปฏิบัติที่เข้มแข็งสำหรับการจำกัดขนาดขององค์การเมืองว่า ทุกๆ การกระทำของการขยายมันน่าจะเป็นบางสิ่งบางอย่างที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อความเห็นพ้องเดิม ซึ่งเมื่อปัจเจกชนเพิ่มจากหนึ่งส่วนหมื่นไปหนึ่งส่วนแสนแล้ว เขากำลังแยกส่วนของอำนาจของเขา และความเป็นจริงในฐานะผู้ทรงอำนาจอธิปไตยก็น่าจะแยกส่วนของมันเองไปสู่ผู้นอกสัญญาไชหรือไม่?

ข้อโต้แย้งที่ได้แสดงไปนั้น มันเป็นกระจกส่องอย่างชัดเจนในสถานการณ์การเมืองของเจนีวาชี้ให้เห็นถึงการแบ่งชั้นอย่างเป็นลำดับตายตัวที่เกิดขึ้นจริงในสาธารณรัฐเล็ก องค์พลเมืองประกอบด้วยพลเมือง (citoyens) (ผู้ซึ่งมีสิทธิสนับสนุนในฐานะผู้ปกครอง) และชนชั้นกลาง

(bourgeois) (ผู้ซึ่งมีสิทธิออกเสียงในสภาทั่วไป ซึ่งมีเพียงส่วนน้อยของจำนวนประชากรทั้งหมด) จำนวนประชากรส่วนใหญ่ประกอบไปด้วย habitants, natifs และ sujets (คนในบังคับในลักษณะ ข้าแผ่นดิน) ผู้ซึ่งไม่มีสิทธิทางการเมือง และถูกจำกัดสิทธิทางเศรษฐกิจ พวกนี้อาศัยในลักษณะ ชาวต่างชาติท่ามกลางพลเมือง

ดังนั้นจากการที่เขาเขียนสัญญาประชาคม มันเป็นเรื่องพิสูจน์ว่า รัสเซียทราบดีเกี่ยวกับ ความแตกต่างของชั้นวรรณะ และทราบดีเกี่ยวกับความเป็นจริงขององค์ยิ่งใหญ่ของปัจเจกชนที่ไม่ ได้รับสิทธิเลือกตั้ง ในขณะที่เขาไม่เคยสร้างข้อโต้แย้งหรือต่อสู้สำหรับการรวมพวกไม่มีสิทธิเหล่านี้ รัสเซียไม่เคยสนใจเกี่ยวกับประเด็นนี้เลย Vallette กล่าวไว้ว่า “มันน่าสังเกตที่รัสเซียไม่เคยอ้างบางสิ่ง บางอย่างในฐานะตัวแทนของพวกเขา natifs และ habitants เลย เขาไม่เคยแม้แต่จะรบกวนพวก เหล่านี้”⁷⁸ สำหรับ Edouard Rod มองบทเรื่องการเลือกตั้งในหนังสือ สัญญาประชาคมของรัสเซีย ในลักษณะที่บรรจไว้ซึ่งคำอุทธรณ์ที่ซ่อนเร้นสำหรับการก่อกองการจลาจลของพวกเขา natifs และ habitants⁷⁹ ความจริงคือรัสเซียทราบดีเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แต่เขาไม่ได้พบว่ามันยุ่ง ยากสำหรับเขา ส่วน Richard Fralin สรุปว่าเจเนอวาในลำดับที่สามจะเป็นเจเนอวาของเหล่าบรรดา พวกไม่ใช่พลเมืองซึ่งถูกเรียกโดยรวมว่าพวก natifs⁸⁰ เช่นเดียวกับงานเขียนหลายงานทางการเมืองของรัสเซียในเวลาต่อมาที่ทำให้ข้อสรุปกระจ่างชัดว่า เขาไม่ได้คัดค้านสถานภาพทางการเมือง ที่ด้อยกว่าของพวกเขา natifs เลย อันหมายถึงขายอมรับการแบ่งชั้นและยอมรับในสิทธิที่ไม่เท่า เทียมกัน ซึ่งขัดแย้งอย่างชัดเจนต่อแนวความคิดที่ปรากฏในหนังสือสัญญาประชาคมที่เขาเน้น ความเสมอภาคและพยายามค้นหามัน

สถานะทางการเมืองในกลางศตวรรษที่ 18 เจเนอวาไม่มีการต่อสู้ของบรรดาพวก natifs ใน เรื่องการรวมเป็นพลเมือง แต่ชนชั้นกลางต่างหากที่พยายามชิงไหวชิงพริบในเรื่องความแข็งแกร่ง

⁷⁸ Vallette, Jean-Jacques Rousseau Genevois, p.187, in David Rosenfeld, Ibid., p.104

⁷⁹ Edouard Rod, L' Affaire J. J. Rousseau (Paris, 1906), p.66, in David Rosenfeld, Ibid., p.104

⁸⁰ Richard Fralin, Rousseau and Representation (New York, 1978), p.50, in David Rosenfeld, Ibid., p.104

ของอำนาจทางการเมืองที่อยู่ในมือของชนชั้นสูง⁸¹ การอภิปรายในช่วงเวลานั้นห้อมล้อมด้วยการเพิ่มอำนาจทางการเมืองของชนชั้นสูง ชนชั้นกลางแม้ว่าจะมีสถานภาพที่น่าจะอดอ้างในฐานะพลเมืองก็ตาม แต่ก็ไม่มีเสียงอันตรายหลังในกิจการสาธารณะและไม่พอใจอยู่สักๆ ต่อสิ่งที่เขาเห็นในลักษณะการถูกแย่งชิงสิทธิโดยไม่ถูกต้องไปจากพวกเขา ในขณะที่สภาทั่วไปยังคงเป็นองค์อธิปัตย์ที่มีอำนาจสูงสุดในเชิงทฤษฎี แต่อำนาจที่แท้จริงกลับอยู่ในมือของ 2 สภาย่อยอันได้แก่ The deus-Cents และ The Vingt-Cinq สภาสุดท้ายรู้จักกันดีในนามของสภาเปอติ (The Petit Conseil) ซึ่งสมาชิกได้แก่ชนชั้นสูง ทั้งสองสภาย่อยนี้มีสิทธิที่จะเสนอชื่อผู้เป็นสมาชิกของกันและกัน ทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติคือ เกิดการรวมอำนาจทางการเมืองไว้ในมือของกลุ่มครอบครัวคนมั่งคั่ง มันง่ายที่จะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างข้อยืนยันของรุสโซที่ว่า อำนาจอธิปัตย์ไม่สามารถแยกและแบ่งได้ ผู้ทรงอำนาจอธิปัตย์ซึ่งไม่สามารถมีใครแทนได้ กับข้ออ้างของชนชั้นกลางในเจเนอวาว่า อำนาจของสภาเปอติไม่ชอบธรรม ที่จริงแล้วมีความเหมือนที่น่าสังเกตระหว่างข้อเรียกร้องของกลุ่มชนชั้นกลางและหลักการที่ถูกกำหนดในสัญญาประชาคม ซึ่ง Vallette กล่าวโดยสรุปว่า แม้ปัญหาการเมืองหรือสถานการณ์ในเจเนอวาไม่ใช่ปัจจัยหลักที่ส่งเสริมพื้นฐานแนวความคิดในสัญญาประชาคมของรุสโซ อย่างน้อยก็ถือได้ว่า ข้อต่อสู้ของชนชั้นกลางก็คือพัฒนาภรณ์หนึ่งที่ส่งผลต่อแนวความคิดของรุสโซในเวลาต่อมา⁸² ในพื้นฐานแนวความคิดเดียวกันนี้ Fralin ก็ยังกล่าวสนับสนุนอีกว่า ความเหมือนระหว่างสัญญาประชาคมและข้ออ้างของชนชั้นกลางเจเนอวาที่จริงแล้วน่าสนใจ ข้ออ้างของรุสโซในเรื่องอำนาจอธิปัตย์ของปวงชนหมายถึงอำนาจสูงสุดของสภาทั่วไปในเทอมของสถาบันชาวเจเนอวา ข้อยืนยันของเขาที่ว่ารัฐบาลอย่างน้อยในหลักการคือองค์กรได้บังคับบัญชาอย่างแท้จริงและข้อเรียกร้องของเขาในเรื่องประชาคมของประชาชน ทั้งหมดเหล่านี้คือข้ออ้างชนชั้นกลางและทั้งหมดเช่นกันถูกเข้าใจในฐานะการข่มขู่อย่างมีศักยภาพโดยชนชั้นสูง โดยเฉพาะ ข้อเรียกร้องในเรื่องประชาคมในเวลา⁸³ ที่ว่าข้อเรียกร้องในเรื่องประชาคมกลายเป็นการข่มขู่อย่างมีศักยภาพของชนชั้นสูงแทนที่จะเป็นการข่มขู่จากชนชั้นกลางนั้น หมายถึงว่าชนชั้นกลางเองก็ต้องการมีอำนาจและไม่อยากที่ร่วมอำนาจกับกลุ่มอื่นกลุ่มใดเช่นเดียวกัน จึงทำให้ข้อเรียกร้องนี้กลายเป็นการขู่ของชนชั้นสูงด้วย เพราะที่จริงแล้วจากจุดยืนของชนชั้นกลาง

⁸¹ Vallette, Jean-Jacques Rousseau Genevois, p.4, in David Rosenfeld, Ibid., p.104

⁸² Vallette, Jean-Jacques Rousseau Genevois, p.4, in David Rosenfeld, Ibid., p.105

⁸³ Fralin, Rousseau and Representation, pp.135-6, in David Rosenfeld, Ibid., p.105

กลยุทธ์ที่แท้จริงคือการต่อต้านต่อสภาเปอติในขณะเดียวกันต่อต้านต่ออำนาจของพวก natifs ด้วย ชั้นกลางไม่เคยกระเหินกระหายในการที่จะร่วมอำนาจกับพวกเขาทั้งหลาย และกลุ่มอื่นๆ เพื่อที่จะสนับสนุนชนชั้นกลาง ในขณะที่ต่อต้านการสัมพันธ์ของคนชั้นสูงและต่อต้านการขยายตัวของชนชั้นล่างคือคือความสามารถในการจูงใจอย่างแท้จริง และนั่นคือสิ่งที่รุสโซพยายามทำให้เกิดผลสำเร็จ

ในขณะที่เขาไม่เคยสนใจเหตุผลของพวกไม่ใช่พลเมือง ทั้งที่เขาทราบดีเกี่ยวกับความเป็นจริงและน่าจะตั้งพิจารณาสภาพของพวกเขาทั้งหลาย ไม่กี่ปีต่อมาหลังจากการประกาศของสัญญาประชาคม เขาอ้างว่าความเป็นพลเมืองควรถูกขยายลงไปสู่ข้าแผ่นดิน แม้ว่าข้อสรุปของเขาจะลดความแข็งแกร่งและอนุรักษนิยมอย่างสุดโต่งลง สิ่งสำคัญคือว่า สิทธิในการเลือกตั้งที่กว้างมากขึ้นคือบางสิ่งบางอย่างที่เขาพิจารณาในอาณาจักรของความเป็นไปได้ แต่มันไม่ใช่ความคิดที่เคยอยู่ในจิตใจของเขา หรือไม่ใช่ความคิดที่เป็นข้อสังเกตในช่วงเวลาของเขาเลย

ความเข้าใจต่อรุสโซในฐานะนักคิดประชาธิปไตยได้แสดงบทบาทอันสำคัญในข้อโต้แย้งเหนือขอบเขตซึ่งเจนีวามีอิทธิพลต่อสัญญาประชาคม ดังนั้นการสรุปว่า เจนีวาเป็นอภิชนาธิปไตยนั้น คงไม่มีความสัมพันธ์มากไปกว่าการใช้มันเป็นจุดเริ่มต้นที่จะประเมินข้ออ้างว่า รุสโซเป็นนักประชาธิปไตยคนหนึ่ง ปัญหาของสัญญาประชาคมคืองานในลักษณะนามธรรมอันหนึ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับกาลเวลา หลักการทั่วไป หรือปฏิบัติการเฉพาะต่อสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ ศาสตร์ ชับซ้อน และเราไม่สามารถจะถือปฏิบัติในระยะยาวได้ มันเพียงพอสำหรับเราที่จะชี้ให้เห็นประเด็นหลัก ๆ ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น⁸⁴

รุสโซหาโอกาสด้วยตัวของเขาเองสำหรับการอภิปรายเมื่อเขาอ้างใน The Lettres ว่า เขาลอกเลียนหลักเกี่ยวกับสิทธิทางการเมืองของเขามาจากสถาบันในบ้านเกิดเมืองนอนของเขา เขาอ้างว่า ทุกๆ คนผู้ซึ่งอ่านหนังสือ และคุ้นเคยกับรัฐธรรมนูญของเจนีวา จะระลึกได้ทันทีว่า มันคือประวัติศาสตร์ของรัฐบาล เขายอมรับว่าเขาได้นำรัฐธรรมนูญของเจนีวามาในฐานะเป็นรูปแบบของเขาสำหรับสถาบันทางการเมือง และเสนอมันให้รูปแบบหนึ่งของยุโรป Shklar เขียนไว้ในงาน Two Models ว่ามีเหตุผลเพียงน้อยนิดที่จะยอมรับข้ออ้างของรุสโซว่าหลักการของสัญญาประชาคมถูกลอกมาจากข้อปฏิบัติของเจนีวา ความคิดนั้นถูกกำหนดขึ้นเพื่อที่จะป้องกันหนังสือของเขาจากการต่อต้านขององค์กรเจ้าหน้าที่ชาวเจนีวาเท่านั้น อันหมายความว่าเขาเอาใจผู้มีอำนาจในเจนีวาว่าหลักการสัญญาประชาคมของเขาเอาเจนีวาเป็นแม่แบบ เพื่อไม่ให้หนังสือของ

84

David Rosenfeld, Ibid., p.106

เขาถูกโจมตีและคัดค้าน เหตุผลหลักดูเหมือนจะเป็นการยอมรับของรุสโซ่ต่อเพื่อนคนหนึ่งว่า “เขาไม่ได้ตรวจสอบสถาบันเจนีวาอย่างรอบคอบในเวลานั้น”⁸⁵ การขาดความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญเจนีวาของรุสโซ่ในขณะที่เขาเขียนสัญญาประชาคมถูกนำมาพิสูจน์โดยเอกสารอย่างต่งแท้ในการศึกษาของ John Stephenson Spink ในงานของเขาเรื่อง Jean - Jacques Rousseau et Geneve (Paris,1934) ข้อสรุปของเขาคือว่า สัญญาประชาคมไม่ได้ลอกเลียนแบบมาจากรัฐธรรมนูญของเจนีวา⁸⁶ ซึ่งถูกอ้างอย่างเห็นด้วยโดย Cobban ในงานเรื่อง New Light on the Political Thought of Rousseau⁸⁷ และเหมือนกับ Derathe' ในงานเรื่อง Science Politique ,Derathe' เขียนว่า

“สาธารณรัฐเจนีวาในศตวรรษที่ 18 ไม่ได้เป็นประชาธิปไตยทั้งหมด ซึ่งรุสโซ่สดุดีไว้ในคำอุทิศของเรียงความว่าด้วยบทความแห่งความไม่เสมอภาค อำนาจทางการเมืองเป็นของสภาเปอติ(ชนชั้นสูง) ซึ่งสมาชิกของมันจำนวน 25 คน ถูกเลือกสรรจากครอบครัวที่มีลักษณะเหมือนกันเสมอ ไม่มีสิ่งใดร่วมกันระหว่างรัฐบาลอภิชนาธิปไตยและความคิดประชาธิปไตยของรุสโซ่”⁸⁸

ที่จริงแล้ว รุสโซ่ก็ยังคงความคิดว่า รัฐบาลในรูปแบบอภิชนาธิปไตยคือรูปแบบที่เป็นไปได้และดีที่สุด ความคิดในเรื่องประชาธิปไตยของเขาจำกัดสิ่งที่เขาเรียกมันว่าผู้ทรงอำนาจธิปไตย มันคือการแย่งชิงอำนาจโดยสภาเปอติ (ชนชั้นสูง) ที่เขาต่อสู้อย่างแข็งขัน เมื่อเขาอ้างถึงกรณีนี้ใน The Lettres เขาพูดว่าการแย่งชิงอำนาจบริหารขององค์กรณีบัญญัติคือจุดสูญสิ้นของรัฐ

⁸⁵ Shklar, “Two Modes”,p.37,in David Rosenfeld,Ibid.,pp.107-108

⁸⁶ John Stephenson Spink, Jean - Jacques Rousseau et Geneve (Paris,1934),p.90, in David Rosenfeld,Ibid.,pp.108

⁸⁷ Alfred Cobban, “New Light on the Political Thought of Rousseau”, Political Science Quarterly, Vol.LXVI,No.2(1951),p.10, in David Rosenfeld,Ibid.,pp.108

⁸⁸ Derathe', Science Politique,p.10, in David Rosenfeld,Ibid.,pp.108

ประชาธิปไตยในที่สุด⁸⁹ ประเด็นคือว่าเขายังคงพิจารณาเจนีวาในเชิงทฤษฎีเป็นรัฐแห่งประชาธิปไตย พื้นฐานทางประชาธิปไตยที่แคบและจำกัดในตัวของมันเองคือความจริงอันหนึ่งซึ่งรุสโซเห็นด้วย แม้ว่าปัญหาของการบรรยายว่ามันจะเกิดขึ้นอย่างชอบธรรมอย่างไรก็ตาม ผู้ซึ่งไม่ร่วมในสัญญาเริ่มแรกต้องเหมือนกับชาวต่างชาติที่อยู่ท่ามกลางพลเมือง ด้วยถิ่นที่อยู่อันยาวนานและต่อเนื่องได้สร้างความยินยอมที่จำเป็น พวกเขาไม่ได้ยอมจำนนต่อผู้ทรงอำนาจธิปไตย แม้ว่าเขาจะไม่ใช้ส่วนหนึ่งของมันก็ตาม ปัญหาที่แท้จริงคือว่า ความจริงของชาวเจนีวาไม่ได้เหมือนหรือดำเนินรอยตามความคิดประชาธิปไตยของรุสโซ และมากกว่านั้น ความคิดประชาธิปไตยของเขาก็ไม่ได้เหมือนกับของเราเช่นกัน

เนื่องมาจากรุสโซอ้างถึงระบบการแบ่งชั้นในระบบอภิชนาธิปไตย แม้ว่าเขาจะยืนยันยืนยันว่ามันเป็นประชาธิปไตย และทำให้เราเข้าใจผิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของการเมืองของเขาต่อสถานการณ์ในเจนีวา ความเข้าใจที่แท้จริงในสิ่งที่เขาหมายถึงคืออำนาจธิปไตยของปวงชนช่วยวางแผนของเขาในรายละเอียดทางประวัติศาสตร์ ในขณะที่เราไม่สามารถตัดสินได้ว่ารุสโซได้รับความรู้ของเขาในเรื่องรัฐธรรมนูญในเจนีวาเมื่อไรและอย่างไร เราต้องเห็นด้วยกับการยอมรับของ Fralin ในงานเรื่อง Rousseau and Representation ว่า

“รุสโซอาจจะขยายความเกินความเป็นจริงในเรื่องอิทธิพลของเจนีวาใน *The Lettres Ecrites de la Montagne* เพราะสิ่งนี้มักทำให้เกิดผลตรงกันข้ามที่คาดไม่ถึงในประเด็นการคัดค้านต่องานสัญญาประชาคม แต่ความจริงพื้นฐานในข้ออ้างของเขาต้องถูกยอมรับ”⁹⁰

ความประทับใจในสิ่งที่รุสโซหมายถึงในคำว่า “ประชากร” (the people) จะช่วยจำกัดความเคลือบแคลงที่มากมาย (ambiguities) ของเขา เมื่อเขากล่าวใน *The Lettres* ว่า เจนีวาเป็นประชาธิปไตย มันถูกกล่าวในเทอมของการให้สิทธิต่อพลเมือง, ต่อสมาชิกของผู้ทรงอำนาจ

89 Lettres, Lettres VII, O.C., p.815, in David Rosenfeld, Ibid., pp.108

90 Fralin, Rousseau and Representation, p.142, in David Rosenfeld, Ibid., pp.109

อริปไตย⁹¹ นั่นคือทำไมที่เขาพูดด้วยความซื่อตรงใน The Lettres ว่า “ในรัฐหนึ่งเหมือนรัฐของคุณ, ที่ซึ่งอำนาจอริปไตยอยู่ในมือของประชาชน”⁹² ขณะที่รู้ดีทั้งหมดว่ามันไม่ได้รวมเอาประชาชนส่วนใหญ่ไปด้วย มีผู้กล่าวว่าข้อขัดแย้งอันมากมายระหว่างงานเชิงทฤษฎีของรุสโซและข้อสนับสนุนเชิงปฏิบัติของเขาหายไปทันทีเมื่อมองด้วยพิจารณาด้วยข้อเท็จจริง การให้สิทธิเลือกตั้งอันจำกัดถูกกำหนดใน The Considerations sur le Gouvernement de Pologne และการแบ่งชั้นถูกเสนอใน The Projet de Constitution pour la Corse ไม่ทำให้อำนาจอริปไตยของปวงชนเกิดความเสียหายเหมือนกับที่บางคนพูดไว้ Noone ให้จุดยืนใน Rousseau's Social Contract ว่าการสนับสนุนของรุสโซในเรื่องการแบ่งชั้นต้องถูกยกเลิกว่าเป็นความผิด⁹³ และในสัญญาประชาคม รุสโซกล่าวว่า มันอยู่ในอำนาจของผู้ทรงอำนาจอริปไตยที่จะสร้างชั้นของพลเมืองหรือไม่ ที่สำคัญไปกว่านั้น เขาไม่เคยอ้างว่า ทุกปัจเจกชนที่อาศัยอยู่ในรัฐต้องถูกรวมไว้ในชั้นของพลเมือง ผลพวงที่ไม่เป็นเสรีภาพในงานเขียนเชิงปฏิบัติของเขาไม่ได้ทำให้เกิดความเสียหายต่อแนวความคิดในเรื่องอำนาจอริปไตยของปวงชนเลย เพราะว่า เมื่อรุสโซพูดเกี่ยวกับอำนาจอริปไตยของปวงชน เขาไม่ได้หมายถึงการรวมจำนวนประชากรทั้งหมดนั่นเอง⁹⁴

รุสโซถูกรู้จักในนามของ “บุรุษแห่งแนวความคิดที่ขัดแย้ง” (man of paradoxes) และบทความมากมายของเขาปรากฏในลักษณะที่ขัดแย้ง ถ้าไม่ระวังเกี่ยวกับการตรวจสอบความหมายของเขาเสียก่อน บทความของเขาที่เกี่ยวกับการออกเสียงในประเทศคอรัลิกาถูกพูดอยู่เสมอในทางที่ตีบอ้อมมากจนมันเด่นขึ้นมา และสามารถกลบเกลื่อนสิ่งที่ไม่ดีได้อย่างแยบยล ซึ่งมันมีความคล้ายกันกับ ความเห็นพ้องเกิดขึ้นได้อย่างไรในสภาวะธรรมชาติ และบรรดาผู้ซึ่งไม่ต้องการลงนามในสัญญาประชาคมถูกละทิ้งหรืออย่างไร ผู้ซึ่งเลือกที่จะลงนามในความเห็นพ้องขององค์การเมืองทำให้พวกเขา มีสถานะเป็นพลเมืองที่มีความเท่าเทียมกัน แต่พวกที่ยังคงอยู่แต่ไม่ลงนามก็คือชาวต่างชาติที่อยู่ท่ามกลางพลเมือง พวกเขาไม่ได้เข้าร่วมประชาคม มันคือการสร้างกฎเกณฑ์

⁹¹ Lettres, Lettres VII, O.C.,p.844 , in David Rosenfeld,Ibid.,p.109

⁹² Lettres, Lettres VII, O.C.,p.845 , in David Rosenfeld,Ibid.,p.109

⁹³ Noone, Rousseau's Social Contract, p. 51, in David Rosenfeld,Ibid.,p.109

⁹⁴ David Rosenfeld,Ibid.,pp.109-110

ของประชาคมซึ่งทำให้รัฐโซได้รับความสนใจ และมันก็คือมวลสมาชิกที่ทำให้รัฐโซเกิดปัญหา สิทธิประชาธิปไตยที่แท้จริงได้ให้เขาด้วยความเท่าเทียมกันที่แข็งแกร่งต่อชนชั้นสูงและและควมมีอำนาจที่แข็งแกร่งเหนือบรรดาพวก natifs และ พวก habitants ⁹⁵

ทั้งหมดนี้มีข้อสรุปว่า รัฐโซเข้าใจประชาธิปไตยที่ผิดไปจากคำว่าประชาธิปไตยที่เราเข้าใจ ประชาธิปไตยของเขาไม่ได้มีความเท่าเทียมกันอย่างที่เรเข้าใจในสัญญาประชาคม เมื่อพิจารณาอย่างเผินๆ อาจจะเข้าใจว่า สัญญาประชาคมหรือสังคมการเมืองที่เขาได้คิดค้นมาเสนอเพื่อดำรงไว้ซึ่งเสรีภาพและความเสมอภาคของมนุษย์ในสภาวะธรรมชาติให้คงอยู่และสอดคล้องด้วยศีลธรรมมากขึ้นนั้น มันไม่ได้สร้างความเสมอภาคที่แท้จริง และที่สำคัญรัฐโซไม่ได้ต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความเสมอภาค เขาต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจของคนชั้นกลาง โดยการแย่งชิงอำนาจทุกวิถีทางจากชนชั้นสูง ในขณะที่เดียวกันก็กีดกันชนชั้นต่ำไม่ให้มีส่วนร่วมในอำนาจนี้ เขาสมควรได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งประชาธิปไตยหรือไม่ หากคำว่าประชาธิปไตยคือคำที่สะท้อนถึงความเท่าเทียมกันของประชาชนทุกคนในรัฐ สัญญาประชาคมที่เขาอ้างถึงก็คงเป็นเพียงอุดมคติอย่างที่นักปรัชญาทั้งหลายที่ศึกษาแนวความคิดของเขาผ่านไป ตามเหตุผลที่ได้อ้างถึงแล้วข้างต้น

ในบทต่อไป เราจะมาวิเคราะห์กันถึง เจตนารมณ์ร่วม (general will) ซึ่งไม่มีใครปฏิเสธได้ว่ามันเป็นจุดหรือสิ่งสำคัญในการกำหนดแนวทางของสังคมรูปแบบใหม่ของเขา เจตนารมณ์ร่วมตัวนี้เป็นสิ่งที่เขาคิดขึ้นมาเองหรือไม่ หรือเขาได้ลอกเลียนแบบมันมาจากคนอื่น และมันถูกต้องเสมอไม่มีวันผิดพลาดอย่างที่รัฐโซพูดจริงหรือไม่ เราจะทราบรายละเอียดในบทต่อไป